

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
Humanitāro zinātņu fakultāte
Baltu valodniecības katedra

UNIVERSITY OF LATVIA
Faculty of Humanities
Baltic Linguistics

BALTU FILOLOĢIJA

XXI (1) 2012

Baltu valodniecības žurnāls

Journal of Baltic Linguistics

LU Akadēmiskais apgāds

UDK 811(082)(051)
Ba 418

BALTU FILOLOĢIJA

Redaktors / Editor

Pēteris Vanags

Latvijas Universitāte, Stockholms universitet

Redaktora vietnieki / Associate Editors

Lidija Leikuma
Latvijas Universitāte

Edmundas Trumpa
Latvijas Universitāte

Redakcijas kolēģija / Editorial Board

Aleksej Andronov

Sankt-Peterburgskij gosudarstvennyj universitet

Laimute Balode

*Latvijas Universitāte,
Helsingin yliopisto*

Alfred Bammesberger

Katholische Universität Eichstätt

Rick Derksen

Universiteit Leiden

Pietro U. Dini

Università degli Studi di Pisa

Trevor G. Fennell

Flinders University of South Australia

Inta Freimane

Latvijas Universitāte

Artūras Judžentis

Lietuvių kalbos institutas

Baiba Kangere

Stockholms universitet

Simas Karaliūnas

Vytauto Didžiojo universitetas

Jenny Larsson

Stockholms universitet

Benita Laumane

Liepājas Universitāte

Dace Markus

*Rīgas Pedagoģijas un
izglītības vadības akadēmija*

Nicole Nau

*Uniersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu*

Juozas Pabrėža

Šiaulių universitetas

William R. Schmalstieg

Pennsylvania State University

Wojciech Smoczyński

Uniwersytet Jagielloński

Bonifacas Stundžia

Vilniaus universitetas

Lembit Vaba

Tampereen yliopisto

Jānis Valdmānis

Latvijas Universitāte

Steven Young

*University of Maryland,
Baltimore County*

Baltu filoloģija ir recenzējams izdevums ar starptautisku redakcijas kolēģiju. Visus iesniegtos rakstus pirms to publicēšanas recenzenti novērtē un akceptē.

Baltu filoloģija is a fully refereed journal with an international panel of referees. All articles submitted are assessed by our referees before being accepted for publication.

Sējuma valodas konsultanti: Lidija Leikuma (latviešu valoda),
William R. Schmalstieg (angļu valoda), Edmundas Trumpa (lietuviešu valoda).

Language consultants for this volume: Lidija Leikuma (Latvian),
William R. Schmalstieg (English), Edmundas Trumpa (Lithuanian).

Redakcijas adrese / Editorial Address

Baltu valodniecības katedra

Humanitāro zinātņu fakultāte

Latvijas Universitāte

Visvalža iela 4A

Rīga, LV-1050, Latvia

e-pasts: pvanags@latnet.lv

© Latvijas Universitāte, 2012

ISSN 1691-0036

ISBN 978-9984-45-649-2

SATURS – CONTENTS

Raksti – Articles

- Rune BENGTTSSON
Names of Railway Stations and Halts in Lithuania over 150 Years 5
- Veslava ČIŽIK-PROKAŠEVA
Lietuvių kalbos laisvųjų antrinių predikatyvų vieta sakinyje 15
- Antra KĶAVINSKA
Etnonīma *pūli* / *połaki* semantika latgaliešu folklorā 37
- Bronius MASKULIŪNAS
Refleksyvumo raiška Kiprijono Lukausko *Pamoksluose* 49
- William R. SCHMALSTIEG
Some Comments on the Nominative Singular
of Lithuanian *n* and *r* Stem Nouns 65
- Loreta VAIČIULYTĖ-SEMĖNIENĖ
Vietos antriniai predikatyvai 73
- Izdošanas principi – Publication Policy 92**

NAMES OF RAILWAY STATIONS AND HALTS IN LITHUANIA OVER 150 YEARS

Rune BENGTTSSON
Stockholms universitet

1. Introduction

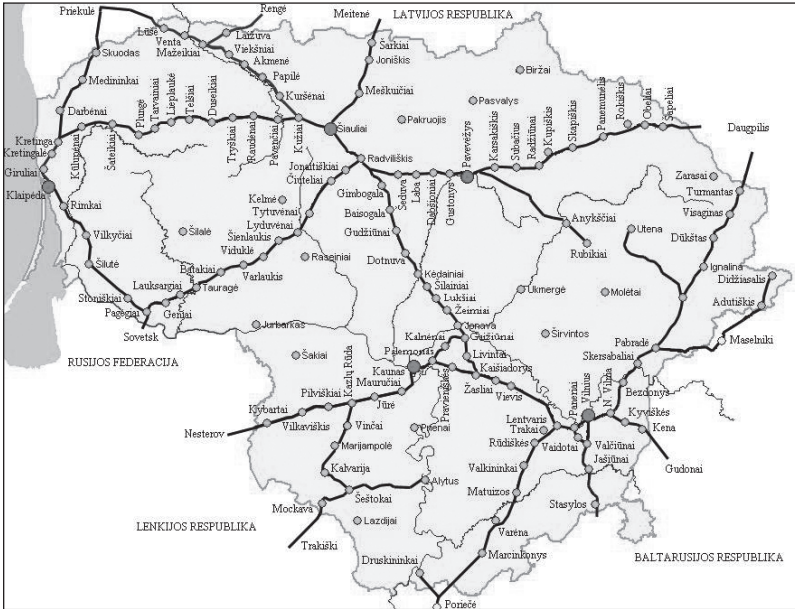
From around 1860 a new phenomenon began to appear in Lithuanian areas. Railway lines were built and stations or halts (stops/platforms) were established along the lines. An onomastic study has been made on the almost 150 railway stations and halts that have existed over time along the earliest railway lines within the borders of what is today the Republic of Lithuania. The lines in question are:

- 1) (St. Petersburg—Daugavpils)—Turmantas—Vilnius—Lentvaris—Senovė—(Warsaw)
- 2) Lentvaris—Kaunas—Virbalis/Kybartai—(Köningsberg/Kaliningrad)
- 3) (Liepāja)—Lūšė—Radviliškis—Kaišiadorys—Naujoji Vilnia—Kena—(Minsk)
- 4) Radviliškis—Šapeliai—(Daugavpils)

These lines opened for traffic between 1861 and 1873, and they are all still existing and in use, except a few short parts close to the borders with Latvia (from Mažeikiai to the border) and Belarus (from Marcinkonys to the border). The majority of the stations and halts has also been working over the 150 years, even though some have been added and some have been closed down for different reasons. These lines plus lines that have been added to the Lithuanian railway network later can be followed on Map 1. Also the most important of the stations and halts are marked on the map.

The aim of the study has been to find out to what extent the names of the stations or halts follow the rule that the name corresponds to the name of a town, village or other population centre that the station or halt is serving. Methodology for this research has been found in Löfvendahl 1998, where a corresponding type of research is carried out for the southern part of Sweden (Götaland). The conclusion in Löfvendahl 1998: 227—232 is that it is possible to formulate a main principle that the railway station and/or (in the case of Löfvendahl's study) the post office is named after the inhabited area (town, village or other population centre) that it is intended to serve. From this main principle it is also possible to formulate a number of exceptions and to categorize them.

Primary sources for the research have mainly been maps and timetables from different years. Present timetables are available on www.litrail.lt.

Map 1. The Lithuanian railway net from a version from the 1990s of the official website of Lietuvos Geležinkeliai (Lithuanian Railways).

An additional aspect to take into consideration in the case of Lithuania, compared to Sweden, is that the area has been under several different administrations during the life of the railway lines; Czarist Russian rule, German rule during the two World Wars, Polish rule in the Wilna area, Soviet rule, and Lithuanian independence, and accordingly different languages have been used as the official language (Russian, German, Polish and Lithuanian) and thereby also as the language in which the railway stations and halts have been named in timetables and on the station signs. In order to make the text more consistent, the standard Lithuanian name forms will normally be used even though a name is discussed in e.g. the Czarist Russian period. Whenever necessary, the actual form and language is added to the Lithuanian form. It should be noted that in this study the German and Polish name forms are omitted.

A number of stations are considered to be of special interest for the authorities and the community, since they are situated in big cities, they are serving more than one railway line as a junction or they are serving as border stations to neighboring countries. The naming of these stations is supposed to be of special importance. These are, in the area of this study: Vilnius, Kaunas,

Šiauliai and Panevėžys as big cities, Lentvaris, Švenčionėliai, Naujoji Vilnia, Radviliškis, Kazlų Rūda, Pabradė, Palemonas, Gaižiūnai, Jonava, Kužiai and Kaišiadorys as railway junctions and Virbalis/Kybartai, Turmantas, Šapeliai and Kena as border stations.

For a complete list of stations and halts that exist or have existed with their Lithuanian names (for the name used today in case the station or halt is still in use), see Appendix.

2. Name-giving principles

Three different types of name-giving principles have been identified. The division into types here is my own, but inspired by Löfvendahl's study. The main principle (type 1a) is that the name corresponds to the name of a town, village or other population centre which the station or halt is intended to serve. A variation of this principle is when the name source is situated at a considerable distance from the station or halt (type 1b). A second principle for the name-giving is when the names of halts are railway specific. One variety (type 2a) includes names related to railway activities, while a second variety (type 2b) is purely numerical. The third principle (type 3) is when the name source is not a population centre.

Type 1a follows the definition in Löfvendahl 1998: 227. Approximately 100 out of 150 stations belong to this type. This corresponds to the results of Löfvendahl's study (Löfvendahl 1998: 316), where one third of the cases do not follow the main principle.

Type 1b includes the examples where the name source is situated at a considerable distance from the station or halt. In the material there are 12 such examples, given an arbitrary limit of five kilometres for the expression 'considerable distance'. It means that there usually exist inhabited areas, closer to the station that are not used as source for the name. The reasons for this can be both rational and emotional according to Löfvendahl. Very often the name of the station and the name source are the same. Stations situated more than 5 kilometres from the name-giving town or village are *Akmenė*, *Alvitas*, *Bagotoji*, *Jūrė*, *Kuršėnai*, *Panemunėlis*, *Subačius*, *Valkininkai*, *Vilkaviškis*, *Žasliai* and *Žeimiai*. There is one example in the material of a station with a modified name of the station and the town that grew up next to the station, and that is *Švenčionėliai* (Pol. *Nowo-Święciany*, Russ. *Ново-Свенцяны*). The town that the station was intended to serve was *Švenčionys* (Pol. *Święciany*, Russ. *Свенцяны*); 14 km east of the station (cf. Vanagas 2004: 221). A narrow-gauge railway was later built to connect *Švenčionėliai* with *Švenčionys*. It was opened in 1893.

Type 2a includes two examples in the investigated material. One is *Elektrinių traukinių depas* (*Elektrodepas* or *Depas* as alternative names). The halt

(which is in fact two different platforms on different railway lines) is situated in the eastern part of the town Naujoji Vilnia. The depot of the electrical trains serving the lines Naujoji Vilnia—Vilnius—Lentvaris—Kaunas and Lentvaris—Trakai is situated here. The depot and the halt opened in 1979. According to the timetable for official use, there is a halt named *SMC postas* 0.5 km from Radviliškis. The name is directly connected to the activities of the railway but it is not clear whether the train stops there include exchange of passengers.

Type 2b includes halts with no names related to the surrounding geographical area but only a number or an indication of a distance from a certain point. During two periods in the Lithuanian railway history, the Czarist Russian period and the Soviet period, some minor halts were only given a number. In most cases they later got names related to the surrounding geography. The Czarist Russian examples are the following (see further in Žeimantas 2005: 225–231 and v. Hofmann 1996: 49):

Разъездъ No. 4: the name of the halt today is *Žilīai*; *Разъездъ No. 5*: today: *Voveriškiiai*; *Разъездъ No. 6*: today: *Gimbogala*; *Разъездъ No. 7*: today: *Slikiai*; *Разъездъ No. 8*: today: *Livintai*; *Разъездъ No. 9*: today: *Кυviškės*; *Разъездъ No. 10*: today: *Šumskas*; *Разъездъ No. 34*: today: *Berčiūnai*; *Разъездъ No. 35*: today: *Bygailiai*; *Разъездъ No. 36*: today: *Skapiškis*; *Разъездъ No. 37*: today: *Šapeliai*.

From the Soviet period the following examples have been observed:

O.n.45 км (later *Pamerkiiai*) and *O.n.92 км* (later *Margionys*) with the distance measured from Lentvaris,

Пост 77 км (later *Montviliškės*) and *Пост 92 км* (later *Skėmiai*) with the distance measured from Kaišiadorys.

Стрелка No 102/104 is a halt that never got any name related to the surrounding geography, while *Стрелка No 2/4* may be the same halt as *Nau(ja)dvaris*.

Type 3 includes halts with names that are not related to surrounding inhabited areas. One case is *Žeimena*, where the halt is named after a river. The former name of the station in Senieji Trakai – *Žvyrynas* – refers to a gravel pit opposite the station. A halt *Maistas* that existed in the 1930s in Kaunas was named after a food producing company there. In another case – *Valiukiškis* – I have been unable to find the name source for the halt.

3. Changing of station names

In a number of cases the name of the station or halt has been changed at least once during its existence. In the material under investigation there are 17 examples of the phenomenon, of which two are uncertain. For changes from numerical denominations to geographical names; see type 2b above.

The following examples are of specific interest:

Kaišiadorys: The original name of the station was *Juodkonys* (Russ. *Этканы*). Due to similarity in pronunciation with *Eydtkuhnen*, the border station on the East Prussian side of the border on the railway line to Königsberg, the name was changed to *Kaišiadorys* (Russ. *Коведары*). This change was made in 1871, when the station became a junction when the line from Liepāja opened. See further in Vanagas 2004: 78–79. The change of the name is thus caused by similarity of name to that of another station. In the Swedish case this was a very common reason for stations to get another name than the closest at hand.

Turmantas: From the opening of the railway line through Turmantas in 1862, the name of the station was *Novoaleksandrovskas* (Russ. *Ново-александровскъ*). In fact, the town Novoaleksandrovskas (today: Zarasai) is situated 20 km from the station. If someone got off the train at the station believing that he had arrived in the town he would be disappointed. There were no further connections between the station and the town bearing the same name. The local authorities asked the central authorities in St. Petersburg for a change of the name of the station. The change to *Turmantas* (Russ. *Турмонтъ*) took place in 1880. See Žeimantas 2003: 211–212. In this case the change has been done to get the station a name according to the main principle.

Kybartai: This border station between Russia and Germany (at the time when it was opened) and between Lithuania and Russia (Kaliningrad) today is one of the most important stations in Lithuania. Because of this importance, the name of the station has a high symbolic value. The name has been changed several times between *Kybartai* (Russ. *Кибарты*) (the town where the station is situated) and *Virbalis* (Russ. *Вержболово*) (a bigger town, 6 km from the station). For example, 1903–04 the name was *Virbalis*, 1905–1910 *Kybartai*, 1913–1915 *Virbalis*, 1921–1941 *Kybartai*, 1947 *Virbalis* and from 1964 *Kybartai*. Today the name is *Kybartai*. See Kirgushkin & Robinson 1994. Löfvendahl (1998: 245–247) mentions this phenomenon as name-giving due to prestige.

In the following two examples, the name-change is due to change of names of the corresponding towns themselves.

Maižėikiai: Between 1899 and 1918 the name of the town and the station was *Muravjevo* (Russ. *Муравьево*) (see also v. Hofmann 1996: 43–44), named after the Governor General in Kaunas Michail Nikolajevitsj Muravjev (*Михаи́л Никола́евич Муравьёв*, 1796–1866).

Visaginas: On the site of the station in Visaginas there has been at least a halt since 1885. The name of the halt has been *Juodbrasta* and *Pasmalvės*. In 1975, when a town for staff at the nuclear power plant Ignalina was built close to the station, the name of the town and the station was *Sniečkus*, named after the first secretary in the Lithuanian Communist party, Antanas

Sniečkus (1903–1974). In 1992 the name of the town and the station was changed to *Visaginas*. See further in Kaptein 2011: 18–19.

Other stations and halts have changed names over the years. Sources for the information are mostly timetables from different years:

Dabikinė → *Akmenė*, the change was made in 1933.

Elektrodepas/Depas → *Elektrinių traukinių depas*, the name *Elektrodepas* was used during the Soviet years, probably inspired by the frequent use of abbreviations in the Russian language which influenced also other languages within the Soviet union, e.g. Lithuanian.

Michelmontas → *Gudžiūnai*, the change was made in 1919; two villages have been competing as name source for the station.

Slavinčiškis → *Kupiškis*, Kupiškis is a town immediately northwest of the station and Slavinčiškis a village east of the station.

Amaliai → *Kužiai*, the name *Amaliai* is used elsewhere (a suburb of Kaunas) today as a name of a halt. The name was changed in 1929.

Dūda → *Lobiniai*. Žeimantas 2003: 174 mentions *Duda* (sic) as a possible earlier name.

Družilai → *Santaka*. Žeimantas 2003: 174 mentions *Družilai* as a possible earlier name.

Žvyrynas → *Senieji Trakai*, the change was made after 1989.

Lukšiai → *Slikiai*, the name has alternated between the two village names. Note that also the station *Voveriškiiai* has been named *Lukšiai*.

Bevandeniškės → *Sausiai*, both names refer to a village near the halt. Examples of years when the name has been *Bevandeniškės* are 1957 and 1992.

Noreikiai → *Šapeliai*, this last station or halt before the border with Latvia was originally named *Разъездъ No. 37* (Halt No. 37, see further above).

Lukšiai → *Toliočiai* → *Voveriškiiai*, the name of the halt has changed between different names of neighboring villages. The original name from 1905 was *Разъездъ No. 5* (Halt No. 5).

Further studies have to be done to clarify the background for these changes.

4. Conclusions and further studies

The result of the study is that the majority of the names of the stations or halts follows the main principle of Löfvendahl, namely that the name corresponds to the name of the population centre that it is intended to serve. The material can be divided into three types of name-giving principles, two of them with subtypes;

- 1a. The station or halt has an inhabited area as the name source (main principle)

- 1b. The name source is situated at a considerable distance from the station or halt
- 2a. Railway specific names
- 2b. Railway specific numbers
3. Name sources other than inhabited areas

In a number of cases the name of the station or halt has been changed. The reasons for the changes are different, but both rational and emotional reasons can be observed. According to Löfvendahl, a rational reason can be e.g. that a name can be mixed up or misunderstood while an emotional reason often corresponds to how a place name sounds or if two or more alternatives are competing, e.g. for commercial reasons.

This is just a first attempt to look at the names of railway stations and halts in Lithuania. Much more can be studied in this field. Stations and halts along the railway lines built in the Memel area from 1875 and lines built later in the 19th century (e.g. Vilnius—Lyda, Pabradė—Adučiškis, Alytus—Varėna), during WW1 (e.g. Šiauliai—Meitene (Latvia), Kutiškai—Pagegiai) and the independent Republic of Lithuania in the 1920s and 1930s (e.g. Kretinga—Kučiai, Kazlų Rūda—Šeštokai) can be included. Special attention can be paid to the narrow gauge railways (750 mm) that were built, especially in the area around Panevėžys from WW1 until the 1930s. The use of different languages as official language in the area over time is of course worth studying as such, as well as use of local languages or dialects in specific areas which might have influenced at least the unofficial names of the railway stations.

References

- v. Hofmann, Harry. 1996. *Baltische Postorte 1632—1917/8 in den Sprachen Russisch, Deutsch, Estnisch, Lettisch, Litauisch und Polnisch, 2. Erweiterte und verbesserte Auflage*, Hamburg: Harry v. Hofmann Verlag.
- Kaptein, Jan. 2011. *Van Sniečkus naar Visaginas*, in *Het Baltische Gebied*, No. 58, Maarssen, The Netherlands, pp. 18—19.
- Kirgushkin, A.V. & Robinson, P. E. 1994. *Russian Railway Postmarks*, United Kingdom: J Barefoot Ltd.
- Löfvendahl, Eberhard. 1998. *Post- och järnvägsstationers namn i Götaland 1860—1940. Namngivning i spänningsfältet mellan allmänna och enskilda intressen*. Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 67)
- Vanagas, Aleksandras. 2004. *Lietuvos Miestų Vardai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Žeimantas, Liubomiras V. *Sankt Peterburgo—Varšuvos (nuo 1907 m. Šiaurės—Vakarų) geležinkelis 1858—1915.* Vilnius: Gelspa.
2003.

Žeimantas, Liubomiras V. *Liepojos—Romnų geležinkelis 1869—1915.* Vilnius: UAB Sapnų sala.
2005.

Rune Bengtsson
Institutionen för baltiska språk, finska och tyska
Stockholms universitet
SE-106 91 Stockholm, Sweden
rune.bengtsson@prv.se

Appendix

List of stations and halts along the investigated railway lines

1. Railway line **Turmantas—Vilnius**: *Turmantas, Visaginas, Gerkonys, Dūkštas, Lobiniai, Ignalina, Pakretuonė, Švenčionėliai, Žeimenai, Kretuonys, Pažeimenė, Pabradė, Pailgis, Santaka, Skersabalai, Bezdony, Mickūnai, Elektrinių traukinių depas, Naujoji Vilnia, Pavilnys, Vilnius.*
2. Railway line **Vilnius—Kaunas**: *Vilnius, Paneriai, Vokė, Lentvaris, Kariotiškės, Sausiai, Rykantai, Lazdėnai, Baltamiškis, Vievis, Kaugonys, Žaslai, Kaišiadorys, Pagiriai, Pamieris, Pravieniškės, Karčiupis, Palemonas, Pamaris, Amaliai, Pažaislis, Kaunas.*
3. Railway line **Lentvaris—Senovė**: *Lentvaris, Senieji Trakai, Miškiniai, Šklėriai, Rūdiškės, Klepočiai, Kalviai, Valkininkai, Pamerkiai, Matuizos, Varėna, Zervynos, Marcinkonys, Darželiai, Margionys, Kabeliai, Senovė.*
4. Railway line **Kaunas—Kybartai**: *Kaunas, Maistas, Jiesia, Pajiesys, Garliava, Stanaičiai, Mauručiai, Pabališkiai, Skriaudžiai, Jūrė, Kazlų Rūda, Krūveliai, Bagotoji, Visakiškė, Piloškiečiai, Alksnėnai, Mažučiai, Smilgiai, Vilkaviškis, Simanėliškiečiai, Biliūnai, Alvaitas, Kybartai.*
5. Railway line **Naujoji Vilnia—Šumskas**: *Naujoji Vilnia, Elektrinių traukinių depas, Kyviškės, Pakenė, Kena, Šumskas.*
6. Railway line **Kaišiadorys—Lūšė**: *Kaišiadorys, Livintai, Gaižiūnai, Jonava, Žeimiai, Slikiai, Šilainiai, Kėdainiai, Močėnai, Dotnuva, Montviliškės, Gudžiūnai, Skėmiai, Baisogala, Gimbogala, Linkaičiai, SMC postas, Radviliškis, Durpynas, Kutiškiai, Mankiškiečiai, Šilėnai, Sodai, Zokniai, Bačiūnai, Šiauliai, Iešmas No 102/104, Voveriškiečiai, Kužiai, Rūveliai, Kuršėnai, Smurgiai, Žiliai, Šemetaičiai, Papilė, Akmenė, Daubiškiai, Vieksniai, Mažeikiai, Venta, Nau(ja) doaris, Lūšė.*
7. Railway line **Radviliškis—Šapeliai**: *Radviliškis, SMC postas, Linkaičiai, Šeduva, Laba, Labučiai, Dapšioniai, Gustonys, Berčiūnai, Panevėžys, Kaubariškis, Karsakiškis, Bygailiai, Subačius, Radžiūnai, Kupiškis, Valiukiškis, Skapiškis, Kepuriškis, Panemunėlis, Tindžiuliai, Rokiškis, Gindviliai, Obeliai, Šapeliai.*

KOPSAVILKUMS

Dzelzceļa staciju un pieturvietu nosaukumi Lietuvā 150 gados

Rune BENGTTSSON

Rakstā sniegts īss pārskats par dzelzceļa staciju un pieturvietu nominācijas principiem, aplūkojot nelielu daļu no dzelzceļa līnijām mūsdienu Lietuvas robežās, proti – dzelzceļa līnijas, kas tika uzbūvētas laikā no 1861. līdz 1873. gadam. Balstoties uz Eberharda Lōfvendahla (1998) pētījumu par nozīmīgākajiem faktoriem, kas ietekmējuši Zviedrijas dzelzceļa staciju nominācijas procesu, t.i. – pārpratuma risku, prestižu un citiem, raksta mērķis ir izmantot Lōfvendahla teorētiskos secinājumus Lietuvas materiāla analīzei. Šai pētījumā aplūkoti vairāk nekā 150 staciju un pieturvietu nosaukumi, identificējot trīs nominācijas principus: 1. Stacijas (pieturvietas) nosaukuma motivētājvārds ir tās pilsētas, ciema vai citas apdzīvotas vietas nosaukums, kuras apkalpošanai stacija ir paredzēta (galvenais princips). 2. Stacijas (pieturvietas) nosaukums ir tieši saistīts ar dzelzceļa darbību. 3. Stacijas (pieturvietas) nosaukuma motivētājvārds ir nevis apdzīvotas vietas nosaukums, bet kādas citas tuvumā esošas vietas nosaukums. Rakstā sīkāk analizēti šādi dzelzceļa staciju nosaukumi: *Kaišiadorys*, *Turmantas*, *Kybartai*, *Mažeikiai*, *Švenčionėliai* un *Visaginas*.

LIETUVIŲ KALBOS LAISVŲJŲ ANTRINIŲ PREDIKATYVŲ VIETA SAKINYJE*

Veslava ČIŽIK-PROKAŠEVA
Lietuvių kalbos institutas

1. Įvadas

Užsienio literatūroje vyrauja nuomonė, kad laisvasis antrinis predikatyvas¹ vartojamas prieš ar po veiksmažodžio (angl. *preverbal* / *postverbal*) arba sakinio pradžioje ar sakinio pabaigoje (angl. *clause-initial* / *clause-final*). Yra nuomonių, kad tai gali būti nulemta kalbos tipo², ir kad kalbos aiškiai turėtų skirtis pagal tai, kiek skirtingų pozicijų tam tikroje kalboje gali užimti laisvasis antrinis predikatyvas³. Iš tikrųjų, kaip teigia ir patys Nikolaus P. Himmelmannas ir Eva Schultze-Berndt, tyrimai dėl galimybės laisvajam antriniam predikatyvui užimti tam tikrą vietą tik prasidėjo. Paprastai straipsniuose, skirtuose aprašyti konkrečios kalbos antrinius predikatyvus, tik trumpai užsimenama, kad tam tikroje kalboje laisvieji antriniai predikatyvai paprastai vartojami tam tikroje pozicijoje, o išsamių tyrimų nėra. Taipogi nėra tiksliai nustatyta, ar tikrai tokie faktoriai kaip laisvojo antrinio predikatyvo tipas⁴, sakinio aktualioji skaida ir argumento, į kurį nurodo laisvasis antrinis predikatyvas (angl. *controller*), gramatinė funkcija turi įtakos laisvojo antrinio predikatyvo vietai sakinyje.

* Tyrimas atliktas ir straipsnis parašytas, vykdant Lietuvos mokslo tarybos (LMT) finansuojamą projektą „Lietuvių kalbos antriniai predikatyvai: semantika ir morfosintaksė“ (MIP-14/2010).

¹ Laisvuju antriniu predikatyvu (angl. *predicative adjunct*, vok. *Supplemente*) laikomas predikatyvas, kurio nereikalauja veiksmažodis, ir be kurio gali būti sudarytas sintaksiškai ir semantiškai išbaigtas sakinys: veiksmažodžio argumentų struktūra yra visiškai realizuota ir be jo, predikatyvas tiesiog modifikuoja veiksmažodį (plačiau žr. Čižik-Prokaševa 2010b: 2, 4; 2011a: 57, 59).

² Pvz., priklausomai nuo to, ar kalba yra VO, ar OV žodžių tvarkos tipo. Manoma, kad VO kalbos linkusios vartoti depiktyvą po veiksmažodžio ar veiksmažodinės frazės, o OV kalbos – prieš veiksmažodį (žr. Güldemann 2005: 352). Tai patvirtintų, pavyzdžiui, depiktyvų vieta nilotų (VO tvarkos kalbos) bei omotų (OV tvarkos) kalbose (plačiau žr. Amha, Dimmendaal 2005).

³ Plg. „Languages differ with respect to where in the structure they allow the PrP (turima omeny predication phrase, t. y. argumentas + laisvasis antrinis predikatyvas) to be merged and moved“ (Marušič, Marvin, Žaucer 2003: 390). Dar žr. Himmelmann, Schultze-Berndt 2005: 56.

⁴ Tokiais atvejais gali būti reikšmingas laisvųjų antrinių predikatyvų skirstymas į depiktyvinius antrinius predikatyvus (arba tiesiog depiktyvus, angl. *depictives*) ir aplinkybinius antrinius predikatyvus (angl. *circumstantials*), kurie paprastai tarpusavyje nesiskiria morfosintaksiškai, o skiriasi tik semantika, santykiu su sakinio aktualiąja skaida, neigimo apreptimi bei įtraukimu į pagrindinio sakinio predikaciją (plačiau žr. Čižik-Prokaševa 2010b: 4tt, 2011a: 72tt, dar ten pat: 68t).

Pavyzdžiui, nurodoma, kad anglų kalboje depiktyviniai predikatyvai paprastai eina po intranzityvinio veiksmažodžio (pvz., *He died **young***) arba po tranzityvinio veiksmažodžio objekto (pvz., *He ate the meat **drunk***), ir kartais po objekto ir prielinksninės konstrukcijos (pvz., *He served the meat to them **raw***). Jie skiriasi nuo būdo prieveiksmių tuo, kad negali eiti prieš veiksmažodį (pvz., **He **drunk** ate the meat*) (žr. Simpson 2005: 72). Depiktyvas gali eiti prieš ar po prielinksninės konstrukcijos sakinyje su intranzityviu veiksmažodžiu (pvz., *Jumping **fully clothed** into the water was a bad idea. / Jumping into the water **fully clothed** was a bad idea*); depiktyvas taipogi gali eiti prieš ar po prielinksninės konstrukcijos sakinyje su tranzityviu veiksmažodžiu, kai nurodo į pagrindinio predikato objektą (pvz., *After handing the baby to its mother **crying**, Jones sighed with relief. / After handing it **crying** to its mother, Jones sighed with relief*) (žr. ten pat: 74). Taigi bandoma aiškinti pozicijų skirtumus tuo, ar depiktyvas nurodo į sakinio subjektą ar objektą (apie tai kiek rašyta ir kitų tyrėjų, pvz., Legendre 1997 tyrinėjo prancūzų kalbą, Koizumi 1994 ir Yatsushiro 1999 – japonų kalbą, Winkler 1997 – anglų). Generatyvinėje literatūroje paprastai teigiama, kad depiktyvai, nurodantys į objektą, yra vartojami greta veiksmažodžio, o depiktyvai, nurodantys į subjektą, – toliau nuo veiksmažodžio (plačiau žr. Simpson 2005: 75). Kartvelijos kalboje depiktyvai ir depiktyviškai vartojamos konstrukcijos dažniausiai vartojamos prieš veiksmažodį, bet jie gali būti pavartoti ir tiesiogiai po veiksmažodžio arba po veiksmažodžio ir įterpto žodžio. Paprastai jie eina po pagrindinio predikato argumento, į kurį nurodo; labai retai gali būti pavartoti prieš jį (plačiau žr. Boeder 2005: 205). Arabų kalboje, kuri turi VO tvarką, būdvardžiais išreikšti depiktyvai vartojami po pagrindinio predikato, o amharų (OV tvarkos) kalboje – prieš pagrindinį predikatą (žr. Amha, Dimmendaal 2005: 320). Taigi kai kuriose kalbose žodžio vieta sakinyje nurodo jo gramatinę funkciją. Bet yra kalbų, tarp jų ir Varlpirių kalba, kuriose žodžio vieta sakinyje naudojama tam, kad perteiktų konkrečią informaciją, o ne tam, kad nurodytų žodžio gramatinę funkciją (pvz., varlpirių kalboje žodis *wankaru* 'gyvas' gali būti pavartotas sakinio pabaigoje, sakinio pradžioje, prieš veiksmažodį, po ar prieš objektą. Jis gali nurodyti į intranzityvinio veiksmažodžio subjektą, tranzityvinio sakinio objektą ar subjektą (daugiau žr. Simpson 2005: 75t). Jane Simpson nerado įrodymų, kad depiktyvų tvarka varlpirių kalboje priklausytų nuo to, ar depiktyvas nurodo į subjektą ar objektą. Tai, į ką konkrečiai nurodo depiktyvas, varlpirių kalboje rodo linksnių derinimas.

Užsienio kalbininkai laisvųjų antrinių predikatyvų vietos skirtumus bando sieti ir su sakinio aktualiąja skaida. Teigiama, kad depiktyvai eina sakinio rema, perteikia pagrindinę sakinio informaciją (angl. *focus*), o aplinkybiniai antriniai predikatyvai – ne, „nauja informacija suskaidoma tarp veiksmažodžio ir antrinio predikatyvo“ (Nichols 1978: 121t), kas paaiškina jų vietos sakinyje

ir prozodijos skirtumus⁵ (daugiau apie tai žr. Halliday 1967: 65; Winkler 1997: 299tt). Antrinių predikatyvų ir sakinio aktualiosios skaidos klausimus vokiečių kalboje tyrinėjo Wolfgangas Kochas ir Inger Rosengren (1995: 41tt), depiktyvų ir būdo prievieksmių prozodinius skirtumus lazo kalboje – Silvia Kutscher ir N. Sewim Genças (2005: 244tt). Tomas Güldemannas irgi mano, kad objekto su depiktyvu tvarka sakinyje tiesiogiai susijusi su sakinio aktualiąja skaida, nes paties objekto vieta sakinyje įvairiose kalbose taipogi tiesiogiai susijusi su sakinio aktualiąja skaida (žr. Güldemann 2005: 352).

„Lietuvių kalbos žodžių tvarka daugiausia priklauso nuo jų sintaksinių ryšių bei prasminių santykių sakinyje ir nuo aktualiosios sakinio skaidos, nuo bendraujant kylančių poreikių išryškinti bei pabrėžti tam tikras sakinio dalis“ (Ambrasas 1996: 645). Lietuvių kalboje dvinariuose modeliuose vyraujanti ir neutrali žodžių tvarka yra SV, o trinariuose modeliuose – SVO (žr. Ambrasas, red., 1996: 648t). Adelė Valeckienė pirmoji lietuvių kalboje išskyrė laisvuosius antrinius predikatyvus į atskirą sakinio dalių grupę – predikatyvinius, arba tarinio, pažyminius. Jos nuomone, „predikatyviniams pažyminiui būdinga tam tikra žodžių tvarka sakinyje. Labai dažnai nagrinėjamosiose konstrukcijose pirmoje vietoje eina veiksnys arba papildinys, paskui tarinys, o po jo predikatyvinis pažyminys. Bet lietuvių kalboje žodžių tvarka apskritai nėra griežtai apibrėžta. Dažnai predikatyviniai pažyminiai vartojami ir prieš tarinį po veiksnio arba papildinio. Pasitaiko predikatyvinių pažyminių ir kitose pozicijose“ (pateikiami pavyzdžiai, kai depiktyvas eina po tarinio ir veiksnio, depiktyvas eina prieš tarinį ir veiksnį, depiktyvas eina po tarinio, veiksnio ir tiesioginio objekto bei depiktyvas eina po tarinio, prieš tiesioginį objektą (Valeckienė 1967: 107). *Lietuvių kalbos gramatikoje* (skyrius parašytas Valeckienės) laisvasis antrinis predikatyvas vadinamas predikatinium pažyminiu. Nurodoma, kad „predikatiniam pažyminiui būdingiausia tokia eilės tvarka: veiksnys ar papildinys, tarinys, predikatinis pažyminys. Tačiau predikatinio pažyminio vieta sakinyje dažnai esti ir kitokia“ (pateikiami pavyzdžiai, kai depiktyvas eina prieš tarinį ir veiksnį, kai depiktyvas eina po tarinio ir veiksnio, kai depiktyvas eina po tarinio, prieš tiesioginį objektą ir kai depiktyvas eina po veiksnio, prieš tarinį (Ulvydas, red., 1976: 453). *Lietuvių kalbos gramatikoje* dar nurodoma, kad predikatinis pažyminys gali eiti ir prieš pažymimąjį žodį – daiktavardį, tokiais atvejais tarinys eina prieš juos abu arba po jų abiejų. Tokiais atvejais predikatinis pažyminys supanašėja su atributiniu pažyminiu; „pažyminių skirtumas (atributinis ar predikatinis)

⁵ „...in English depictives usually have to occur in post-predicate position, while circumstantials often occur in clause-initial position“; „...being part of the focus domain explains why depictives are usually not acceptable in initial position in English“; „circumstantials contribute presupposed information to an utterance; they are generally unstressed“ (Himmelman, Schultze-Berndt 2005: 18).

priklauso nuo intonacijos. Jeigu tarp pažyminio ir pažymimojo žodžio bus daroma pauzė, pažymins bus predikatinis (pauzė pažyminį suartina su tariniu); jeigu pažymins su pažymimuoju žodžiu bus ištariamas vieninga intonacija, be pertrūkio – pažymins bus atributinis“ (ten pat: 454). *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* laisvasis antrinis predikatyvas vadinamas tarininiu pažyminiu. Nurodoma, kad „tarininiai pažyminiai, turintys dvilypius sintaksinius ryšius – su veiksnium (S) ir tariniu (V) – neutralios tvarkos atvejais paprastai eina po jų... Tarininis pažymins, siejamas su tariniu ir papildiniu, dažniausiai eina po papildinio... Tarininis pažymins, turintys didesnę reikšmės krūvį ar šiaip labiau pabrėžiamas, atkeliamas prieš veiksnį ar papildinį“ (Ambrasas, red., 1996: 652t). Naujausiuose lietuvių kalbos sintaksės darbuose daugiausia dėmesio skiriama probleminiams ribų tarp atskirų predikatyvų tipų (būtinasis / laisvasis, depiktyvas / rezultatyvas) atvejams (pvz., Axelio Holvoeto, Rolando Mikulsko A, B straipsniai), tam tikrų konstrukcijų traktavimo kaip depiktyvinių klausimams (Loretos Vaičiulytės-Semėnienės 2007a, 2007b, 2010 metų straipsniai), būtinųjų predikatyvų žymėjimui lietuvių kalbos veiksmo pavadinimo konstrukcijose (Pakerio 2009 metų straipsnis), antrinių predikatyvų sampratos formavimosi, klasifikacijos lietuvių bei užsienio kalbotyroje klausimams, laisvųjų antrinių predikatyvų žymėjimo lietuvių kalboje klausimams, laisvųjų antrinių predikatyvų semantinio žemėlapio kūrimui (Veslavos Čižik-Prokaševos 2010a, 2010b, 2011a, 2011b metų darbai). Šiuose darbuose šiek tiek informacijos, bet ne tyrimų, apie laisvųjų antrinių predikatyvų vietą sakinyje galima rasti tik Vaičiulytės-Semėnienės darbuose: „paprastai depiktyvas eina sakinio pabaigoje, konkrečiau sakant, po predikato, kai siejamas su subjektu, ir po (ne)tiesioginio objekto, kai siejamas su pastaruoju“ (Vaičiulytė-Semėnienė 2007b: 117); „tipiškais (nežymėtais) atvejais aplinkybiniams predikatyvams įprasta (būdinga, bet nebūtina!) vieta yra prieš V, o depiktyviniams predikatyvams – po jo, arba, tiksliau kalbant, sakinio pabaiga“ (Vaičiulytė-Semėnienė 2010: 6).

Kadangi nuodugnių laisvųjų antrinių predikatyvų vietos sakinyje tyrimų, pagrįstų lietuvių kalbos medžiaga, nebuvo atlikta, tai bus bandoma padaryti šiame straipsnyje. Pirmiausia bus patikrinta, ar užsienio literatūroje siūlomi laisvojo antrinio predikatyvo vietos paaiškinimai tinka lietuvių kalbai; be to, bus nustatyti faktoriai, kurie veikia ar galėtų veikti laisvojo antrinio predikatyvo vietos pasirinkimą lietuvių kalboje. Taigi straipsnyje bus bandoma išsiaiškinti, ar lietuvių kalboje laisvojo antrinio predikatyvo vietos skirtumas yra nulemiamas jo tipo (tuo pačiu ir aktualiosios skaidos skirtumu), t. y. ar depiktyvams ir aplinkybiniams antriniam predikatyvams būdingos tik jiems savitos vietos sakinyje? Ar argumento, į kurį nurodo laisvasis antrinis predikatyvas, linksnis gali turėti įtakos laisvojo antrinio predikatyvo vietai sakinyje? Ar lietuvių kalboje laisvojo antrinio predikatyvo vietos kintamumas,

nepastovumas kaip nors susijęs su tuo, kokia kalbos dalimi ar konstrukcija jis yra išreikštas? Tyrimas bus grindžiamas surinkta medžiaga. 1057 pavyzdžiai su laisvaisiais antriniais predikatyvais⁶ buvo surinkti iš J. Jablonskio *Lietuvių kalbos sintaksės* bei *Linksnių ir prielinksnių*, J. Balkevičiaus *Dabartinės lietuvių kalbos sintaksės*, A. Valeckienės 1967 metų straipsnio, *Lietuvių kalbos gramatikos*, V. Labučio *Lietuvių kalbos sintaksės* ir 1992 metų straipsnio, *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikos*, J. Šukio 1980 metų straipsnio, jo knygos *Lietuvių kalbos linksniai ir prielinksniai: vartosena ir normos*, A. Holvoeto su bendraautoriais, L. Vaičiulytės–Semėnienės bei užsienio kalbininkų straipsnių, kur aptariama antrinių predikatyvų tematika, iš Kauno VDU dabartinės lietuvių kalbos tekstyno (toliau DLKT) bei žiniatinklio *Google*. Cituojami pavyzdžiai turės atitinkamą nuorodą. Kadangi laisvojo antrinio predikatyvo vieta nustatoma atsižvelgiant į jo vietos sąsają su pagrindiniu predikatu ir argumentu, į kurį jis nurodo, galimi šeši šių trijų narių tvarkos modeliai: **D + V + Ar**, **Ar + D + V**, **Ar + V + D**, **V + Ar + D**, **D + Ar + V** ir **V + D + Ar** (kur D – laisvasis antrinis predikatyvas (arba depiktyvas plačiąja prasme), depiktyvas arba aplinkybinis antrinis predikatyvas⁷, V – veiksmažodis, sakinio pagrindinis predikatas, Ar – argumentas, į kurį nurodo depiktyvas).

2. Depiktyvų ir aplinkybinių antrinių predikatyvų vieta sakinyje

Kaip jau buvo minėta, manoma, kad laisvojo antrinio predikatyvo vietos sakinyje skirtumas yra susijęs su jo tipu: depiktyvas (siaurąja prasme) paprastai eina po predikato, sakinio gale, o aplinkybiniai antriniai predikatyvai⁸ – prieš

⁶ Turima omeny visus laisvuosius antrinius predikatyvus, t. y. depiktyvus (sintaksinius – atvejai, kai depiktyvo ir argumento, į kurį jis nurodo, linksniai sutampa, ir semantinius – atvejai, kai depiktyvas orientuotas į vieną iš pagrindinio predikato argumentų, tam tikrais atvejais derinamas su juo gimine ir / ar skaičiumi, bet morfosintaksiškai reiškiamas kitokiu būdu, nei pagrindinio predikato argumentas, t. y. depiktyvo ir argumento linksniai nesutampa) bei aplinkybinius antrinius predikatyvus, išskyrus rezultatinius antrinius predikatyvus (apie juos plačiau žr. Čižik-Prokaševa 2010b: 8t, 2011a: 76t).

⁷ Šis simbolis pasirinktas dėl savo trumpumo ir akivaizdumo. Daugelyje pateikiamų lentelių šis simbolis reiškia laisvąjį antrinį predikatyvą (arba depiktyvą plačiąja prasme). Tik antrame šio straipsnio skyriuje laisvieji antriniai predikatyvai suskirstyti į depiktyvinius ir aplinkybinius antrinius predikatyvus, kas yra nurodyta pačiame tekste.

⁸ Holvoetas ir Mikulskas aplinkybinius antrinius predikatyvus vadina propoziciniais dėl to, kad jų raiškoje išvelgia savarankiškos predikacijos (modifikacinių ryšių susijusios su pagrindinės predikacijos teikiama propozicija) ypatybių. Jų nuomone, aplinkybinių antrinių predikatyvų terminas nėra tinkamas, „nes jis nepabrėžia to, kas svarbiausia priešinant kalbamuosius antrinius predikatyvus kitiems laisviesiems antriniam predikatyvams“ (Holvoet, Mikulskas B: 7). Bet iš tikrųjų būtent šių antrinių predikatyvų semantinės sąlygos, nuolaidos, laiko ir priežasties nuorodos, kurios suartina juos su aplinkybėmis, ir atskiria šiuos antrinius predikatyvus nuo depiktyvų ir rezultatinių antrinių predikatyvų. Todėl aplinkybinio antrinio predikatyvo terminas šio straipsnio autorei atrodo kaip tik tinkamas ir vartotinas.

predikatą, sakinio pradžioje. Iš nagrinėjamų 1057 pavyzdžių 947 pavyzdžiai yra depiktyvinių antrinių predikatyvų, o 110 – aplinkybinių antrinių predikatyvų. Jų pasiskirstymas pagal argumento, į kurį jie nurodo, linksnį ir tvarkos modelį pateiktas 1-oje ir 2-oje lentelėse.

Argumento linksnis	Tvarkos modelis						Iš viso
	D + V + Ar	Ar + D + V	Ar + V + D	V + Ar + D	D + Ar + V	V + D + Ar	
Vardininkas	22	83	290	62	11	2	470
Kilmininkas	0	19	21	58	4	3	105
Naudininkas	0	19	32	22	0	1	74
Galininkas	2	35	78	160	4	7	286
Įnagininkas	0	2	1	6	0	0	9
Vietininkas	0	1	1	1	0	0	3
Iš viso	24	159	423	309	19	13	947

1 lentelė. Depiktyviniai antriniai predikatyvai

Argumento linksnis	Tvarkos modelis						Iš viso
	D + V + Ar	Ar + D + V	Ar + V + D	V + Ar + D	D + Ar + V	V + D + Ar	
Vardininkas	0	15	5	0	24	0	44
Kilmininkas	0	3	1	1	1	0	6
Naudininkas	0	20	3	5	2	0	30
Galininkas	0	6	1	5	4	0	16
Įnagininkas	0	4	0	6	1	0	11
Vietininkas	0	2	0	0	1	0	3
Iš viso	0	50	10	17	33	0	110

2 lentelė. Aplinkybiniai antriniai predikatyvai

Kaip matyti 1-oje lentelėje, lietuvių kalbos depiktyviniams antriniam predikatyvams būdingiausia vieta tikrai yra sakinio galas (žr. **Ar + V + D** ir **V + Ar + D** modelius). Dažniausiai jie eina po pagrindinio predikato (**Ar + V + D** modelis, 423 pavyzdžiai: *Iš geležinkelio stoties, palydėjęs Saulę, Ignas grįžo liūdnas ir susimąstęs*. DLKT), bet dažnai ir po argumento, į kurį jie nurodo (**V + Ar + D** modelis, 309 pavyzdžiai: *Dūmos deputatai atsitempė Lietuvos policijos ieškomą kriminalinį nusikaltėlį S. Mickevičių ir supyko, kad Seimo nariai protestuodami paliko jį salėje vieną*. DLKT). Neretai depiktyvas eina ir po savo argumento, prieš veiksmažodį (**Ar + D + V** modelis, 159 pavyzdžiai: „*Kas turi ausis, teklaus!*“ – yra pasakęs Jėzus. Tačiau jei kas tvirtintų, neva jis turėjęs galvoj simfoninę muziką, į tą aš **pirmas** galiu mest akmenį. DLKT). Galima

konstatuoti, kad Valeckienės, *Lietuvių kalbos gramatikoje* ir *Dabartinėje lietuvių kalbos gramatikoje* pateiktos nuomonės, kad populiariausias depiktyvų tvarkos modelis yra **Ar + V + D**, pasitvirtino. Tačiau dėl kitų modelių jie klydo. Jų nuomone, antras pagal dažnumą turėtų būti **Ar + D + V** modelis (kuris, yra būdingiausias aplinkybiniam antriniam predikatyvam, apie tai žr. toliau), tačiau yra **V + Ar + D** modelis. **D + Ar + V** modelio jie visai nemini (nors tokį pavyzdį pavyko rasti tarp *Lietuvių kalbos gramatikoje* pateikiamų pavyzdžių: *Paskum linksmi ir laimingi jie grįžo namo.* (Ulvydas, red., 1976: 438)), užtat pateikia vieną rečiausiai pasitaikančio **V + D + Ar** modelio pavyzdį: *Ir atnešė gyvą tą žvėrelį karaliui* (Valeckienė 1967: 107; Ulvydas, red., 1976: 453; Ambrazas, red., 1996: 653).

Kaip matyti 2-oje lentelėje, lietuvių kalbos aplinkybiniam antriniam predikatyvam būdingiausia vieta tikrai yra prieš pagrindinį predikatą, tačiau ne sakinio pradžia, kaip teigiama užsienio literatūroje (**Ar + D + V** modelis, 50 pavyzdžių: „*Manęs nekalto vos nepasodino į kalėjimą, o dar turiu taisyti kažkieno apmaudžias klaidas?*“ – sakė R. Gintila. DLKT). Rečiau aplinkybiniai antriniai predikatyvai vartojami sakinio pradžioje, prieš savo argumentą ir veiksmažodį (**D + Ar + V** modelis, 33 pavyzdžiai: *Girtas tuoj [jis] šokdavo muštis.* (Ulvydas, red., 1976: 441)). Tačiau jie, kaip ir depiktyvai, vartojami ir sakinio pabaigoje, po pagrindinio predikato ir savo argumento (**V + Ar + D** modelis – 17 pavyzdžių: *Ar pastebėjote, kaip jūsų mylima augintinė rūpinasi jumis sergančiu? Ji šildo skaudamą vietą, lipa ant galvos, šildo pilvą arba kojas?* (<http://www.grynas.lt/gamta/ne-visi-gali-laikyti-kate.d?id=42901541>), **Ar + V + D** modelis – 10 pavyzdžių: – *Tas pats ir mūsų. Vyrukas grįžo atitarnavęs – irgi šoferis. Pas mane apsigyveno, tai ir pavėžėja.* DLKT). Lietuvių kalboje aplinkybiniai antriniai predikatyvai nėra vartojami sakinio pradžioje, tiesiai prieš veiksmažodį (**D + V + Ar** modelis), kaip dažniausiai turėtų būti, pasak užsienio kalbininkų, ir po veiksmažodžio, prieš savo argumentą (**V + D + Ar** modelis).

Kadangi lietuvių kalboje depiktyvai gali būti pavartoti visose įmanomose sakinio vietose (žr. 1-ąją lentelę), ir neretai populiariausioje aplinkybiniam antriniam predikatyvam nustatytoje vietoje (**Ar + D + V** modelis), galima teigti, kad lietuvių kalboje negalima prognozuoti laisvojo antrinio predikatyvo vietos sakinyje pagal tai, ar jis yra depiktyvas (siaurąja prasme), ar jis yra aplinkybinis antrinis predikatyvas.

Plg. laisvojo antrinio predikatyvo vietą su aplinkybės vieta sakinyje: „aplinkybės reiškiančios žodžių formos neutraliais atvejais taip pat (kaip ir netiesioginis papildinys – paaiškinimas straipsnio autorės) dažniausiai eina prieš tiesioginį papildinį... Aplinkybės, savo reikšme siejamos su visu sakiniu, neutralios tvarkos atvejais paprastai eina sakinio pradžioje. Dalyvinės ar pusdalyvinės žodžių grupės vieta tarp S ir V padeda išryškinti šalutinio veiksmo

reikšmę, o vieta po V – apibūdinti pagrindinį veiksma, nusakyti jo aplinkybes“ (Ambrazas, red., 1996: 652); „aplinkybės nežymėtai atvejais eina prieš tiesioginį objektą, yra įsiterpusios tarp asmeninės veiksmožodžio formos, ir, pavyzdžiui, bendraties ar vardinės tarinio dalies“ (Vaičiulytė-Semėnienė 2007b: 117). Taigi aplinkybės būdingiausi modeliai turėtų būti **D + V + Ar**, **D + Ar + V** ir **V + D + Ar**. Laisvieji antriniai predikatyvai tokia tvarka pasirodo labai retai (žr. 1-ąją ir 2-ąją lenteles). Vadinasi, tam tikrais atvejais žodžio vieta galėtų padėti nustatyti, ar žodis eina aplinkybe, ar laisvuju antriniu predikatyvu.

3. Sąsaja tarp laisvojo antrinio predikatyvo vietos ir argumento, į kurį jis nurodo linksnio

Kaip jau buvo minėta, yra nuomonių, kad laisvojo antrinio predikatyvo vietos parinkimui gali turėti argumento, į kurį jis nurodo, gramatinė funkcija. Pažymėtina, kad užsienio kalbininkai nurodo skirtumą tik tarp depiktyvų, nurodančių į subjektą ar objektą, nediferencijuodami pagrindinio predikato argumentų gramatinių funkcijų smulkiau. Panašiai mano ir lietuvių kalbininkai. Plg.: „tarininiai pažyminiai, turintys dvilypius sintaksinius ryšius – su veiksmu (S) ir tariniu (V) – neutralios tvarkos atvejais paprastai eina po jų... Tarininis pažyminys, siejamas su tariniu ir papildiniu, dažniausiai eina po papildinio“ (Ambrazas, red., 1996: 652t); „paprastai depiktyvas eina sakinio pabaigoje, konkrečiau sakant, po predikato, kai siejamas su subjektu, ir po (ne)tiesioginio objekto, kai siejamas su pastaruoju“ (Vaičiulytė-Semėnienė 2007b: 117)⁹.

Užsienio ir lietuvių kalbotyrose gramatinių funkcijų sąvokų vartojimo tradicijos akivaizdžiai skiriasi. Lietuvių kalboje, turinčioje tokią turtingą linksnių sistemą, ne taip lengva atskirti pagrindines (subjekto ir tiesioginio objekto) ir periferines gramatines funkcijas, kadangi jos taip akivaizdžiai kaip kitose kalbose (kur skirtumas tarp objektų iš esmės sutampa su skirstymu į prielinksninius ir neprielinksninius objektus) nesiskiria viena nuo kitos. Gramatinės funkcijos turėtų būti traktuojamos kaip sudėtingas darinys, apimantis vardažodžių semantiką ir raišką, nes jų neįmanoma suvokti vien formos aspektu (pvz., galininku žymimi ne tik tiesioginiai objektai, bet ir aplinkybės), ar vien sintaksinės priklausomybės tipu (subjektas, kaip ir objektai su veiksmožodžiu yra susiję komplementacijos ryšiu) (plačiau žr. Čižik-Prokaševa 2011a: 87tt). Kadangi linksnis yra vienas iš pagrindinių formalių gramatinių

⁹ Pažymėtina, kad ne visi daro skirtumą tarp veiksmo ir papildinio antrinių predikatyvų: „labai dažnai nagrinėjamosiose konstrukcijose pirmoje vietoje eina veiksnys arba papildinys, paskui tarinys, o po jo predikatyvinis pažyminys... Dažnai predikatyviniai pažyminiai vartojami ir prieš tarinį po veiksmo arba papildinio“ (Valeckienė 1967: 107); „predikatiniam pažyminiui būdingiausia tokia eilės tvarka: veiksnys ar papildinys, tarinys, predikatinis pažyminys“ (Ulvydas, red., 1976: 453).

funkcijų atpažinimo kriterijų, laisvųjų antrinių predikatyvų vietos sakinyje skirtumus bus bandoma susieti su pagrindinio predikato argumento, į kurį nurodo antrinis predikatyvas, linksniu. Dabar plačiau apie kiekvieną.

Laisvieji antriniai predikatyvai, nurodantys į vardininku reiškiamą argumentą, dažniausiai vartojami sakinio gale, po pagrindinio predikato (**Ar + V + D** modelis: *Iš po lovos berniukas buvo ištrauktas nuogas, surištomis rankomis ir kojomis, skudurais užkimšta burna.* DLKT). Trečdaliu rečiau tokie antriniai predikatyvai vartojami po savo argumento, prieš pagrindinį predikatą (**Ar + D + V** modelis: *100 g sėmenų užpilama puse stiklinės verdančio vandens, leidžiama pastovėti pusę valandos, paskui išbrinkusios sėklos dar šiltos krečiamos...* (http://www.ekopasaulis.com/index.php?cid=591&new_id=833&page_nr=)). Dar rečiau jie vartojami po pagrindinio predikato ir po savo argumento (**V + Ar + D** modelis: *Važiuojame namo visi patenkinti.* (Valeckienė 1967: 98); plačiau žr. 3 lentelę).

Vardininkas		D + V + Ar	Ar + D + V	Ar + V + D	V + Ar + D	D + Ar + V	V + D + Ar	Iš viso
		Būdvardis	7	28	76	9	6	0
Dalyvis	2	15	63	16	7	2	105	
Skaitvardis	9	12	12	1	0	0	34	
Įvardis	1	12	18	9	2	0	42	
Daiktavardis	Vardininkas	0	5	8	2	2	0	17
	Įnagininkas	0	6	16	2	3	0	27
	Vietininkas	1	3	12	7	1	0	24
Kaip + daiktavardis		1	13	39	0	13	0	66
Padalyvis		0	0	0	1	0	0	1
Konstrukcija	Kilmininko	0	0	2	0	0	0	2
	Įnagininko	0	3	22	13	0	0	38
	Prielinksninė	1	1	27	2	1	0	32
Iš viso		22	98	295	62	35	2	514

3 lentelė. Argumentas išreikštas vardininku

Laisvieji antriniai predikatyvai, nurodantys į kilmininku reiškiamą argumentą, dažniausiai vartojami po pagrindinio predikato ir po savo argumento (**V + Ar + D** modelis: *Ei, ar nematei mano brolio pareinančio?* (Šukys 1998: 120)). Beveik trečdaliu rečiau tokie antriniai predikatyvai vartojami po savo argumento, prieš pagrindinį predikatą (**Ar + D + V** modelis: *Aš jo niekad tokio nemačiau.* (Šukys 1998: 257)) ir sakinio gale, po pagrindinio predikato (**Ar + V + D** modelis: *Žinoma, kad jie gali gyventi net 1500 km gylyje, bet niekas*

tokio didelio kalmaro nėra matęs gyvo. DLKT). Jie nevartojami sakinio pradžioje, prieš pagrindinį argumentą (**D + V + Ar** modelis; plačiau žr. 4 lentelę).

Kilmininkas							
	D + V + Ar	Ar + D + V	Ar + V + D	V + Ar + D	D + Ar + V	V + D + Ar	Iš viso
Būdvardis	0	6	12	14	3	0	35
Dalyvis	0	2	4	15	1	0	22
Skaitvardis	0	1	1	0	0	0	2
Įvardis	0	6	1	12	1	0	20
Daiktavardis	0	1	1	1	0	0	3
<i>Kaip</i> + daiktavardis	0	3	1	4	0	0	8
Padalyvis	0	3	2	12	0	3	20
Prielinksn. konstr.	0	0	0	1	0	0	1
Iš viso	0	22	22	59	5	3	111

4 lentelė. Argumentas išreikštas kilmininku

Laisvieji antriniai predikatyvai, nurodantys į naudininku reiškiamą argumentą, dažniausiai vartojami po savo argumento, prieš pagrindinį predikatą (**Ar + D + V** modelis: *Jo paties teorija duoda galimybę Sorošui pirmam suspėti į finansinių įvykių sūkurių ir pačiu tinkamiausiu momentu nurašyti prisirpusius vaisius.* DLKT). Šiek tiek rečiau – sakinio gale, po pagrindinio predikato (**Ar + V + D** modelis: *Žmoną palaidojusiam vyrui buvo nyku gyventi vienam.* DLKT), dar rečiau – po pagrindinio predikato ir po savo argumento (**V + Ar + D** modelis: *Moteris liepė jam važiuoti pirmam, o pati žadėjo dar pasiimti sūnaus drabužius ir pasiivyti.* DLKT). Jie nevartojami sakinio pradžioje, prieš pagrindinį argumentą (**D + V + Ar** modelis; plačiau žr. 5 lentelę).

Naudininkas							
	D + V + Ar	Ar + D + V	Ar + V + D	V + Ar + D	D + Ar + V	V + D + Ar	Iš viso
Būdvardis	0	17	10	5	2	1	35
Dalyvis	0	5	4	5	0	0	14
Skaitvardis	0	3	5	5	0	0	13
Įvardis	0	3	14	6	0	0	23
Daiktavardis	0	5	1	5	0	0	11
<i>Kaip</i> + daiktavardis	0	6	0	1	0	0	7
Prielinksn. konstr.	0	0	1	0	0	0	1
Iš viso	0	39	35	27	2	1	104

5 lentelė. Argumentas išreikštas naudininku

Laisvieji antriniai predikatyvai, nurodantys į galininku reiškiamą argumentą, dažniausiai vartojami po pagrindinio predikato ir po savo argumento (**V + Ar + D** modelis: *Viename klubų su kažkokia mergina kartu ejome pro duris. Aš kažkaip natūraliai sustojau ir praleidau ją pirmą.* DLKT). Beveik perpus rečiau tokie antriniai predikatyvai vartojami sakinio gale, po pagrindinio predikato (**Ar + V + D** modelis: *Kartais pakinkytus šunis turėdavau palikti vienus pusvalandį ir ilgiau.* (Labutis 1998: 277)), dar rečiau – po savo argumento, prieš pagrindinį predikatą (**Ar + D + V** modelis: *Atmeni, močiut, kaip aš tave jauną lankydavau?* (Valeckienė 1967: 99); plačiau žr. 6 lentelę).

Galininkas		D + V + Ar	Ar + D + V	Ar + V + D	V + Ar + D	D + Ar + V	V + D + Ar	Iš viso
Būdvardis		0	17	13	37	3	2	72
Dalyvis		0	8	14	59	2	0	83
Skaitvardis		1	0	8	5	0	0	14
Įvardis		1	4	11	7	0	0	23
Daiktavardis	Vardininkas	0	3	3	6	0	0	12
	Įnagininkas	0	0	3	0	0	0	3
	Vietininkas	0	1	1	4	0	0	6
Kaip + daiktavardis		0	6	16	10	3	0	35
Padalyvis		0	1	1	29	0	4	35
Konstrukcija	Kilmininko	0	1	1	0	0	0	2
	Įnagininko	0	0	4	2	0	1	7
	Prielinksninė	0	0	4	6	0	0	10
Iš viso		2	41	79	165	8	7	302

6 lentelė. Argumentas išreikštas galininku

Laisvieji antriniai predikatyvai, nurodantys į įnagininku reiškiamą argumentą, dažniausiai vartojami po pagrindinio predikato ir po savo argumento (**V + Ar + D** modelis: *Turėti vargdienio doasiq – reiškia suprasti savo bejėgiškumą ir menkumą prieš Dievą, pasitikėti Juo ir tik Juo vienu.* DLKT). Perpus rečiau tokie antriniai predikatyvai vartojami po savo argumento, prieš pagrindinį predikatą (**Ar + D + V** modelis: *Ropių košė panaši į bulvių, ja (dar šilta) reikia aptepti skaudamą vietą ir šiltai aprišti. Šios priemonės padeda sumažinti skausmą.* (<http://www.sveikaszmogus.lt/index.php?pagrid=rudens&lid=2&rodyti=str&strid=36585&subtema=118>)). Jie nevartojami sakinio pradžioje (**D + V + Ar** modelis) bei po pagrindinio predikato, prieš savo argumentą (**V + D + Ar** modelis); plačiau žr. 7 lentelę.

Įnagininkas	D + V + Ar	Ar + D + V	Ar + V + D	V + Ar + D	D + Ar + V	V + D + Ar	Iš viso
Būdvardis	0	2	1	1	1	0	5
Dalyvis	0	0	0	5	0	0	5
Skaitvardis	0	2	0	0	0	0	2
Įvardis	0	0	0	3	0	0	3
Daiktavardis	0	0	0	3	0	0	3
<i>Kaip</i> + daiktavardis	0	2	0	0	0	0	2
Iš viso	0	6	1	12	1	0	20

7 lentelė. **Argumentas išreikštas įnagininku**

Laisvieji antriniai predikatyvai, nurodantys į vietininku reiškiamą argumentą, dažniausiai (jei taip galima pasakyti atsižvelgiant į tris pavyzdžius) vartojami po savo argumento, prieš pagrindinį predikatą (**Ar + D + V** modelis: *Juk Lietuvoje kaip demokratinėje valstybėje turėtų būti žodžio laisvė*). Jie nevartojami sakinio pradžioje, prieš pagrindinį predikatą (**D + V + Ar** modelis) ir po pagrindinio predikato, prieš savo argumentą (**V + D + Ar** modelis). Kitais atvejais tokių antrinių predikatyvų pavartojimas teoriškai įmanomas; plačiau žr. 8 lentelę.

Vietininkas	D + V + Ar	Ar + D + V	Ar + V + D	V + Ar + D	D + Ar + V	V + D + Ar	Iš viso
Būdvardis	0	0	1	0	1	0	2
Dalyvis	0	1	0	1	0	0	2
Skaitvardis	0	0	0	0	0	0	0
Įvardis	0	0	0	0	0	0	0
Daiktavardis	0	0	0	0	0	0	0
<i>Kaip</i> + daiktavardis	0	2	0	0	0	0	2
Iš viso	0	3	1	1	1	0	6

8 lentelė. **Argumentas išreikštas vietininku**

Apibendrinant reikia pasakyti, kad laisviesiems antriniam predikatyvams, nurodantiems į kilmininko, galininko ir įnagininko argumentus, būdingiausia pasirodyti sakinio gale, po pagrindinio predikato ir savo argumento (**V + Ar + D** modelis). Laisviesiems antriniam predikatyvams, nurodantiems į naudininko ir vietininko argumentus, irgi būdingiausia pasirodyti po savo argumento, tik prieš pagrindinį predikatą (**Ar + D + V** modelis). Vieninteliams laisviesiems antriniam predikatyvams, nurodantiems į vardininko

argumentą, būdingiausia pasirodyti sakinio gale, po pagrindinio predikato (**Ar + V + D** modelis); tokie depiktyvai gali būti pavartoti ir sakinio pradžioje (**D + V + Ar** modelis, rasti 22 pavyzdžiai: *Pirmas savo pasakojimą pradėjo arklys.* (Ulvydas, red., 1976: 447)), kas dar būdinga tik laisviesiems antriniam predikatyvams, nurodantiems į galininko argumentą (rasti 2 pavyzdžiai, pvz.: *Atvykus pirmąjį ji pastebėjo Martyną.* (Ulvydas, red., 1976: 450)). Laisvieji antriniai predikatyvai, nurodantys į galininko argumentą, gali būti pavartoti po pagrindinio predikato, prieš savo argumentą (**V + D + Ar** modelis, rasti 7 pavyzdžiai: *Ir atnešė gyvą tą žvėrelį karaliui* (Jablonskis 1928: 614); tai būdinga dar tik antriniam predikatyvams, nurodantiems į vardininko (2 pavyzdžiai) ir kilmininko (3 pavyzdžiai) argumentus (plačiau žr. 9 lentelę). Taigi dabar tikrai galima teigti, kad: jei laisvasis antrinis predikatyvas, nurodo į argumentą, išreikšta vardininku, didžiausia tikimybė, kad jis bus pavartotas sakinio gale, po pagrindinio predikato; jeigu laisvasis antrinis predikatyvas, nurodo į argumentą, išreikšta kitu linksniu, didžiausia tikimybė, kad jis bus pavartotas po argumento, į kurį nurodo.

Argumento linksnis	Tvarkos modelis						Iš viso
	D + V + Ar	Ar + D + V	Ar + V + D	V + Ar + D	D + Ar + V	V + D + Ar	
Vardininkas	22	98	295	62	35	2	514
Kilmininkas	0	22	22	59	5	3	111
Naudininkas	0	39	35	27	2	1	104
Galininkas	2	41	79	165	8	7	302
Įnagininkas	0	6	1	12	1	0	20
Vietininkas	0	3	1	1	1	0	6
Iš viso	24	209	433	326	52	13	1057

9 lentelė. Laisvųjų antrinių predikatyvų pasiskirstymas pagal argumento linksnį

4. Sąsaja tarp laisvojo antrinio predikatyvo vietos ir kalbos dalies ar konstrukcijos, kuria jis išreikštas

Dar niekas nebuvo bandęs išsiaiškinti, ar laisvojo antrinio predikatyvo vietos kintamumas, nepastovumas kaip nors susijęs su tuo, kokia kalbos dalimi ar konstrukcija jis yra išreikštas. Šiame skyriuje bandysiu tai išsiaiškinti. Lietuvių kalboje laisvieji antriniai predikatyvai dažniausiai reiškiami būdvardžiais (275 pavyzdžiai) ir dalyviais (231 pavyzdys), dažnai – daiktavardžiais (106 pavyzdžiai), *kaip* + daiktavardis (120 pavyzdžių), įvardžiais (111 pavyzdžių), kiek rečiau – skaitvardžiais (65 pavyzdžiai), padalyviais

(56 pavyzdžiai), daiktavardinėmis (49 pavyzdžiai) ir prielinksninėmis (44 pavyzdžiai) konstrukcijomis (žr. 10 lentelę).

Kalbos dalis	Tvarkos modelis						Iš viso
	D + V + Ar	Ar + D + V	Ar + V + D	V + Ar + D	D + Ar + V	V + D + Ar	
Būdvardis	7	70	113	66	16	3	275
Dalyvis	2	31	85	100	11	2	231
Skaitvardis	10	18	26	11	0	0	65
Įvardis	2	25	44	37	3	0	111
Daiktavardis	1	24	45	30	6	0	106
<i>Kaip</i> + daiktavardis	1	32	56	15	13	0	120
Padalyvis	0	4	3	42	0	7	56
Daiktavardinė konstrukcija	0	4	29	15	0	1	49
Prielinksninė konstrukcija	1	1	32	9	1	0	44
Iš viso	24	209	433	326	52	13	1057

10 lentelė. Laisvojo antrinio predikatyvo pasiskirstymas pagal kalbos dalį

Dabar apie kiekvieną iš jų plačiau. Būdvardiniams laisviesiems antriniam predikatyvams būdingiausia pasirodyti sakinio gale, po pagrindinio predikato, t. y. tipinėje depiktyviniams antriniam predikatyvams vietoje (**Ar + V + D** modelis: *Be to, slankiojau iš kampo į kampą **piktas, mieguistas, įdubusiais paakiais***. DLKT). Kiek mažiau nei perpus – po savo argumento, prieš veiksmažodį – tipinėje aplinkybinėms antriniam predikatyvams vietoje (**Ar + D + V** modelis: *Vandenį truputį atvėsinkite ir dar **šiltą** užpilkite ant kopūstų*. (<http://gyvenimas.delfi.lt/cooking/article.php?id=11115441>)), bei sakinio gale, po veiksmažodžio ir savo argumento (**V + Ar + D** modelis: *Jį sulaukius, paaiškėjo, kad šis už vagystes ir plėšimus jau ne kartą teistas vyriškis labai pasikeitęs. Tačiau kasininkės neatpažino jo ir **gyvo***. DLKT).

Dalyviniams laisviesiems antriniam predikatyvams būdingiausia pasirodyti sakinio gale, po veiksmažodžio ir savo argumento (**V + Ar + D** modelis: *Kalbėjo Juozas ir jau buvo bebėgęs į kambarį, kai pamatė tarpdury Marytę **bestovinėčią, besišypsančią***. (Valeckienė 1967: 99)) ir kiek rečiau – sakinio gale, po pagrindinio predikato (**Ar + V + D** modelis: *Kitą rytą Euzebijus atėjo pusrčių **išbalęs, tamsiais paakiais***. DLKT), t. y. būdingiausiose depiktyviniams antriniam predikatyvams vietose.

Skaitvardiniams laisviesiems antriniam predikatyvams būdingiausia pasirodyti sakinio gale, po pagrindinio predikato – tipinėje depiktyviniams antriniam predikatyvams vietoje (**Ar + V + D** modelis: *Komunistas Požėla*

Šraiberį sušaudė **pirmą**. DLKT), kiek rečiau – po savo argumento, prieš veiksmažodį – tipinėje aplinkybinėms antriniam predikatyvams vietoje (**Ar + D + V** modelis: *Jis nenorėjo nusileisti ir sutikti, kad Skinderis pirmas įsibrautų į slaptąjį kambarį*. DLKT). Pažymėtina, kad skaitvardiniams laisviesiems antriniam predikatyvams nebūdinga pasirodyti sakinio pradžioje, prieš savo argumentą (**D + Ar + V** modelis) ir po pagrindinio predikato, prieš savo argumentą (**V + D + Ar** modelis), kas visiškai suprantama: šitose pozicijose jie atliktų pažyminio funkciją.

Įvardiniams laisviesiems antriniam predikatyvams būdingiausia pasirodyti sakinio gale, po pagrindinio predikato (**Ar + V + D** modelis: *Taip, visi turi kur nors gyventi, bet ar ji gali viena atlaikyti prieš visą prietaringąjį pasaulį?* DLKT), ir šiek tiek rečiau – sakinio gale, po savo argumento (**V + Ar + D** modelis: *Bendraamžiai nenorėjo palikti jo vieno, tačiau pamatę, kad vaikiną įsuko į savo namų kiemą, nusiramino*. DLKT) – tipinėse depiktyviniams antriniam predikatyvams vietose. Neretai jie pasirodo ir aplinkybinėms antriniam predikatyvams būdingiausioje vietoje, t. y. po savo argumento, prieš pagrindinį predikatą (**Ar + D + V** modelis: *– Ar ta panelė? Kur ji dėsis? Gyvena. Žinai, Silvija, aš kartais viena sau pasvarstau: kur tik ji prisiglaudžia – ten vienos nelaimės*. DLKT). Kaip ir ankstesniu atveju, įvardiniams laisviesiems antriniam predikatyvams nebūdinga pasirodyti pažyminiams įprastoje vietoje, t. y. po pagrindinio predikato, prieš savo argumentą (**V + D + Ar** modelis), t. y. pažyminio pozicijoje. Buvo rasti tik 3 pavyzdžiai, kai įvardis pasirodė prieš savo argumentą (**D + Ar + V** modelis); tokia padėtis tapo įmanoma dėl to, kad šiais atvejais tarp antrinio predikatyvo ir jo argumento yra įterptas žodis, pvz.: *Kitokios Martynas jos nepažįsta*. (Ulvydas, red., 1976: 450).

Daiktavardiniams laisviesiems antriniam predikatyvams būdingiausia pasirodyti sakinio gale, po pagrindinio predikato (**Ar + V + D** modelis: *Iš užsienio jis grįžo jau susiformavusio meninio braižo skulptorius*. DLKT), ir kiek rečiau – sakinio gale, po savo argumento (**V + Ar + D** modelis: *Kuliamąją atlydėjo Anatolis, dabar jau tikras mašininstas*. (Sirtautas, Grenda 1988: 102)), t. y. tipinėse depiktyviniams antriniam predikatyvams vietose. Neretai jie pasirodo ir aplinkybinėms antriniam predikatyvams būdingiausioje vietoje, t. y. po savo argumento, prieš pagrindinį predikatą (**Ar + D + V** modelis: *Štai čia kampe stovėjo „Šarkė“, marčios pasoginė; ją dar telyčaitę atsivarė*. (Ulvydas, red., 1976: 450)). Kaip ir ankstesniais dviem atvejais, daiktavardiniams laisviesiems antriniam predikatyvams nebūdinga pasirodyti po pagrindinio predikato, prieš savo argumentą (**V + D + Ar** modelis)¹⁰, tačiau gali būti

¹⁰ Plg. su Ljiljanos Šarić nuomone, kad „a noun as a depictive can occupy any position in the sentence“ (Šarić 2008: 318).

pavartoti prieš savo argumentą, kai veiksmažodis vartojamas po jų (**D + Ar + V** modelis); tokia padėtis yra įmanoma dėl to, kad šiais atvejais tarp antrinio predikatyvo ir jo argumento yra daroma pauzė, pvz.: *Piemene ji tenkinosi guoliu geldoje* (Šukys 1998: 235).

Laisvieji antriniai predikatyvai, išreikšti *kaip* + daiktavardis konstrukcija, dažniausiai vartojami sakinio gale, po veiksmažodžio (**Ar + V + D** modelis: *Iš pradžių berniukas ilgėjosi mamos, bet senelis labai mylėjo jį, daug pasakodavo apie tėvelį, kurį berniukas atsiminė kaip stambų ir visada linksmą, kvatojantį vyrą su kapitono kepure*. DLKT) – būdingiausioje depiktyvams vietoje. Dažnai jie vartojami ir būdingiausioje aplinkybiniams antriniam predikatyvams vietoje, t. y. tarp argumento ir pagrindinio predikato (**Ar + D + V** modelis: *Vilius, kaip karo diduysis, tuojau gavo statybinės medžiagos*. (Ulvydas, red., 1976: 556)). Jiems nebūdinga pasirodyti po pagrindinio predikato, prieš savo argumentą (**V + D + Ar** modelis), tačiau neretai gali būti pavartoti prieš savo argumentą, kai veiksmažodis vartojamas po jų (**D + Ar + V** modelis), pvz.: *Kaip profesorius, Būga buvo studentų gerbiamas ir mylimas*. (Sirtautas, Grenda 1988: 104). Pažymėtina, kad tokiais atvejais dažniausiai antrinis predikatyvas yra atskiriamas kableliu.

Padalyviais reiškiamiems antriniam predikatyvams, kaip ir dalyviniams antriniam predikatyvams, būdingiausia vieta yra sakinio gale, po veiksmažodžio ir savo argumento (**V + Ar + D** modelis: *Pamatė žiburėlį mirgant* (plg. *mirgantį*). (Labutis 1998: 277)), kas nestebina, nes dažniausiai tokiais atvejais jie gali būti pakeisti dalyviais. Kitose vietose padalyviniai antriniai predikatyvai arba nevartojami, arba labai retai vartojami (žr. 10 lentelę). Užtat jie gali būti pavartoti skaitvardiniams, įvardiniams, (*kaip* +) daiktavardis antriniam predikatyvams nebūdingoje vietoje, t. y. po veiksmažodžio, prieš savo argumentą (**V + D + Ar** modelis), pvz.: *Atsigręžusi pamačiau iš už skelbimų stulpo išlendant tvarkos saugotoją* (Šukys 1998: 209).

Daiktavardine konstrukcija reiškiamiems antriniam predikatyvams būdingiausia pasirodyti sakinio gale, po pagrindinio predikato (**Ar + V + D** modelis: *Apie 3 val. nakties J. T. buvo rastas lipnia juosta surištomis rankomis ir lipnia juosta užklijuota burna*. *Vyriškis jau buvo miręs*. DLKT), ir kiek rečiau – sakinio gale, po savo argumento (**V + Ar + D** modelis: *Atvedė vaikinę surištomis rankomis*. (Ambrazas, red., 1996: 491)), t. y. tipinėse depiktyviniams antriniam predikatyvams vietose. Jie retai pasirodo aplinkybinėms antriniam predikatyvams būdingiausioje vietoje (**Ar + D + V** modelis, 4 pavyzdžiai). Daiktavardine konstrukcija reiškiamiems antriniam predikatyvams nebūdinga pasirodyti sakinio pradžioje (**D + V + Ar** ir **D + Ar + V** modeliai).

Prielinksnine konstrukcija reiškiamiems antriniam predikatyvams būdingiausia pasirodyti sakinio gale, po pagrindinio predikato (**Ar + V + D** modelis: *Buvo klaidiai baisu, kad mamą išveža be sąmonės, kad... O jeigu mama*

numirs? DLKT), daug rečiau – sakinio gale, po savo argumento (**V** + **Ar** + **D** modelis: *Pabudo jis be batų ir be stovinčio laikrodžio. Šalia stovėjo Anikė.* DLKT), t. y. tipinėse depiktyviniams antriniam predikatyvams vietose. Kitos pozicijos prielinksnine konstrukcija reiškiamiems antriniam predikatyvams beveik nebūdinga (žr. 10 lentelę).

Apibendrinant reikia pasakyti, kad daugumai laisvųjų antrinių predikatyvų būdingiausia pasirodyti sakinio gale, po pagrindinio predikato (**Ar** + **V** + **D** modelis), tik dalyviniams ir padalyvio antriniam predikatyvams būdingiau pasirodyti sakinio gale, po argumento, į kurį jie nurodo (**V** + **Ar** + **D** modelis). Pagal antrą dažnumo vietą panašiai elgiasi būdvardiniai, skaitvardiniai ir *kaip* + daiktavardis antriniai predikatyvai (**Ar** + **D** + **V** modelis), bei įvardiniai, daiktavardiniai, daiktavardinės ir prielinksninės konstrukcijų antriniai depiktyvai (**V** + **Ar** + **D** modelis). Tik skaitvardiniai ir būdvardiniai antriniai predikatyvai yra vartojami sakinio pradžioje, prieš pagrindinį argumentą (**D** + **V** + **Ar** modelis), kitų tipų antrinių predikatyvų vartojimas tokioje pozicijoje pavienis arba visai neįmanomas; tik padalyvio antriniai predikatyvai kiek dažniau vartojami po pagrindinio predikato, prieš savo argumentą (**V** + **D** + **Ar** modelis), kitiems antriniam predikatyvams tai dažniausiai nebūdinga arba randami pavieniai tokio vartojimo atvejai. Tik būdvardiniai ir dalyviniai laisvieji antriniai predikatyvai gali pasirodyti visose šešiose pozicijose. Vadinas, tai, kuo išreikštas laisvasis antrinis predikatyvas, gali turėti įtakos jo vietai sakinyje.

5. Išvados

- 5.1 Kadangi lietuvių kalboje depiktyviniai antriniai predikatyvai (depiktyvai) gali būti pavartoti visose įmanomose sakinio vietose (t. y. **D** + **V** + **Ar**, **Ar** + **D** + **V**, **Ar** + **V** + **D**, **V** + **Ar** + **D**, **D** + **Ar** + **V** ir **V** + **D** + **Ar** tvarkos modelyje), ir neretai populiariausioje aplinkybiniam antriniam predikatyvams nustatytoje vietoje (**Ar** + **D** + **V** modelis), galima teigti, kad lietuvių kalboje negalima prognozuoti laisvojo antrinio predikatyvo vietos sakinyje pagal tai, ar jis yra depiktyvas (siaurąja prasme), ar jis yra aplinkybinis antrinis predikatyvas.
- 5.2 **Ar** + **V** + **D** modelis būdingiausias tik laisviesiems antriniam predikatyvams, nurodantiems į vardininko argumentą.
- 5.3 **V** + **Ar** + **D** modelis būdingiausias laisviesiems antriniam predikatyvams, nurodantiems į kilmininko, galininko ir įnagininko argumentus.
- 5.4 **Ar** + **D** + **V** modelis būdingiausias laisviesiems antriniam predikatyvams, nurodantiems į naudininko ir vietininko argumentus.
- 5.5 **D** + **V** + **Ar** modelis pasitaiko tik su laisvaisiais antriniais predikatyvais, nurodančiais į vardininko argumentą (22 pavyzdžiai) ir įmanomas su

- laisvaisiais antriniais predikatyvais, nurodančiais į galininko argumentą (2 pavyzdžiai).
- 5.6 **V + D + Ar** modelis pasitaiko su laisvaisiais antriniais predikatyvais, nurodančiais į galininko argumentą (7 pavyzdžiai), dar įmanomas su antriniais predikatyvais, nurodančiais į vardininko (2 pavyzdžiai) ir kilmininko (3 pavyzdžiai) argumentus.
- 5.7 Jei laisvasis antrinis predikatyvas, nurodo į argumentą, išreikšta vardininku, didžiausia tikimybė, kad jis bus pavartotas sakinio gale, po pagrindinio predikato.
- 5.8 Jeigu laisvasis antrinis predikatyvas, nurodo į argumentą, išreikšta kitu linksniu nei vardininkas, didžiausia tikimybė, kad jis bus pavartotas po argumento, į kurį nurodo.
- 5.9 Dalyviniams ir padalyvio antriniais predikatyvams būdingiausia pasirodyti sakinio gale, po argumento, į kurį jie nurodo (**V + Ar + D** modelis), kitomis kalbos dalimis ar konstrukcijomis išreikštiems laisviesiems antriniais predikatyvams būdingiausia pasirodyti sakinio gale, po pagrindinio predikato (**Ar + V + D** modelis).
- 5.10 Pagal dažniausiai užimamas vietas panašiai elgiasi būdvardiniai, skaitvardiniai ir *kaip* + daiktavardis antriniai predikatyvai – dažniausi **Ar + V + D** ir **Ar + D + V** modeliai, bei įvardiniai, daiktavardiniai, daiktavardinės ir prielinksninės konstrukcijų antriniai depiktyvai – dažniausi **Ar + V + D** ir **V + Ar + D** modeliai.
- 5.11 Tik skaitvardiniai ir būdvardiniai antriniai predikatyvai yra vartojami sakinio pradžioje, prieš pagrindinį argumentą (**D + V + Ar** modelis), kitų tipų antrinių predikatyvų vartojimas tokioje pozicijoje pavienis arba visai neįmanomas.
- 5.12 Tik padalyvio antriniai predikatyvai kiek dažniau vartojami po pagrindinio predikato, prieš savo argumentą (**V + D + Ar** modelis), su kitais antriniais predikatyvais toks vartojimas dažniausiai neįmanomas arba randami pavieniai tokio vartojimo atvejai.
- 5.13 Tik būdvardiniai ir dalyviniai laisvieji antriniai predikatyvai gali pasirodyti visose šešiose pozicijose.

Literatūra

- Ambrazas, Vytautas (red.). 1996. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Amha, Azeb, Gerrit J. Dimmendaal. 2005. Secondary predicates and adverbials in Nilotic and Omotic: a typological comparison. Nikolaus P. Himmelmann, Eva Schultze-Berndt (eds.). *Secondary predication and Adverbial Modification: The typology of depictives*. Oxford University Press, 299–322.
- Balkevičius, Jonas. 1963. *Dabartinės lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- Boeder, Winfried. 2005. Depictives in Kartvelian. Nikolaus P. Himmelmann, Eva Schultze-Berndt (eds.). *Secondary predication and Adverbial Modification: The typology of depictives*. Oxford University Press, 201–236.
- Čižik-Prokaševa, Veslava. 2010a. Depiktyvų žymėjimas lietuvių kalboje. *Acta Linguistica Lithuanica* LXII-LXIII, 128–157.
- Čižik-Prokaševa, Veslava. 2010b. Laisvieji antriniai predikatyvai. *Lietuvių kalba* 4, 1–19. <http://www.lietuviukalba.lt/index.php?id=160>
- Čižik-Prokaševa, Veslava. 2011a. *Lietuvių kalbos linksnių hierarchija*. Humanitarinių mokslų daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuvių kalbos institutas.
- Čižik-Prokaševa, Veslava. 2011b. Preliminarus lietuvių kalbos depiktyvų ir kitų antrinių predikatyvų, orientuotų į veiksmo dalyvį, semantinis žemėlapis. *Lietuvių kalba* 5, 1–16, <http://www.lietuviukalba.lt/index.php?id=199>
- Güldemann, Tom. 2005. Asyndetic subordination and deverbal depictive expressions in Shona. Nikolaus P. Himmelmann, Eva Schultze-Berndt (eds.). *Secondary predication and Adverbial Modification: The typology of depictives*. Oxford University Press, 323–354.
- Halliday, Michael A. K. 1967. *Intonation and Grammar in British English*. The Hague: Mouton.
- Himmelmann, Nikolaus P., Eva Schultze-Berndt. 2005. Issues in the syntax and semantics of participant-oriented adjuncts: an introduction. Nikolaus P. Himmelmann, Eva Schultze-Berndt (eds.). *Secondary predication and Adverbial Modification: The typology of depictives*. Oxford University Press, 1–67.
- Holvoet, Axel, Rolandas Mikulskas. A. Būtinieji predikatyvai. www.lki.lt/LKI_LT/images/padaliniai/Gramatikos_skyrius/Būtinieji%20predikatyvai.pdf
- Holvoet, Axel, Rolandas Mikulskas. B. Laisvieji antriniai predikatyvai. www.lki.lt/LKI_LT/images/Padaliniai/Gramatikos_skyrius/Laisvieji%20antriniai%20predikatyvai.pdf
- Yatsushiro, Kazuko. 1999. *Case licensing and VP structure*. Ph.D. dissertations, University of Connecticut.
- Jablonskis, Jonas. 1911. Lietuvių kalbos sintaksė. Jonas Palionis (sud.). *Jonas Jablonskis. Rinktiniai raštai* 1. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1957, 435–548.

- Jablonskis, Jonas. 1928. Linksniai ir prielinksniai. Jų vartojimas mūsų kalboje. Jonas Palionis (sud.). *Jonas Jablonskis. Rinkiniai raštai* 1. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1957, 549–672.
- Koizumi, Masatoshi. 1994. Secondary predicates. *Journal of East Asian Linguistics* 3, 25–79.
- Kochas, Wolfgangas, Inger Rosengren. 1995. *Secondary predications: their grammatical and conceptual structure*. Lund: University of Lund. (*Sprache und Grammatik* 35)
- Kutscher, Silvia, Sevim N. Genç. 2005. On depictive secondary predicates in Laz. Nikolaus P. Himmelmann, Eva Schultze-Berndt (eds.). *Secondary predication and Adverbial Modification: The typology of depictives*. Oxford University Press, 237–258.
- Labutis, Vitas. 1992. Rūpinkimės linksnių ir prielinksnių dėstymu mokykloje. Adomas Šoblinskas (sud.). *Lietuvių kalba mokykloje*. Kaunas: Šviesa, 40–57.
- Labutis, Vitas. 1998. *Lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Legendre, Gèraldine. 1997. Secondary predication and functional projections in French. *Natural Language and Linguistic Theory* 15(1), 43–87.
- Nichols, Johanna. 1978. Secondary predicates. *Berkeley Linguistic Society* 4, 114–127.
- Marušič, Franc, Tatjana Marvin, Rok Žaucer. 2003. Depictive secondary predication in Slovenian. *FASL (Formal Approaches to Slavic Languages)* 11. Michigan Slavic Publications, 373–392.
- Pakerys, Jurgis. 2009. Būtinųjų predikatyvų žymėjimas lietuvių kalbos veiksmo pavadinimo konstrukcijose. Axel Holvoet, Rolandas Mikulskas (red.). *Gramatinių funkcijų prigimtis ir raiška (Acta Salensia* 1). Vilnius: Vilniaus universitetas, 125–145.
- Schultze-Berndt, Eva, Nikolaus P. Himmelmann. 2004. Depictive secondary predicates in cross-linguistic perspective. *Linguistic Typology* 8(1), 59–131.
- Simpson, Jane. 2005. Depictives in English and Warlpiri. Nikolaus P. Himmelmann, Eva Schultze-Berndt (eds.). *Secondary predication and Adverbial Modification: The typology of depictives*. Oxford University Press, 69–106.
- Sirtautas, Vytautas, Česys Grenda. 1988. *Lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius: Mokslas.
- Šarić, Ljiljana. 2008. Secondary predicates in Croatian. Christoph Schroeder, Gerd Hentschel, Winfried Boeder (eds.). *Secondary predicates in Eastern European languages and beyond (Studia Slavica Oldenburgensia* 16). Oldenburg: BIS-Verlag, 295–326.
- Šukys, Jonas. 1980. Dvejetainiai linksniai ir jų varžovas įnagininkas. *Kalba ir mintis*. Vilnius: Mokslas, 22–29.
- Šukys, Jonas. 1998. *Lietuvių kalbos linksniai ir prielinksniai: vartosena ir normos*. Kaunas: Šviesa.
- Ulvydas, Kazys (red.). 1976. *Lietuvių kalbos gramatika* 3. *Sintaksė*. Vilnius: Mintis.

- Vaičiulytė-Semėnienė, Loreta. 2007a. Daiktavardinės *kaip* konstrukcijos kaip analitinis predikatyvų žymėjimo rodiklis. *Acta Linguistica Lithuanica* 56, 73–101.
- Vaičiulytė-Semėnienė, Loreta. 2007b. Depiktyvų semantiniai tipai ir jų morfosintaksinis žymėjimas. *Baltu Filologija* XVI (1/2), 113–131.
- Vaičiulytė-Semėnienė, Loreta. 2010. Konstrukcijų su *būdamas* semantika ir morfosintaksės raiškos polinkiai. *Lietuvių kalba* 4, 1–14. <http://www.lietuviukalba.lt/index.php?id=164>
- Valeckienė, Adelė. 1967. Predikatyvinis pažymynis kaip atskira sakinio dalis. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 9, 97–116.
- Winkler, Susanne. 1997. *Focus and Secondary Predication*. Berlin: Werner Hildebrand. (*Studies in Generative Grammar* 43).

Veslava Čižik-Prokaševa
Lietuvių kalbos institutas
Gramatikos skyrius
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva
veslava@lki.lt

KOPSAVILKUMS

Lietuvių valodas brīvo sekundāro predikatīvu vieta teikumā

Veslava ČIŽIK-PROKAŠEVA

Rakstā, balstoties uz savākto materiālu, mēģināts precīzi aprakstīt lietuviešu valodas brīvo sekundāro predikatīvu vietu teikumā. Ņemot vērā galvenā predikāta (V), brīvā sekundārā predikatīva (D) un argumenta (Ar), uz kuru norāda sekundārais predikatīvs, vietu teikumā, noteikti seši iespējami šo locekļu secības modeļi: **D + V + Ar**, **Ar + D + V**, **Ar + V + D**, **V + Ar + D**, **D + Ar + V** ir **V + D + Ar**. Secināts, ka:

1. lietuviešu valodā nevar prognozēt brīvā sekundārā predikatīva vietu teikumā pēc tā, vai tas ir depiktīvs (šaurā nozīmē), vai sekundārs apstākļa predikatīvs.
2. ja brīvais sekundārais predikatīvs norāda uz argumentu, kas izteikts ar nominatīvu, visticamāk, ka tas atradiesies teikuma beigās pēc galvenā predikāta; ja brīvais sekundārais predikatīvs norāda uz argumentu, kas izteikts ar citu locījumu, visticamāk, ka tas atradiesies pēc argumenta, uz kuru norāda.
3. predikatīvi, kas izteikti ar lokāmo vai nelokāmo divdabi, parasti atrodas teikuma beigās pēc argumenta, uz kuru tie norāda (**V + Ar + D**); ar citām vārdšķirām vai konstrukcijām izteikti brīvie sekundārie predikatīvi parasti atrodas teikuma beigās pēc galvenā predikāta (**Ar + V + D**).
4. vienīgi ar skaitļa vārdu vai īpašības vārdu izteikti sekundārie predikatīvi tiek lietoti teikuma sākumā pirms galvenā predikāta (**D + V + Ar**); citu tipu sekundāro predikatīvu lietojums šādā pozīcijā ir ļoti rets vai vispār neiespējams.
5. tikai ar nelokāmo divdabi izteikti sekundārie predikatīvi biežāk tiek lietoti pirms argumenta (**V + D + Ar**); citu tipu sekundārie predikatīvi šādā pozīcijā lietoti ļoti reti vai nemaz.
6. tikai brīvie sekundārie predikatīvi, kas izteikti ar īpašības vārdu vai divdabi, var būt sastopami visās sešās iespējamās pozīcijās.

SUMMARY

The Position of Lithuanian Independent Secondary Predicatives in the Sentence

Veslava ČIŽIK-PROKAŠEVA

In this article, based on the material gathered an attempt was made to describe accurately the place of Lithuanian independent secondary predicatives. Taking into consideration the fundamental predicate (V), the independent secondary predicative (D) and the argument which the secondary predicate governs (Ar), the position in the sentence of six possible models of the order of these members are distinguished: **D + V + Ar**, **Ar + D + V**, **Ar + V + D**, **V + Ar + D**, **D + Ar + V** and **V + D + Ar**. It is established that:

1. In Lithuanian it is impossible to predict the position of the independent predicative in the sentence according to whether it is depictive (in the narrow sense) or whether it is an adverbial secondary predicative.
2. If the independent secondary predicative refers to an argument expressed in the nominative it is most likely that it will be used at the end of the sentence, after the primary predicate; if the independent secondary predicate refers to an argument expressed by another case it is most probable that it will be used after the argument to which it refers.
3. For participial and gerundival secondary predicatives it is most characteristic to appear at the end of the sentence after the argument to which they refer (**V + Ar + D**), for independent secondary predicatives expressed with other parts of speech or constructions it is most common to appear at the end of the sentence after the fundamental predicate (**Ar + V + D**).
4. Only numeral and adjectival secondary predicates are used at the beginning of the sentence before the primary argument (**D + V + Ar**); the use of other types of secondary predicatives in such a position is rare or completely impossible.
5. Only gerundival secondary predicatives are somewhat more frequently used after the fundamental predicate before its argument (**V + D + Ar**); with other secondary predicatives such a use is mostly impossible or are rarely encountered cases of such usage.
6. Only adjectival and participial independent secondary predicatives can appear in all six positions.

ETNONĪMA PŪLI / POĻAKI SEMANTIKA LATGALIEŠU FOLKLORĀ

Antra KĻAVINSKA
Rēzeknes Augstskolas
Reģionālistikas zinātniskais institūts

1. Ievads

Vēsturiskā skatījumā latviešiem saskare ar poļu tautu un tās kultūru nav bijusi vienlīdz dziļa un noturīga, dažādos Latvijas apvidos kultūrvēsturiskajiem sakariem piemītis atšķirīgs raksturs un nozīme. Latgalē savstarpējie sakari ar poļiem bijuši ilglaicīgi un plaši, tie turpinās arī mūsdienās, tāpēc latgaliešu folklorā labi redzamas šo kontaktu pēdas.

Raksta mērķis ir atklāt, kā Latgales latviešu un poļu savstarpējā saistība atainota latgaliešu folklorā, noskaidrot, kā tie izpaužas etnonīma *pūli / poļaki* 'poļi' semantiskā kognitīvā aspektā (semantiskās struktūras izmaiņas, akcentējot opozīciju *savs – svešs* latgalieša konceptosfērā). Interese par etnonīmu semantiku saistīta ar promocijas darba „Etnonīmi latgaliešu folklorā” un Rēzeknes Augstskolā realizētā ESF projekta „Teritoriālās identitātes lingvokulturoloģiskie un sociālekonomiskie aspekti Latgales reģiona attīstībā” (Nr.2009/0227/1DP/1.1.1.2.0/09/APIA/VIAA/071) iecerēm.

Līdz šim baltu valodniecībā etnonīmi aplūkoti galvenokārt etimoloģijas, etnoģenēzes un lingvoģenēzes aspektā (piem., K. Būgas, J. Endzelīna, A. Breidaka u. c. darbos). Etnosa nosaukumi un to apelatīvējumu semantika mūsdienu latviešu valodniecībā skatīti, piemēram, valodnieku O. Buša, B. Bušmanes, A. Timuškas darbos, tomēr plašāku pētījumu par etnonīmu nozīmes definēšanas problēmām un to funkcionalitāti latviešu valodā trūkst. Par nozīmīgāko varētu uzskatīt folklorista Jāņa Rozenberga rakstu krājumu „Tautas un zemes latviešu tautasdziesmās” (Rozenbergs 2005), kurā apkopoti viņa pētījumi par tautasdziesmās sastopamajiem etnonīmiem. Izmantojot dažādu zinātņu (vēstures, arheoloģijas, lingvistikas) datus, autors detalizēti skata dažādu etnisko grupu (leišu, poļu, krievu, zviedru, čigānu u. c.) atspoguļojumu latviešu klasiskajās tautasdziesmās. Minētajā pētījumā plaši pārstāvēts arī valodnieciskais materiāls: analizēta etnonīmu cilme un semantiskā daudzveidība, skatīts to funkcionālais lietojums, apkopoti etnonīmu varianti; skarti arī terminoloģiska rakstura jautājumi.

Valodnieces Annas Vulānes rakstā „Etnonīma *krievi* sēmas un funkcionālā apkaime” (Vulāne 2007) sniegts vispārīgs etnonīmu kultūrsemantiskā lauka raksturojums, atklāta viena konkrēta etnonīma (krievi) kā kulturoloģiski marķētas leksēmas semantika, izmantojot gan latviešu literārās valodas, gan

izlokšņu materiālu. Publikācijā sniegts arī teorētisks vispārinājums: „Kādā valodā funkcionējoša etnonīma semantiskā struktūra parasti veidojas ilgākā laikā, noteiktos vēsturiskos apstākļos, tāpēc tās analīze ļauj izzināt ne tikai nozīmju sistēmas attīstību, bet arī noskaidrot kultūrvēsturiskās kopsakarības, sociālos un psiholoģiskos faktoros, kas ietekmējuši konkrēta etnosa vērtējumu citas tautas skatījumā, attieksmi pret to un raduši atspoguļojumu etnonīma nozīmju funkcionālajā sistēmā“ (Vulāne 2007: 49).

Sistēmisku pārskatu par cittaunieša tēlu lietuviešu folklorā ir sniegusi Laima Anglickiene (2006), tas pamatā ir folkloristikas un etnoloģijas pētījums, kurā pastarpināti pievērsta uzmanība cittauniešus apzīmējošiem etnonīmiem lietuviešu folkloras valodā.

Šā raksta teorētiskajam pamatam izmantotas etnosemantikas (Иванов, Топоров 1956; Anglickienė 2006) un kognitīvās semantikas (Allwood, Gärdenfors 1999; Попова, Стернин 2007) atziņas. Etnonīmisko leksēmu pilnīgākai semantiskās struktūras izpratnei ņemts vērā 1) vēsturiskais un sociālais diskurss; 2) folkloras žanrs, tematika un eventuālais hronotops; 3) citos Latvijas kultūrvēsturiskajos novados pierakstītie folkloras tekstu varianti.

2. Etnonīma denotatīvā un konotatīvā semantika

Jautājumu par etnonīmu īpašvārdiskumu, kā arī to denotatīvās un konotatīvās nozīmes iespējamību latviešu valodniecībā aktualizējis Ojārs Bušs. Analizējot vairāku Eiropas valodnieku pretrunīgos atzinumus, autors nonāk pie secinājuma, ka etnonīmi ir īpašvārdi, cilvēku kopuma nosaukumi (daudzskaitlinieki, vsk. formām piemīt apelatīvs statuss), kam piemīt denotatīva un konotatīva semantika. Būtiskākā atšķirība starp īpašvārdu un sugasvārdu nozīmi ir tā, ka „īpašvārda denotāts vienmēr ir individuāls objekts (vai individualizēts objektu kopums)“ (Bušs 2005: 136).

Mūsdienu latviešu valodas skaidrojošajās vārdnīcās etnonīmi kā šķirkļa vārdi tiešām tiek minēti daudzskaitļa formā, blakus norādot vīriešu un sieviešu dzimtes vienskaitļa formas. Arī denotatīvās nozīmes skaidrojums ir divdaļīgs: 1) etnonīma semantikas skaidrojumā dominē etniskās un teritoriālās identifikācijas princips; 2) apelatīvās nozīmes skaidrojums ‘pie šīs tautas piederīgais/-ie’. Tā arī *poļi*: 1) ‘rietumslāvu tauta, Polijas pamatiedzīvotāji’; 2) ‘pie šīs tautas piederīgie’ (LVV 2006). Savukārt K. Milenbaha „Latviešu valodas vārdnīcā“ kā šķirkļa vārds dota vienskaitļa forma *puolis* (ME 1927: 465), arī „Latviešu valodas konversācijas vārdnīcā“ *polis* (LVKV 1938: 33257), abās sniegtas vairākas sugasvārda (iespējams, konotatīvās) nozīmes, piemēram, ‘ietiepīgs, stūrgalvīgs cilvēks’, ‘deja, polonēze’ (LKV 1938: 33257) u. tml.

Folkloras pētniece Angelika Juško-Štekele ar jēdzienu *latgaliešu folklorā* apzīmē „latgaliešu valodā stāstīto (un pierakstīto) folkloru, kas pauž latgaliešu

kā etniskas grupas tradicionālās zināšanas, vērtības, paražas un mākslinieciskās tradīcijas. Šādā skatījumā latgaliešu folkloru var traktēt arī kā kopnacionālās folkloras reģionālu izpausmi, kopnacionālo uztverot nevis kā reģionālā avotu, bet gan kā zināmu teorētisku vispārinājumu“ (Juško-Štekele 2007: 6). Viena no latgaliešu folkloras īpatnībām, kā atzīst latgaliešu anekdošu apkopotājs L. Latkovskis, ir raksturīgais „nacionālais elements, jo latgalim vajadzēja dzīvot (un tā tas ir joprojām – A. K.) kaimiņūs ar cytom tauteibom, un par tom tod latgalim rodōs sovs īspaisds un sprīdums“ (Latkovskis 1968: 13). Vēl viena būtiska folkloras teksta iezīme – konkrēta etnosa pārstāvji tajos atklājas kā tipizēts (stereotipizēts) tēls, tāpēc arī vienskaitļa formā lietota leksēma kā vispārināta abstrakcija daudzos gadījumos, šķiet, uzskatāma par etnonīmu.

Apzinātajos dažādu žanru latgaliešu folkloras tekstos (sk. avotu sarakstu), kas ļauj atklāt Latgales latviešu un poļu kontaktus aptuveni no 16. gs. vidus līdz 20. gs. vidum, poļu tautības cilvēki apzīmēti ar leksēmām *pūls*, sieviešu dzimtē *pūlite* (116 folkloras vienības) vai *poļaks*, siev. dz. *poļacka* (57 vienības) dažādās vsk. un dsk. formās. Abi minētie varianti folklorā atklājas kā stilistiski neitrāli vārdi un ir semantiski ekvivalenti. Par to liecina fakts, ka vienā folkloras vienībā līdzās minētas abas leksēmas: *Pūli Latgolā styngrī turējōs pi sovas volūdas* (..). *Kaids poļaks reikōjis tolku un lyudzis paleigā ari latvīšus* (LF 1968: 46). Latgaliešu pareizrakstības vārdnīcās kā literārā norma lietotas tikai leksēmas *pūls*, *pūlite* (Bukšs, Placinskis 1973: 390; Strods 1990: 143), savukārt izlokšņu materiāls liecina, ka tiek izmantoti abi varianti *pūliete – pūlīta = poļacka; pūolis – pūls = poļaks* (Reķēna 1998: 257). Folklorists J. Rozenbergs izteicis pieņēmumu, ka rusisms *poļaks* latgalisko izlokšņu leksikā ieviesies pēc Latgales iekļaušanas Krievijas impērijas sastāvā, to apstiprinot šās leksēmas trūkums senākas cilmes folkloras tekstos (Rozenbergs 2005: 79).

Latgaliešu folklorā sastopami atvasinājumi *pūleiši*, *poļaceni* ‘poliši’, *poļacāni* ‘poļu tautības bērni’, kam noteiktā kontekstā piemīt ironiska nozīmes nokrāsa:

Poļaceni, duraceni,

Sād pūreņa maleni.

Ka naauga rudzi, mīži,

Lai aug mozi poļaceni (LFK 183, 34).

Folkloras tekstos (visbiežāk anekdotēs un nostāstos) iekļuvuši arī personvārdi *Vjačeslavs*, *Žaba*, *pans Duchāļskis*, *Anatolijs Dubickis*, *Uibiševski* u. c., kas reprezentē gan vēsturiskas personības, gan vispārinātus poļu tautības cilvēku tēlus; minēti Polijas vietvārdi: *Pūlija*, *Varšava* u. c.

Analizējamā etnonīma pamatnozīme latgaliešu folklorā nav viendabīga. Pirmkārt, ar to apzīmēti dienvidos dzīvojošie kaimiņi – Polijas pamatiedzīvotāji, kas zināmi kopš seniem laikiem: *No myuža īsuokuma, kad Dīos dalēja pasauli uz trejom daļom, tad pūļus nūsyutēja uz dīnovydim, vuocišus pagrīze vairuok uz vokoru pusi pi jyurom* (..) (LPT 13, 5). Iespējams, viduslaiku cilmes kara

tematikas tautasdziesmās Polijas poļi līdz ar leišiem atklājas kā vispārināts citzemju iekarotāja tēls:

Pūli, pūli, leiši, leiši,

Kō gōjati šai zemē?

Šai zemē sylta saule,

Pōrpleiss jysu pūda golvas (LFK 572, 328).

Vēstures fakti liecina, ka poļu karaspēks tiešām piedalījies vairākos viduslaiku perioda karos Livonijas teritorijā: Livonijas karā (1558–1583), poļu–zviedru karā (1600–1629), krievu, poļu un zviedru karā (1653–1667); pie kam kopš Ļubļinas ūnijas laikiem (1569) apvienotās Polijas un Lietuvas karaļvalsts karaspēka sastāvā karos piedalījās arī lietuvieši (Zeile 2006: 158–186). Taču, kā atzīst valodnieks Arturs Ozols, sastatījums *pūli, pūli, leiši, leiši* pieder pie tautasdziesmām raksturīgajiem blīvējumiem, kas ir „leksiski semantiska konstrukcija, kurā atsevišķie komponenti nezaudē savu leksisko pamatnozīmi, kaut arī visam savienojumam ir kāda jau tapusi vai vēl topoša viena abstrakta nozīme resp. virsjēdziens“ (Ozols 1993: 226). Iepriekš minētajā satīriskajā tautasdziesmā virsjēdziens varētu būt – ‘citzemju iekarotāji, nevēlami svešinieki’. Arī citos Latvijas novados ir pierakstītas formas un satura ziņā līdzīgas tautasdziesmas:

Rūci, rūci, pārkonīti,

Skaldi tiltu Daugavā,

*Lai nenāca **poļi, leiši***

Manā tēvu zemītē (LD 32149).

Folklorists Jānis Rozenbergs konstatē, ka kara, precību un kāzu dziesmās parasti nostatīti blakus etnonīmi *poļi* un *leiši* ar virsjēdzienā izteiktu nozīmi ‘cittautieši, sveštautieši’ (Rozenbergs 2005: 86–87). Kopumā leksēma *pūls* / *poļaks* ar nozīmi ‘Polijas poļis’ konstatēta autore pētīto tekstu 19 vienībās.

Otrkārt, dažādu žanru folkloras tekstos, kas atspoguļo latgaliešu un poļu kontaktus pēc Latgales teritorijas pievienošanas Žečpospōļitai (*Rzeczpospolita*), ar etnonīmu *pūli* / *poļaki* apzīmēti galvenokārt Latgalē dzīvojošie poļi, bet, iespējams, arī pārpoļojušies vietējie vācu muižnieki, lietuvieši, daļēji, baltkrievi (Vulāne 2005: 51). To apliecina arī konkrētu vietvārdu un vēsturisku personu (parasti poļu muižnieku, kas saukti vārdā) pieminēšana latgaliešu folkloras tekstos: **Poznaņis muiža beja Rozuļmuižys pogostā, Riezekņis aprinķie. Tamā muižā beja boguots kungs – Razevičs** (LFK 1940, 6526). „Poļu laikos“ (1561–1772), kad Latgales teritorija bija Lietuvas lielkņazistes, vēlāk (kopš 1569) Polijas un Lietuvas valsts sastāvā, sākās poļu (tai skaitā pārpoļotus lietuviešu) imigrācija Latgalē. Starp poļu ienācējiem galvenokārt bija augstāku kārtu ļaudis (folkloras tekstos apzīmēti ar leksēmām *pūlu pani, šļahtiči* – A. K.), administratīvās pārvaldes amatpersonas, katoļu garīdzniecība (Zeile 2006: 158–164). Arī pēc Latgales teritorijas iekļaušanas Krievijas impērijas sastāvā (1772–1918) poļu

muižniecība un garīdzniecība saglabāja savu ietekmi (Jēkabsons 1996: 11), tādēļ šo posmu atainojošos folkloras tekstos atklājas poļu un latgaliešu nevienlīdzīgās attiecības.

Folklorā, kas atspoguļo pirmo Latvijas brīvvalsts periodu (1918–1940), tāpat lielākoties minēti Latgales poļi: *Maltā* (mazpilsēta Latgalē – A. K.) *pūlītes suņš beja nūkūdis žydam oystu* (LF 1968: 105). Jaunākos folkloras tekstos, kas atspoguļo dzīvi pēc Otrā pasaules kara, poļi pieminēti ļoti reti. Iespējams, rusifikācijas dēļ liela daļa poļu jau bija zaudējuši savu etnisko apziņu, arī vairs neatšķīrās no latgaliešiem sociālā statusa ziņā, līdz ar to bija mazāk pamanāmi. Leksēma *pūls* / *połaks* ar nozīmi ‘Latgalē dzīvojošs polis’ konstatēta visvairāk: 118 vienībās.

Treškārt, tautasdziesmās atrodama leksēma *pūls* (citā variantā – *leiši*) ar nozīmi ‘Poļu Inflantijas latvietis’, kas apliecina nevis etnisko, bet teritoriālo piederību Polijas un Lietuvas lielvalstij vai arī piederību katoļticībai:

Apkaustēju krauklam kōjas,

Nūsabrauču Vōczemē;

Vōcas kungi breinōjōs,

Kaids pūlam kumelenš. (LFK 740, 28469)

/ Kaidi leišu kumeleni. (LFK 1976, 136)

Jānis Rozenbergs min vairākas Vidzemē pierakstītas tautasdziesmas, kur etnonīmam *poļi* ir nozīme ‘Latgales latvieši, latgalieši’ (Rozenbergs 2005: 69):

Trīsi, trīsi, apses lapa,

Vējņš tevi trīsināj’;

Tā trīsēja poļu puiši

Uz Vidzemes meitiņām. (LFK 935, 5521)

Šī leksēmas nozīme tāpat ir vēsturiski pamatojama, jo pēc Altmarkas pamiera (1629) Polija zaudēja Pārdaugavas hercogistes latviešu daļu uz rietumiem no Aiviekstes, ko ieguva Zviedrija (Jēkabsons 1996: 10). Poļi sev pakļauto Livonijas daļu oficiāli dēvēja par Poļu Inflantiju (*Inflanty Polskie*) un turienes iedzīvotājus par inflantiešiem. Zviedru varai pakļautās Vidzemes latvieši ar laiku Inflantijas latviešus sāka saukt par poļiem, izmantojot šo etnonīmu līdz pat 20. gs. sākumam. Arī K. Mīlenbaha vārdnīcas materiāls apstiprina leksēmas nozīmi ‘inflantiešu zemnieki’: *puoliši* ‘Name, den die Linländer den inflāntischen Bauern geben’ (ME 1927: 456). Lietojumu *pūls* kā autoetnonīmu (pašnosaukumu) ar nozīmi ‘Latgales latvietis’ J. Rozenbergs konstatējis tikai vienas tautasdziesmas 36 variantos (Rozenbergs 2005: 66).

Tātad, lielākajā daļā apzināto latgaliešu folkloras tekstu etnonīma *pūli* / *połaki* pamatnozīme ir ‘Latgalē dzīvojoši poļi’ (68% no ekscerptiem), re-tāk – ‘Polijas poļi’, kā arī virsējdziedziens ‘svešzemju iekarotāji’ (11%). Tikai tautasdziesmās, kas savas formas dēļ ir saglabājušas senāko semantikas slāni, etnonīmam *pūli* ir nozīme ‘Poļu Inflantijas (Latgales) latvieši’ (21%).

3. Kognitīvā semantika

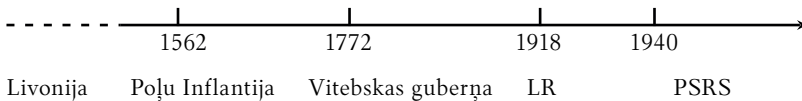
Pētot etnonīmu kultūrsemantisko lauku latviešu valodā, valodniece A. Vulāne tos iedalīja 3 grupās: monoetnonīmi (viena konkrēta etnosa nosaukumi), polietnonīmi (leksēma izmantota vismaz divu etnosu nosaukšanai) un dubleti (leksēmas izmantotas, lai nosauktu ne tikai etnosu, bet arī parādības, reālijas, personas, kas ar to saistītas) (Vulāne 2007: 51). Piemērojot šādu iedalījumu pētījamā materiāla etnonīmam *pūli* / *poļaki* latgaliešu folkloras tekstos, jāatzīst, ka tam tad piemīt visu nosaukto grupu pazīmes; tās variējas laikā un telpā, norāda uz latviešu un poļu kontaktu dziļumu un noturību. Monoetnonīma un polietnonīma statuss ir labāk atspoguļojams hronotopā, bet dubleti kā sava veida kultūrzīmes ir grūti hronoloģizējami, tie lielākā vai mazākā mērā darbojas visā poļu – latgaliešu kontaktu periodā (sk. 1. attēlu).

monoetnonīms → **polietnonīms** → **polietnonīms** → **monoetnonīms**

‘polis’

‘polis’, ‘Latgales latvietis’

‘polis’

1. attēls. Etnonīma *pūli* / *poļaki* semantikas hronotops

Leksēma *pūlis* sastopama dažādās nominālās vārdkopās: *pūļu muižnieks*, *pūļu kungs*, *pūļu pans*, *pūļu muižēna*, *pūļu laiki* u. c. Šajos piemēros etnonīms pilda apelatīva funkciju, proti, ar to ir nosaukts sociālais grupējums, valsts, iekārta, vara u. tml. Daudzskaitļa formu lietojums šajās vārdkopās ļauj secināt, ka tās ir semantiski ietilpīgākas par vienskaitļa formām. Kā redzams, šajās vārdkopās nefigurē leksēma *poļaks*, tātad šis variants tiek lietots retāk.

Apzinātajos folkloras tekstos spilgti atainotas Latgalē dzīvojošo poļu un latviešu attiecības, atklājot vērtējošo attieksmi, etniskos stereotipus opozīcijas *savs* – *svešs* aspektā.

Tradicionāli etnologu, folkloristu un lingvistu pētījumos šī opozīcija galvenokārt realizēta 3 sfērās: pirmkārt, augstākajā līmenī *savs* nozīmē piederību cilvēku pasaulei, *svešs* – dzīvnieku, dievu, maģiskajai pasaulei; otrkārt, *savs* nozīmē piederību tai pašai sociālajai grupai, *svešs* – citai; treškārt, opozīcija interpretējama etniskā un reliģiskā aspektā (Иванов, Топоров 1965: 156–165). Lietuviešu etnogrāfe Laima Anglickiene konstatē šādas Lietuvā dzīvojošo svešautiešu citādības pazīmes:

- 1) piederība citai reliģijai,
- 2) citas ieražas, tradīcijas,

- 3) piederība citam sociālajam slānim,
- 4) cita valoda,
- 5) atšķirīgs ārējais izskats,
- 6) cits temperamenta tips (Anglickienē 2006: 70–75).

Meklējot savējā un svešā pazīmes poļa tēla interpretējumā latgaliešu folklorā, nākas secināt, ka šīs pazīmes liecina par diezgan pretrunīgu poļa vērtējumu.

Poļa kā **savējā** izpratne, pirmkārt, saistīta ar piederību tai pašai reliģiskajai konfesijai (katoļticībai). Reliģiskajam faktoram ir sevišķa loma Latgales kultūras, sabiedriskajā un politiskajā attīstībā. Ja poļiem, ierodoties Latgales teritorijā, jau piemita lielas, vienotas tautas pašapziņa, latviešiem tādas nebija vēl vairākus gadsimtus, un piederība katoļticībai bija svarīgāka par etnisko apziņu. Baznīca ir vide, kurā visbiežāk realizējas latgaliešu un poļu kontakti, Latgales baznīcās bieži kalpoja poļu tautības mācītāji: *Kaidreiz Styglovā par bazneickungu ir bejis kaidis pūls*. (LF 1968: 62). Taču, no otras puses, polis atšķiras ar lielāku degsmi ticības lietās, kas dažbrīd latgalietim šķiet pārspīlēta, komiska: *Tei beja dīzgon parosta līta, ka pūli Latgolā beja lelōki Dīva lyudzēji kai latgali. Tai X draudzē zakristijans nikod nav varējis laikā aizvērt bazneicas durovas, jo Vjačeslavs vēļ arvīn tup pi sv. Ontōna oltora un lyudzās (..) (LF 1968: 37).*

Otrkārt, par poli kā savējo liecina vēlme saradoties (precību tematikas tautasdziesmās):

*Ni pi vīna es naišu,
Cikom sovu sagaideišu;
Muns atjōja nu Polaka
Ar palāku kumēleņu.
Kurš zirdzeņš bārōkais,
Tys puiseits lobōkais (LFK 1471, 582).*

Taču, kā redzams šajā piemērā, apsvērumi, kāpēc polis šķiet labs precinieks, ir visai pragmatiski – polis ir turīgāks par latvieti. Sastopamas arī precību tematikas dziesmas, kurās poļu precinieks tiek atraidīts, jo runā svešā valodā un, iespējams, šķiet pārlietu temperamentīgs:

***Pi poļaka es naišu,**
Ni īs muna mōsa,
Poļakami taida runa:
Tu dušeņka muna! (LFK 740, 8397)*

Savukārt poļa kā **svešā** pazīmes ir krietni izteiktākas. Pirmkārt, tā ir poļu piederība augstākam sociālajam slānim (muižniecībai, garīdzniecībai, administratīvajai un politiskajai varai). Vairākos nostāstos par *pūļu laikim* pieminēts, ka poļu muižnieki pret vietējiem zemniekiem izturējušies nežēlīgāk par vācu muižniekiem, piemēram, poļu muižnieks Uibiševskis pēris *mužyklus* līdz nāvei, bet vācu muižniece Rozenšild- Paulen un viņas vīrs labi izturējušies

pret zemniekiem, glābuši no karadienesta aizbēgušos zaldātus (LFK 1940, 1243). Kungu nežēlības dēļ latgalietim reizēm veidojusies naidīga attieksme pret poļu muižniekiem:

*Es poļaku dancynōju
Iz tō korsta akmistena;
Jo poļaks augši lēca,
Jo es guni kurynōju* (LFK 931, 349).

Citos Latvijas novados pierakstītos satura ziņā līdzīgos tautasdziesmu variantos etnonīma *polis* vietā minēts *vācietis*:

*Es vācieti dancināju
Uz sarkanu ķieģelīti
Jo vācietis augstu lēca,
Jo pakūru uguntiņu* (LD 31 867).

Latvijas Republikas periodu (1918–1940) atainojošajā folklorā (galvenokārt anekdotēs) latgalieša un poļa sociālais statuss ir izlīdzinājies, tāpēc arī attieksme pret poli ir pozitīva: *Latvijas naatkareibas pyrmajūs godūs par Rēzeknes aprinķa priekšņiku beja Anatolijs Dubickis, pūļu izcelsmes muižinīks nu Varakļōnu pogosta* (...) *Jys beja labi izgleitōts, nūsvārts un kōrteigs cyloāks, un gūdeigs administrators* (LF 1968: 132).

Otrkārt, ir daudz folkloras tekstu, kuros izsmietas nevēlamas poļa rakstura īpašības (lielība, augstprātība, skopums): *Plotōs kai izkeilots pūļu muižinīks* (LS 477 306); *Bejis kaidis bogōts, bet ļūti skūps pūļu muižnīks* (...) (LF 1968: 128). Izsmieta arī poļu nevēlēšanās strādāt:

*Kod latviši zemi ora,
Poļaks biksis trycynōja,
Kod latviši maizi ēde,
Poļaks muti čāpstynōja* (LFK 828, 18241).

Treškārt, poli kā svešo raksturo viņa citādā valoda. Folkloras tekstos bieži izmantotas šādas nominālas un verbālas vārdkopas: *pūļu volūda* (nav konstatēts neviens variants ar leksēmu *poļaks* šādā nominālā vārdkopā), *pa poļskam runoj*, *pa poliskam runoj*, *pa poliskam dzīduoju* u. c. Kā atzīst Latvijas poļu vēstures pētnieks Ēriks Jēkabsons, muižnieku mājās visi kalpotāji (latvieši) ātri pārņēmuši poļu valodu (Jēkabsons 1996: 14), poļu valodai draudzīga vide, kā jau iepriekš minēts, bija arī baznīca. Neskatoties uz to, ka daudziem latgaliešiem poļu valoda nav sveša semantiskā aspektā (par to liecina arī lielais polonismu skaits mūsdienu latgaliešu leksikā), tik un tā latgalieša ausij netikams un svešs šķiet tās fonētiskais veidols, piemēram, mīklā atspoguļoti poļu valodai raksturīgie šņāceņi: *Sebežis luocēits ar tāranda bikšom par zemi staigoj*, *pa poļskam runoj* (Orkls, *ka truopej iz akmiņa, soka „žž, šss“*) (LFK 1940, 6452).

Anekdotēs atklājas ne visai veiksmīga latgalieša komunikācija ar poļiem, kam par iemeslu varētu būt poļu piederība kungu kārtai, kā arī augstā pašapziņa, nevēlēšanās runāt latgaliski (Kļavinska 2006: 107). Ikdienā, bez šaubām, rodas nepieciešamība sazināties, un šeit spilgts piemērs ir anekdote, kurā rādīts pārpratums prievārdu nepareiza lietojuma dēļ. Poļu saimniece aicina strādnieku pie galda: *Matis, Matis, sed zam golda i ed putri ar siļci!* (LF 1968: 46). Prepozīcija *zam* ‘zem’ polietei asociējas ar poļu valodas *za* ‘aiz’, savukārt latgalietis jūtas aizvainots, jo viņu aicina sēdēt nevis pie galda, bet zem tā. Attēlojot poļu savstarpējo saziņu, latgaliešu anekdotēs lietota tāda poļu valoda, kādu to ir uztvēris latgalietis, piemēram, poli ar uzvārdu *Žaba* ‘varde’ citi kungi grib izjokot, pieļaujot lielu trauku ar ūdeni un sakot, ka *Žabai jādzīvo ūdenī. Žaba iemet zelta gabalu ūdenī un saka: ne ten žaba, kto v blocie, a ten, kto v zlocie*, tālāk anekdotes pierakstā seko tulkojums – *na tys „žaba“, kas pūrā, bet tys, kas zaltā* (LF 1968: 45). Anekdotēs, atainojot reliģiskos rituālus, lietota poļu valoda, piemēram, Visu Svēto litānijas dziedājums: *Mold sie za jego (lyudzis par jū)* (LF 1968: 332).

Sastopami arī komiski teksti, kuros latgaliešu valoda mijas ar poļu valodu (latgalieša izpratnē):

Krystatāvs, krystamōte

Pa poliski gavarili,

Čarna vōrna seģela

Ūzuleņa zareņā.

Vedekļeņa mōseiceņas

Kōzeņōs aicynava,

Jutro, jutro, rana, rana

Ar vysom mōseņom (LFK 2007, 2126).

Ceturtkārt, poli kā svešo reprezentē atšķirīga temperamenta iezīmes: *Pa prišku it latoitis, tūlaik poļaks, tūlaik čigons.* (*Skols, guņs, ūgle*) (LFK 1940, 1570). Tātad, ja latvietis asociējas ar skalū, tad polis – ar uguni (ir karstasinīgāks nekā latvietis).

Latgaliešu folklorā nav daudz poļa ārējā izskata pazīmju, jo poļi un latvieši pieder tam pašam antropoloģiskajam tipam. Ievērotas vienīgi apģērba detaļas (galvenokārt sociālā un mantiskā statusa apliecinātājas), ar ko polis atšķiras no latgalieša: melni svārkī, zils mētelis, baravikas formas cepure.

Poļaks tak pa celeņu,

Es poļaka napazynu;

Zyla sveita mugurā,

Baravika capureite,

Cyuku soru sunduceņš (LTDz 52896, 357).

4. Secinājumi

Piemērojot kognitīvās semantikas atziņas par koncepta modeļa pamatelementiem (Попова, Стернин 2007: 210–217), etnonīma *pūli* / *poļaki* semantiskās struktūras modelim latgaliešu folkloras tekstos var izšķirt šādus komponentus:

- 1) nominatīvais lauks – konotatīvā semantika (kodols jeb dominējošā nozīme ‘Latgalē dzīvojoša poļa tēls’ un perifērija jeb retāk lietotās nozīmes ‘Polijas poļa tēls’, ‘Poļu Inflantijas (mūsdienu Latgales) latvieša tēls’);
- 2) interpretatīvais lauks – kognitīvā semantika (vērtējošā attieksme opozīcijas *savs* – *svešs* aspektā):
  - a) *savs* (katoļticīgais, pieder tam pašam antropoloģiskajam tipam, valoda daļēji saprotama, vēlams precinieks, kopš 20. gs. vidus vienlīdzīgs sociālais statuss);
  - b) *svešs* (ticībā dedzīgāks par latgalieti, pieder augstākam sociālajam slānim, apģērba elementi norāda uz piederību citai kultūrai, sociālajam un materiālajam statusam, ticībā dedzīgāks par latgalieti, nevēlams precinieks, nepatīkams poļu valodas fonētiskais veidols).

Folkloras tekstos atklātā etnonīma *pūli* / *poļaki* semantika nepretendē uz pilnīgi objektīvu skatījumu uz poļu kā etnosa uztveri latgaliešu valodas pasaulīnā. Folklorā poļa tēls nereti tiek hiperbolizēts, tomēr spilgti atklāj latgalieša priekšstatus, iespaidus un spriedumus par svešo, ko ietekmē morāles, ētikas, estētikas izpratne, kultūras tradīcijas. Izmaiņas etnonīma *pūli* / *poļaki* semantiskajā laukā atkarīgas no poļu un latviešu saskarsmes pieredzes.

Avoti

- LD = Barons, Krišjānis, Henrijs Visendorfs. *Latvju dainas*. 1. sēj. Jelgava, 1894; 2.–6. sēj. Pēterburga, 1903–1915.
- LF = Trūps, J. (red.). 1968. *Latgaļu folklorā, I. Tautas jūki, meikles, parunas*. [Minhene]: Latgaļu izdevniecība.
- LFK = Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta *Latviešu folkloras krātuves* materiāli;
- LKV = Švābe, Arveds u. c. (red.). 1938. *Latviešu konversācijas vārdnīca*. XVII. Rīga: Grāmatu apgādniecība A. Gulbis.
- LPT = Šmits, Pēteris (sak.). 1925–1927. *Latviešu pasakas un teikas*. 15 sēj. <http://valoda.ailab.lv/folklorā/pasakas/>
- LS = *Latviešu sakāmvārdu datorfonds*. <http://valoda.ailab.lv/folklorā/sakamvardi/>
- LTDz = Švābe, Arveds, Kārlis Straubergs, Edīte Hauzenberga-Šturma. 1952–1956. *Latviešu tautas dziesmas, (Chansons populaires lettonnes)*, 12 sēj. Kopenhāgenā: Imanta, <http://latviandainas.lib.virginia.edu>

- LVV = Guļevska, Dainuvīte u. c. (red.). 2006. *Latviešu valodas vārdnīca*. Rīga: Avots.
 ME = Milenbahs, Kārlis, Jānis Endzelīns. 1927. *Latviešu valodas vārdnīca*. XXVII burt-
 nīca. Rīga: Kultūras fonda izdevums.

Literatūra

- Allwood, Jens, Peter Gärdenfors (ed.). 1999. *Cognitive semantics. Meaning and cognition*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins publishing company. EBSCO publishing: eBook Collection (EBSCOhost).
- Anglickienē, Laima. 2006. *Kitataučių įvaizdis lietuvių folklore*. Vilnius: Versus aureus.
- Bukšs, Mikelis, Juris Placinskis. 1973. *Latgaļu gramatika un pareizraksteības vārdnīca*. [Minchene]: Latgaļu izdevniecība.
- Bušs, Ojārs. 2005. Par principiālo atšķirību starp latviešiem un laringologiem jeb Par etnonīmu semantiku un varbūtējo īpašvārdiskumu. *Linguistica Lettica*. 14. 135–144.
- Jēkabsons, Ēriks. 1996. *Poļi Latvijā*. Rīga: Latvijas ZA Filozofijas un socioloģijas institūts.
- Juško-Štekele, Angelika. 2007. *Latgāliešu folklorā*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskolas izdevniecība.
- Kļavinska, Antra. 2006. Valodas īpatnības latgāliešu anekdotēs. *Kultūras procesi Latgalē. Folklorā, literatūrā, valodā. Rakstu krājums*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 100–112.
- Latkovskis, Leonards. 1989. Latgaļu humors. Trūps, J. (red.). *Latgaļu folklorā, I. Tautas jūki, meikles, parunas*. [Minchene]: Latgaļu izdevniecība, 6–16.
- Ozols, Arturs. 1993. *Latviešu tautasdziesmu valoda*. Rīga: Zvaigzne.
- Reķēna, Antoņina. 1998. *Kalupes izloksnes vārdnīca*. 2. sēj. Rīga: LVI.
- Rozenbergs, Jānis. 2005. *Tautas un zemes latviešu tautasdziesmās*. Rīga: Zinātne.
- Strods, Pīters. 1990. *Pareizraksteības vārdnīca*. Atkortots izdevums. Daugavpils: [b. i.].
- Vulāne, Anna. 2007. Etnonīma *krievi* sēmas un funkcionālā apkaime. *Humanitāro Zinātņu Vēstnesis*. 12. 49–57.
- Zeile, Pēteris. 2006. Poļu laiki Latgalē un kultūras situācija. *Latgales kultūras vēsture*. Rēzekne : LKCI, 158–187.
- Иванов, Вячеслав, Топоров, Владимир. 1956. *Славянские языковые моделирующие семиотические системы (древний период)*. Москва: Наука, 156–165.
- Попова, Зинаида, Стернин, Иосиф. 2007. *Когнитивная лингвистика*. Москва: Восток–Запад.

Antra Kļavinska
 Rēzeknes Augstskolas
 Reģionālistikas zinātniskais institūts
 Atbrīvošanas aleja 115, LV-4600, Rēzekne, Latvija
 antraklavinska@inbox.lv

SUMMARY

Semantics of the Ethnonym *pūli* / *poļaki* ‘Poles’ in Latgalian Folklore

Antra KĻAVINSKA

In the Latgalian folklore texts of various genres under study here, which show the contacts between Latvians and Poles in Latgale dating approximately from the middle of the 16th century to the middle of the 20th century, people of Polish nationality are called *pūls* (fem. *pūlīte*) or *poļaks* (fem. *poļāčka*). Both designations mentioned above are stylistically neutral and semantically equivalent.

In most Latgalian folklore the basic meaning of the lexeme *pūls* / *poļaks* is ‘an individual of Polish origin living in Latgale’, occasionally – ‘Polish living in Poland’. Only in folksongs, which due to their form have preserved the ancient layer of semantics, this lexeme has a meaning ‘a Latvian of Polish Inflanty (Latgale)’, as well as an additional notion ‘a foreign conqueror’. With regard to the opposition known – alien this ethnonym has both the characteristics of the known (a Catholic believer; favorable bridegroom) and the alien (belonging to a higher social layer – country noblemen; undesirable features of character: cruelty, boastfulness, stinginess; alien language, unwillingness to speak Latvian; other types of temperament).

The semantics of the ethnonym *pūli* / *poļaki* encountered in folklore texts does not claim to have an objective view of the Poles as an ethnos in the world outlook in the Latvian language of Latgale. In folklore the image of the Pole sometimes is hyperbolized, however, it clearly reveals the views, impressions and judgments of the Latgalians about the alien, which are influenced by the understanding of morality, ethics and aesthetics, cultural traditions, national character. The ethnonym *pūli* / *poļaki* is a significant marked lexeme from the point of view of culture; the changes in its semantic field depend on the experience of the communication between the Poles and Latvians in time and space.

REFLEKSYVUMO RAIŠKA KIPRIJONO LUKAUSKO PAMOKSLUOSE

Bronius MASKULIŪNAS
Šiaulių universitetas

1. Įvadinės pastabos

XVIII a. yra bene vienas mažiausiai ištirtų lietuvių rašomosios kalbos raidos laikotarpių. Tyrinėtojų jis laikomas lietuvių kalbos degradavimo, smukimo periodu (žr. Jonikas 1987: 116–127; Zinkevičius 1990: 13–50), todėl ir išsamesnių šio laikotarpio kalbinės sistemos, kalbos vartosenos tyrimų nėra gausu.

Šiame straipsnyje norima pažvelgti į vieną XVIII a. kalbos vartosenos aspektą – refleksyvumo raišką¹. Tai aktualu ir svarbu turint galvoje tą faktą, kad nuo pat lietuvių raštijos pradžios tiek XVI a., tiek XVII a. lietuviškuose raštuose buvo vartojami du įvardžių refleksyvumo modeliai – lietuviškas (I) ir nelietuviškas (II). To laikotarpio raštuose, be dabartinėje kalboje įprastos refleksyvumo raiškos, t. y. be neutralios asmens, skaičiaus ir giminės atžvilgiu sangražinio įvardžio vartosenos, gausiai aptinkama ir kitokio tipo refleksyvinių konstrukcijų – tokių, kai 1-ojo ir 2-ojo asmens sferoje sangražinio įvardžio vietoje vartojami nesangražiniai įvardžiai, sangražinės formos šiuo atveju vartojamos tik 3-ojo asmens sferoje². Šių abiejų modelių konstrukcijų esama visuose XVI–XVII a. lietuvių rašto paminkluose³ ir antro, nelietuviško, modelio vartojimas dažname to laikotarpio šaltinyje stipriai vyrauja. Tokia tendencija aiškinama svetimkalbių originalų bei apskritai svetimų kalbų įtaka tuometiniams lietuvių autoriams, nes refleksyvų vartoseną lietuvių ir beveik visose įtaką galėjusiose daryti kalbose yra skirtinga.

Todėl aktualu pažiūrėti, kokia šiuo atžvilgiu XVIII a. raštijos situacija, ar fiksuotinas XVI–XVII a. raštų refleksyvumo raiškos ypatybių tęstinumas, ar jau matyti posūkis link lietuviškesnės refleksyvumo raiškos.

Analizei pasirinktas vienas tų XVIII a. tekstų, kurie, anot tyrėjų, parašyti palyginti nebloga to meto lietuvių kalba. Tai pačia XVIII a. pabaiga datuojamas rankraštinis Kiprijono Lukausko *Pamokslų* rinkinys⁴ (*LP*), kurį sudaro

¹ Refleksyvumas, arba sangraža, žymi objekto santykį su pačiu savimi, t. y. žymimas veiksmas, kreipiamą į patį veikėją arba jo taikomas sau pačiam ar tarpusavyje (plg. DLKG: 260).

² Plg. Rosinas 1973: 162; Rosinas 1988: 175.

³ Daugiau apie tai žr. Maskuliūnas 2000: 107–124; 2005: 21–29; 2006: 165–172.

⁴ Daugiau apie Kiprijoną Lukauską ir jo *Pamokslus* žr. *Lietuvos TSR bibliografija* 1969: 516; Tereškinas 1996: 5–13; Tunaitis 2003: 9–14; Mačiulytė 2005: 243–248. Apie *Pamokslų* kalbą žr. žr. Zinkevičius 1990: 184–185; 2001: 61–75; Karaciejus 1996: 18–20.

30 savarankiškų pamokslų su registru ir dar viena atskira dalis, susidedanti iš trumpų pamokslų ir pasakojimo apie dangaus ir žemės ir visų daiktų sutvėrimą bei pamokymų. Medžiaga straipsniui rinkta iš pirmų penkiolikos pamokslų (p. 23–171) ir minėtos atskiros dalies (p. 320–404)⁵.

Įvardinis refleksyvumas lietuvių kalboje gali būti reiškiamas sangražinio įvardžio *savęs* visų linksnių formomis, taip pat sangražinio įvardžio savybiniu kilmininku *savo* bei šaknies *sav-* derinamosiomis formomis (plg. Rosinas 1996: 53–57). Kaip minėta, senojoje lietuvių raštų kalboje vartotas ir kitas refleksyvumo raiškos modelis, kai 1-ojo ir 2-ojo asmens sferoje sangražinio įvardžio vietoje vartojami nesangražiniai įvardžiai *mano*, *tavo*, *mūsų*, *jūsų*. Tokių konstrukcijų aptikta ir Lukausko *Pamoksluose*.

2. I refleksyvumo raiškos modelis

I modelio įvardinių refleksyvinių konstrukcijų tirtoje *Pamokslų* dalyje užfiksuota per aštuonis šimtus. Tačiau taip yra tik tuo atveju, jeigu I modelio konstrukcijoms priskiriamos ir 3-ojo asmens sferos konstrukcijos, nes būtent jos ir sudaro didžiąją visų konstrukcijų dalį, plg. 1 lentelės duomenis.

Vartojimo sfera	1 asm	2 asm	3 asm
Vartojimo dažnumas (%)	4	5	91

1 lentelė. I modelio konstrukcijų pasiskirstymas LP pagal vartojimo sferą

Tačiau, kaip minėta, 3-ojo asmens sferoje abiejų nurodytų modelių refleksyvumo raiška yra vienoda, t. y. abiem atvejais čia vartojamos sangražinio įvardžio formos. Todėl 3-ojo asmens sferos konstrukcijos neskirtinos kuriam nors modeliui ir čia neaptiriamos.

Tikrasis I ir II refleksyvumo modelių santykis matyti iš 1-ojo ir 2-ojo asmens sferos konstrukcijų. Tirtoje Lukausko *Pamokslų* dalyje užfiksuotos 75 I modelio refleksyvinės konstrukcijos. Jos pirmiausiai ir aptiriamos.

2.1. Konstrukcijos su sangražinio įvardžio kilmininku *savo*

Sangražinio įvardžio savybinis kilmininkas *savo* (visų savybinių kilmininkų galūnėse Lukauskas nuosekliai rašo *-a*: *mana*, *tawa*, *sawa*), be refleksyvinio, rodo dar ir posesyvinį santykį, išreiškiantį priklausymą, kuris šiuo atveju tiesiogiai susijęs su subjektu, t. y. posesyvinis santykis yra nukreiptas į patį veikėją (plg. DLKG: 261). Lukausko *Pamoksluose* užfiksuotos 36 I modelio

⁵ Naudotasi Juozo Karaciejaus spaudai parengtu pamokslų rankraščio leidimu (Kiprijonas Lukauskas. *Pamokslai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996).

konstrukcijos su savybiniu kilmininku *savo*. Kalbamųjų junginių nėra daug, bet pavyzdžių rasta ir su vienaskaitos, ir su daugiskaitos pirmuoju ir antruoju asmeniu.

Vienaskaitos 1-ojo asmens sferoje savybinis kilmininkas *savo* pavartotas aštuonis kartus, keturis iš jų – tame pačiame sakinyje ir dar vieną kartą – tame pačiame kontekste, plg.:

... *nemiliejau Pona **Diewa sawa** isz wisos **dusios sawa** yr isz wisu **mysliu sawa**, o **artima sawa**, kaypo sawi pati... Duomiosi kaltu... isz kitu wisu **grieku sawa*** LP 349.

Iš pateikto pavyzdžio matyti, kad kilmininkas *savo* čia vartojamas postpoziciškai, t. y. visus penkis kartus jis eina po *savo* pažymimojo žodžio. Likusiais kitais trim atvejais įvardžio *savo* vartoseną yra prepozicinė, plg.:

... *akisy jusu, **sawa pecioty** tą skrinę peciotiju...* LP 124.

... *tada kada jem ką imu, tą **sawa tikra** imu* LP 166.

*Ne noriu daugiaus Tawi Diewe mana niekados paziesty, bet weliju numirty, ne kaypo grieka isz **sawa walos** papildyti* LK 351.

Vienaskaitos 2-ojo asmens sferoje užfiksuota 15 refleksyvinių konstrukcijų su įvardžiu *savo*, iš jų tik vienoje įvardis vartojamas prepoziciškai, plg.:

*Jey daugiau dirbi unt suderieima yr **sawa pawinascios**, gali tay persakity **Ponuy sawa...** idunt sau tuo **tarnawimus sawa** atpilditumi...* LP 160.

Kaip matyti, įvardis *savo* čia vėl tris kartus pakartotas viename sakinyje. *Pamoksluose* rasti dar du tokie vienaskaitos 2-ojo asmens sferos atvejai, abu pavyzdžiai beveik identiški, plg.:

*Miliesi Pona Diewa tawa isz wisos **sirdies sawa**, isz wisos **mysles sawa**, yr isz wisu **situ sawa*** LP 328.

*Miliesi Wieszpati Diewa tawa isz wisos **sirdies sawa**, isz wisos **mysles sawa**, yr isz wisu **situ sawa...*** LP 348.

Iš pavyzdžių matyti, kad tai yra pamoksluose besikartojančios apeiginės formulės, ir būtent šiuose tekstuose pasikartoja 1-ojo ir 2-ojo asmens sferos refleksyvinės konstrukcijos. Kituose kontekstuose tokios *savo* vartosenos užfiksuota labai nedaug. Čia atkreiptinas dėmesys ir į tą faktą, kad minėtų formulių tekstuose refleksyvumas Lukausko reiškiamas labai nenuosekliai, – vienur

vartojamas pirmas modelis, kitur tokiame pat kontekste – antras, tai bus matyti aptariant II modelio konstrukcijas.

Likusiai atvejais įvardis *savo* 2-ojo asmens sferoje pavartotas po vieną kartą, plg.:

*Jau to **gaylestiu sawa** ne atgaywinsi, kuri uzmuszi* LP 73.

*... nuneszk **Tiewuy sawa** unt atwiesima yr pastiprinima kuna jo...* LP 393.

*Sergiekis, idunt anq ne paniekintumi duksaudamas **galimiems sawa*** LP 400.

*Kurnorint atrasi wisusy laukusy waysinga Ziamy, siek unt jos prigimta siekla wartodamas ir uziwodamas **sawa bajorystes*** LP 404.

Perpus mažiau kalbamųjų konstrukcijų aptikta daugiskaitos 1-ojo ir 2-ojo asmens sferoje. Ypač mažai 1-ojo asmens sferos konstrukcijų – jų užfiksuota tik trys, plg.:

*Jr atlaysk mums kaltes musu, kayp ir mes atleydziam **sawiems kaltiems*** LP 327.

*... yr atlaysk mums kaltes musu, kayp ir mes atleydziam **sawiems kaltiems*** LP 347.

Pirmas ir antras pavyzdžiai iš esmės identiški, juos skiria tik labai nežymūs rašybos niuansai, įvardis *savo* čia vartojamas prepoziciškai. Dėmesys į pirmus du sakinius ypač atkreiptinas dėl to, kad Lukauskas iš esmės nevartoja šaknies *sav-* derinamųjų formų, – tikroje *Pamokslų* dalyje užfiksuoti tik trys tokių formų vartojimo atvejai, du iš jų – čia patektuose pavyzdžiuose ir vienas – daugiskaitos 3-ojo asmens sferoje.

Daugiskaitos 2-ojo asmens sferos konstrukcijų rasta 10, trijose iš jų įvardis *savo* vartojamas prieš pažymimąjį žodį, septyniose – po jo, plg.:

*Kamgi jus labiausey per **sawa kieykimus** izeydat? Szitay sawi patius, nes **sumneny sawa** apsunkinat, yr unt **sawa dusias** tus kieykimus uztraukat...* LP 73.

*Ne isz privertima tay tada, bet isz piktos **wales sawa**... tay darot...* LP 73.

*Iszimokikiet isz to priklođa, jog niekadus neturta yr ubagistes **Gimdytoju sawa**, giedieties ne turet* LP 122.

*Tay buty gale milausy Waykieley, jog jus kadu **Gimdytojus sawa** isirdinot... sirdis ju piktibiu yr **priesztarawimu sawa** sukruwinot... atleydima wisu **kaltibiu sawa** melskiet* LP 132.

Kaip matyti, ir šios refleksyvinės konstrukcijos vartojamos labai ribotuose kontekstuose, būdinga, kad tie patys junginiai po kelis kartus pavartoti viename sakinyje. Konstrukcijų su kilmininku *savo* statistika parodyta 2 lentelėje.

Vartojimo sfera	vns 1 asm	vns 2 asm	dgs 1 asm	dgs 2 asm
Vartojimo dažnumas (%)	22	42	8	28

2 lentelė. **Konstrukcijų su sangražinio įvardžio kilmininku savo vartojimas LP**

Apibendrinant pasakytina, kad 1-ojo ir 2-ojo asmens sferos refleksyviųjų konstrukcijų su sangražinio įvardžio kilmininku *savo* Lukausko *Pamoksluose* vartojama palyginti nedaug, 2-ojo asmens konstrukcijos kone dvigubai gausesnės už 1-ojo asmens konstrukcijas, o vienaskaitos konstrukcijos daugiau nei du kartus viršija daugiskaitos konstrukcijas.

2.2. Konstrukcijos su sangražinio įvardžio kilmininku *savęs*

Refleksyvinis santykis šio tipo konstrukcijose dažniausiai išreiškiamas sangražiniu kilmininku *savęs* ir prielinksniu. Neprielinksniųjų konstrukcijų su šiuo įvardžiu nedaug, o prielinksniai su juo Lukausko vartojami gana įvairūs. Dabartinės lietuvių kalbos požiūriu kai kurios iš tų prielinksniųjų konstrukcijų yra netaisyklingos ir dabar nebevartojamos. Šio tipo konstrukcijos taip pat dažniausiai vartojamos 3-ojo asmens sferoje. Kitokių konstrukcijų užfiksuota tik 15.

Vienaskaitos 1-ojo asmens sferoje kilmininkas *savęs* pavartotas tik vieną kartą su prielinksniu *ant*⁶, plg.:

Niera Dievas teyp skubus unt koroima, idunt tuiaus po nusidieima karotu, datiriau to unt sawęs LP 53.

Vienaskaitos 2-ojo asmens sferoje aptiktos penkios refleksyvinės konstrukcijos su įvardžiu *savęs*, trys iš jų prielinksninės, plg.:

(1) ... *ataduok man tą manteli, kuri turi unt sawęs...* LP 107.

... *jey runka arba koia piktina, piktina tawi atkirsk ję yr izmesk szalin nuog sawęs* LP 155.

... *dabar tadu mani atskirk nuog sawęs yr wisu swiesibiu efsunciu giwu...* LP 388.

(2) ...*tos kuri tawęs neapkincia, ne duok sawęs ing waldziu* LP 401.

Ne weyzdiek unt Paneles, idunt sawęs ne apgautumi... LP 402.

⁶ Lukausko *Pamoksluose* prielinksninės konstrukcijos *ant* + *savęs* yra pačios gausiausios refleksyvinės konstrukcijos su įvardžiu *savęs*, daug jų fiksuojama ir XVI–XVII a. lietuviškuose raštuose; veikiausiai tai aiškintina svetimų kalbų, pirmiausia lenkų kalbos, įtaka.

Daugiskaitos 1-ojo asmens sferos konstrukcijų užfiksuota šešios – kelis kart daugiau negu tos pačios sferos vienaskaitos konstrukcijų. Visose rastose konstrukcijose įvardis *savęs* vartojamas su prielinksniais *ant (unt)* arba *nuo (nuog)*, plg.:

Įsz tos priežasties Ponas Jezusas weyda waykielia imty mums unt savęs liepa... LP 39.

Nes jump esma, jump giwenam, jump krutam, tada pazinty galiby jo unt savęs wienwaldy turem LP 73.

... patis unt savęs užtraukam koki atgawima pomsta yr karony Diewa LP 74.

Piktay stoios, jog mes ij teyp greytay nuog savęs atolinom... reiktu ij kaypnorint unt savęs prijunkinty... LP 123.

... idunt ne uzmusztu Kaimas Broli sawa Abla, atskirkiem tada jus nuog savęs LP 389.

Trys refleksyvinės konstrukcijos su įvardžiu *savęs* vartojamos daugiskaitos 2-ojo asmens sferoje, plg.:

O dabar padarikiat pastanawijima, jog nuogszometa... kieykima, piktazodziawima atadawima savęs arba kitu welnems prisiegu tusciju sergieties... LP 88.

... jus kadu Gimdytojus sawa isirdinot... ing kieykima koki unt savęs priwedēt... LP 132.

Norint jums tarnas butu reykiemas... jey ira piktu budu.. atatolinty ij nuog savęs turet... LP 154–155.

Taigi iš penkiolikos aptartų konstrukcijų tik trys yra neprielinksninės. Visais kitais atvejais įvardis *savęs* vartojamas su prielinksniais, tačiau jų įvairumas čia nedidelis, – užfiksuota konstrukcijų tik su dviem prielinksniais: *ant (unt)* arba *nuo (nuog)*. Žymiai įvairesnių prielinksnių su įvardžiu *savęs* vartojama 3-ojo asmens sferoje.

2.3. Konstrukcijos su sangražinio įvardžio naudininku *sau*

Šios konstrukcijos yra artimos veiksmožodinei refleksyvumo raiškai, nes subjekto interesams pabrėžti prie veiksmožodžio pridedamas sangražinio įvardžio naudininkas *sau* iš esmės atlieka tokią pat funkciją kaip ir sangražos dalelytė (plg. Bernadišienė 1961: 93). Tačiau, nors ir būdamos sinonimiškos, jos turi kiek skirtingą semantiką. Refleksyvinio veiksmožodžio sangražos afiksas išsiskiria subjekto suinteresuotumo reikšme, o naudininko *sau* konstrukcijai būdingas semantinio refleksyvumo pabrėžimas (žr. Geniušienė 1981: 7, 9).

Šio tipo įvardinės refleksyvinės konstrukcijos Lukausko *Pamoksluose* yra antros pagal gausumą po konstrukcijų su savybiniu kilmininku *savo*, tačiau ir čia dažniausios – 3-ojo asmens sferos konstrukcijos. Sangražinio įvardžio rašyba dvejopa – dažniausiai rašoma *sau*, bet kartais vartojama ir forma *saw*.

Vienaskaitos 1-ojo asmens sferos tokių konstrukcijų aptikta keturios, plg.:

... *dar asz **sau** parodijty galu* LP 124.

*Tay tiktay **sau** iszjmu...* LP 124.

... *unt ko neapsijemiau, anas man uz tay ne sugruzins, dieļ to **nekayturiu** patsay **sau** atpildity* LP 160.

*Asz niekados **sau** su padonays priwerstay **ne** apsieinu...* LP 168.

Visiškai mažai aptariamųjų konstrukcijų vienaskaitos 2-ojo asmens sferoje – užfiksuotos tik 3 tokios konstrukcijos, plg.:

*Kada turietumey runka wociu uzkriesta, **duotumey** anu **sau** nukirsty...* LP 35.

... *piktazodziawimas yr kieykimas... per kuri gieydzi artimuy ko pikta, kurio **Sau** ne gieystumi...* LP 71.

...*slaptomis imty, idunt **sau** tuo tarnavimus sawa atpilditumi, ne gali* LP 160.

Kiek daugiau rasta aptariamųjų daugiskaitos konstrukcijų. 1-ojo asmens sferos konstrukcijų čia aptiktos penkios, plg.:

... *jog wilti turem, wisus **sau** to giwenima, **wargus** nuludimus saldinam* LP 48.

... *teyp **sau** iszstatikiem Milasirdisty Diewa, idunt kartu yr apie teysiby atmintumem...* LP 54.

*Apswieskiem tay **sau** priklodu isz Ewangelios S imtu...* LP 80.

... ***ne** turem padoresnia spasaba **perprasima** **sau** Diewa kaypo per Afiera Misios S* LP 99.

... *nupelnus wisus ChrystusaJezusa afierawoiem, idunt **sau** iszmelsty galietumem* Łoskos unt izganima reykiamos LP 102.

Daugiskaitos 2-ojo asmens sferos refleksyvinių konstrukcijų su naudininku *sau* tироje *Pamokslų* dalyje užfiksuotos aštuonios, trys iš jų pavartotos viename kontekste, kur naudininkas *sau* eina su tuo pačiu veiksmoždžiu, plg.:

***Inezkiet** **sau** isz to prikloda, kokias tay ira giekas* LP 78.

... *yr anas **sau** piktinset yr neapkinset* LP 88.

Po pietu wiel ką unt kozoniaus girdiejot sau atminty... LP 112.

Gieydziat sau milausy waykieley ilgos sweykatos yr giwenima... **Gieydziat sau** palayminima Diewa... **gieydziat sau** dziauksma... LP 131.

... nes **sau** nuterioima Dusios yr izganima **turet prakielty yr praneszty...** LP 155.

... **padarikiet saw** Toblicies akmininias, yr iszrasikiet giwenima musu... LP 397.

Iš kai kurių pavyzdžių akivaizdžiai matyti konstrukcijų su naudininku *sau* semantinis artumas sangražiniams veiksmožodžiams (plg.: padarykite *sau* – pasidarykite), galimas dalykas, kad pastarieji pirmiausia ir pradėjo stumti iš vartosenos konstrukcijas su sangražiniu naudininku, – dabartinėje kalboje tokių konstrukcijų gerokai mažiau negu XVI–XVII a. raštuose ar net ir XVIII a. lietuviškuose tekstuose.

2.4. Konstrukcijos su sangražinio įvardžio galininku *save*

Šio tipo refleksyviųjų konstrukcijų Lukausko *Pamoksluose* užfiksuota 54 (Lukauskas nuosekliai vartoja sangražinio įvardžio įnagininko formą su *-i* galūnėje), bet dauguma jų taip pat yra 3-ojo asmens sferos. Vienaskaitos 1-ojo asmens sferos konstrukcijų nerasta, o 2-ojo asmens sferos tokios konstrukcijos užfiksuotos trys, visos jos pavartotos tame pačiame kontekste ir eina su tuo pačiu veiksmožodžiu, plg.

... jey turi... *papatima arba kieykty arba piktazodziauty...* **pastanawik patsay sawi karoty** LP 87.

Kada teyp sawi karosi... *greytay pikta sawa pabayksi paparatima* LP 87.

... yr teyp wisados **karodamas patsay sawi** bskatiku wienu eyk tolaus... LP 87.

Daugiskaitos 1-ojo asmens sferoje rastos dvi konstrukcijos su sangražinio įvardžio galininku *save*, plg.:

juk mes kada nukierieimus nuwarom szalin, tay sawi zinklinam kriziu... LP 60.

... *turem wisotima Prisakima, idunt artima teyp milietumem, kaypo sawi pati* LP 155.

Tirtoje Lukausko *Pamokslų* dalyje rasta tik viena daugiskaitos 2-ojo asmens sferos konstrukcija su galininku *save*, plg.:

Kamgi jus labiausey per sawa kieykimus izeydat? Szitay sawi patius LP 73.

2.5. Kitos konstrukcijos ir apibendrinimas

Konstrukcijų su sangražinio įvardžio įnagininku **savi (savimi)** aptikta tik 3-ojo asmens sferoje.

Su sangražiniu adesyvu **savip** užfiksuota viena aptariamojo tipo konstrukcija, – įvardis **savip** pavartotas daugiskaitos 1-ojo asmens sferoje, plg.:

*Tusy tada kartusy reykalusy yr darbusy reykiemas labay dayketas, idunt **sawip** Akta Wilties **padudintumem** LP 51.*

Konstrukcijų su sangražinio įvardžio linksnių formomis vartojimo dažnumas 1-ojo ir 2-ojo asmens sferoje matyti 3 lentelėje.

Įvardžio forma	<i>savo</i>	<i>savęs</i>	<i>sau</i>	<i>save</i>	<i>savip</i>
Vartojimo dažnumas (%)	48	20	22,7	8	1,3

3 lentelė. Sangražinio įvardžio formų vartojimas LP 1 ir 2 asmens sferoje

Akivaizdu, kad 1-ojo ir 2-ojo asmens sferoje dažniausiai vartojamos sangražinio įvardžio savybinio kilmininko *savo* formos, – jos sudaro kone pusę visų 1-ojo ir 2-ojo asmens I modelio refleksyvinių konstrukcijų. Dvigubai rečiau vartojamos konstrukcijos su nesavybinio kilmininko *savęs* ir naudininko *sau* formomis. Visai nežymią dalį sudaro junginiai su kitų sangražinio įvardžio linksnių formomis.

3. II refleksyvumo raiškos modelis

II refleksyvumo raiškos modelio konstrukcijose 1-ojo ir 2-ojo asmens sferoje sangražinio įvardžio vietoje vartojami nesangražiniai įvardžiai *mano*, *tavo*, *mūsų*, *jūsų*. Lūkousko *Pamoksluose* iš viso užfiksuotos 156 II modelio konstrukcijos, taigi kalbant apie 1-ojo ir 2-ojo asmens sferą, tai būtų dvigubai daugiau nei I modelio konstrukcijų.

Toliau pateikiama po keletą vienaskaitos ir daugiskaitos 1-ojo ir 2-ojo asmens sferos pavyzdžių.

Vienaskaitos sferoje užfiksuota 116 refleksyvinių konstrukcijų pavyzdžių. 1-ojo asmens konstrukcijų su įvardžiu *mano* aptikta 35, plg.:

*...unt prispirima tos Wieros **duocio kuna mana** unt lauzyr yr ugniu LP 440.*

*Iszpazinsiu yr asz ij po akimis **Tiewa mana** LP 43.*

*Tawimp Wieszoatie **Wilti mana** padieiau LP 50.*

Daugiau nei dvigubai dažnesnės vienaskaitos 2-ojo asmens sferos konstrukcijos su įvardžiu *tavo*, tokių konstrukcijų rasta net 81, plg.:

Sinawok Tiewa tawa ir motina tawa LP 26.

... *nekalbiek neteyse priesz artima tawa* LP 27.

Milesi Pona Diewa tawa, isz wisos sirdies tawa, isz wisos Dusios tawa, isz wisos misles tawa, isz wisu silu tawa LP 55.

II modelio daugiskaitos konstrukcijų užfiksuota gerokai mažiau – tik 41. Daugiskaitos 1-ojo asmens sferos konstrukcijų su įvardžiu *mūsų* užfiksuota 18, plg.:

Reykie yr to, idunt razuma musu po Wieros paduotumem LP 39.

... *ayszkiey burnu isz pazinty Wiera musu turem* LP 44.

Tu duksawima musu twirtinam unt jo Wisagalibes LP 48.

Daugiskaitos 2-ojo asmens sferos konstrukcijų taip pat daugiau nei 1-ojo asmens sferos, refleksyvinių junginių su įvardžiu *jūsų* aptikta 22, plg.:

... *jus tuos waykus jusu sieymina jusu pataysiset* LP 73.

Suneley klausikiet Gimditoiu jusu LP 120.

... *atminket sau anus metus jusu waykiszkus* LP 122.

Atkreiptinas dėmesys, kad II modelio konstrukcijose įvardžiai *mano*, *tavo*, *mūsų*, *jūsų* visais atvejais vartojami postpozicijoje. Tai sietina su pamokslo žanro retorika, – minėti įvardžiai „pasitelkiami kaip retorinės kalbos kūrimo priemonė specifinei teksto intonacijai ir ritmikai išgauti“ (Vasiliauskiene 2008: 200), šių įvardžių postpozicija dažnytiuose raštuose galėjo būti stimuliuojama ir lotynų kalbos (op. cit.: 197).

II refleksyvumo raiškos modelio skirtingos sferos konstrukcijų vartojimo dažnumas matyti 4 lentelėje.

Vartojimo sfera	vns 1 asm <i>mano</i>	vns 2 asm <i>tavo</i>	dgs 1 asm <i>mūsų</i>	dgs 2 asm <i>jūsų</i>
Vartojimo dažnumas (%)	22	52	12	14

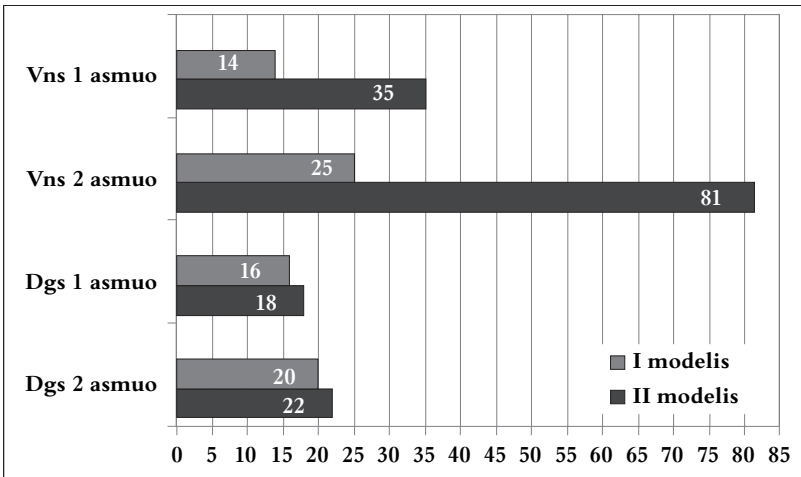
4 lentelė. II modelio konstrukcijų vartojimas LP

Čia taip pat labai ryškiai vyrauja vienaskaitos konstrukcijos ir ypač akivaizdus 2-ojo asmens sferos konstrukcijų dominavimas. Tai sietina su žanro ypatybėmis. Pats autorius „Prakalboje Pas Małona Skaytitoi“ paaiškina

pamokslų pateikimo formą: „Turi Małonus Skaytitojau runku rasita Kniga, kurioy taw paduodu Pamokslus isz Prisakimu Diewa, tuo spasabu yr budu, koku unt Miřsyu pasiduoda, tay ira per kłausimus yr atsakimus (pabraukta mano – B. M.), nes tasay spasabas yr apsakitojems žodzia Diewa ira pigesnis yr ing atminti Kłausitoju ľabiausey priligintas“ (LP 23).

4. Apibendrinimas

Abiejų refleksyvumo raiškos modelių konstrukcijų vartojimo dažnumo santykis matyti 1 paveiksle.

1 paveikslas. I ir II modelio konstrukcijų santykis LP

Apibendrinant pasakytina, kad įvardinė refleksyvumo raiška šiame XVIII a. tekste iš esmės išlieka dar tokia pat, kokia fiksuotina ir XVI–XVII a. lietuviškuose raštuose. Akivaizdu, kad Lukausko pamoksluose dar vyrauja II, nelietuviško, modelio konstrukcijos. Čia labai stipriai juntama lotynų kalbos, kurioje refleksyvumas 1-ojo ir 2-ojo asmens sferoje ir reiškiamas nesangražiniais įvardžiais, įtaka. Tai ypač matyti iš paties autoriaus pateikiamų lotyniškų citatų ir jų lietuviško vertimo atitikmenų sugretinimo, dažnu atveju vertimas yra tiesiog pažodinis, plg.:

Teyp saka Dowidas S. Psalmiey 115. Vota mea Domino reddam Slubus mana Wieszpatiuy ataduosiu: yr unt kitos wietos dar. Redde Altifsimo Vota tua.

*Ataduok Auksciausiam **Slubus tawa**: yr isznauja unt kitos wietos: Vovete et reddite **Domino Deo vestro**. Zadiekiet yr attaduokiet **Ponuy Dieuwu jusu** LP 91.*

*Filij obedite **Parentibus vestris**, hoc enim justum est. Suneley klausikiet **Gimditoiu jusu**, nes tay priderus yr teysus ira, idunt tun isakimu klausitumet... LP 120.*

Lotyniškų citatų, frazių yra beveik kiekviename *Pamokslų* puslapyje, todėl natūralu, kad lotynų kalba veikė Lukausko lietuvių kalbą, skatino svetimų konstrukcijų atsiradimą lietuviškame tekste. Net rašydamas bažnyčioje nuolat kartojamas Dekalogo formules, Lukauskas pramaišiu vartoja lietuvišką ir nelietuvišką refleksyvumo raišką, plg.:

*Pirmas, Miliesi **Pona Diewa tawa** isz wisos **sirdies sawa**, isz wisos **mysles sawa**, yr isz wisu **siļu sawa**. Untras. Miliesi **artima tawa**. Kaypo **patsai sawi** LP 328.*

Skirtingo modelio konstrukcijų vartojimas identiškuose apeiginių formulių pavyzdžiuose rodo, kad vienais atvejais Lukauskas dar beveik akiai seka originalu, o kitais atvejais vis dėlto jau nugali lietuvių kalbos jausmas.

Iš I modelio konstrukcijų dažniausiai vartojami junginiai su sangražinio įvardžio savybinio kilmininko *savo* formomis, – tokios konstrukcijos sudaro kone pusę visų 1-ojo ir 2-ojo asmens I modelio refleksyvinių konstrukcijų. Dvigubai rečiau vartojamos konstrukcijos su nesavybinio kilmininko *savęs* ir naudininko *sau* formomis. Visai nežymią dalį sudaro junginiai su kitų sangražinio įvardžio linksnių formomis.

Abiejų modelių vienaskaitos, ir ypač 2-ojo asmens, konstrukcijų gausa sietina su pamokslo žanro specifika ir sakytinei kalbai skirtu teksto retorikos ypatybėmis. Su tuo sietina ir abiejų refleksyvumo raiškos modelių konstrukcijose vyraujanti postpozicinė aptariamųjų įvardžių vartoseną. Stimuliuoti tokią vartoseną galėjo ir lotynų kalbos įtaka.

Šaltinis

LP = [Kiprijono Lukausko Pamokslai,] Cit. iš *Kiprijonas Lukauskas. Pamokslai*. Parengė Juozas Karaciejus. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.

Literatūra

- Bernadišienė, Petronėlė. 1961.
- Biržiška, Vaclovas. 1990.
- DLKG =
- Geniušienė, Ema. 1981.
- Jonikas, Petras. 1987.
- Karaciejus, Juozas. 1992.
- Lietuvos TSR bibliografija*,
- Mačiulytė, Kristina. 2005.
- Maskuliūnas, Bronius. 2000.
- Maskuliūnas, Bronius. 2005.
- Maskuliūnas, Bronius. 2006.
- Rosinas, Albertas. 1973.
- Rosinas, Albertas. 1988.
- Rosinas, Albertas. 1996.
- Tereškinas, Artūras. 1992.
- Tunaitis, Stepas. 2003.
- Vasiliauskiene, Virginija. 2008.
- Zinkevičius, Zigmantas. 1988.
- Zinkevičius, Zigmantas. 1990.
- Zinkevičius, Zigmantas. 2001.
- Sangražinių veiksmažodžių reikšmė ir vartoseną dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje*. Filologijos mokslų kandidato laipsnio disertacija. Vilnius.
- Aleksandrynas: Senųjų lietuvių rašytojų, rašiusių prieš 1865 m., biografijos, bibliografijos ir biobibliografijos*, t. 2: XVIII–XIX amžiai. 2 fotogr. leid. Vilnius: Lietuvos kultūros fondas, 171–172.
- Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Ketvirtoji pataisyta laida. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006.
- Tranzityvinių sangražinių veiksmažodžių sinonimai, *Kalbotyra* 32(1), 4–14.
- Lietuvių kalba ir tauta amžių būvyje. Visuomeniniai lietuvių kalbos istorijos bruožai*. Chicago: Lituanistikos instituto leidykla.
- Kelios pastabos dėl K. Lukausko „Pamokslų“ kalbos. *Kiprijonas Lukauskas. Pamokslai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 18–20.
- Serija A: Knygos lietuvių kalba, t. 1: 1547–1861. Vilnius: Mintis, 1969.
- Kiprijono Lukausko (1757–po 1798) biografijos mįslės, *Senoji Lietuvos literatūra*, 19 knyga.
- Refleksyviojo posesyvo raiška Mikalojaus Daukšos *Postilės* perikopėse, *Archivum Lithuanicum* II, 107–124.
- Refleksyvo raiška Jokūbo Morkūno *Postilės* perikopėse, *Baltistica* 40 (1), 21–29.
- Refleksyvo raiška Jokūbo Morkūno *Postilėje* (1600): santykis su originalu, *Acta Baltico-Slavica* 30, 165–172.
- Viena asmeninių I ir II asmens įvardžių vartosenos ypatybė lietuvių senųjų raštų kalboje, *Baltistica* 9 (2), 161–169.
- Baltų kalbų įvardžiai*. Vilnius: Mokslas.
- Lietuvių bendrinės kalbos įvardžiai. Funkcijos ir semantika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- „Mielas mums gyvenimas...“. *Kiprijonas Lukauskas. Pamokslai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 5–13.
- Socialinė orientacija Kiprijono Lukausko pamoksluose, *Filologija. Sociologija*, Nr. 3, 9–14.
- Lietuvių kalbos žodžių tvarka XVI–XIX a. Atributinės frazės*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Lietuvių kalbos istorija*, III, *Senųjų raštų kalba*. Vilnius: Mokslas.
- Lietuvių kalbos istorija*, IV, *Lietuvių kalba XVIII–XIX a.* Vilnius: Mokslas.
- Kiprijono Lukausko „Pamokslų“ kalba, *Baltistica* 36 (1), 61–75.

Bronius Maskuliūnas
Šiaulių universitetas
Lietuvių kalbotyros ir komunikacijos katedra
P. Višinskio g. 38, LT-76352 Šiauliai, Lietuva
maskuliunas@su.lt

KOPSAVILKUMS

Refleksivitātes izteikšana Kiprijona Lukauska sprediķos *Pamokslai*

Bronius MASKULIŪNAS

Rakstā aplūkota refleksivitātes izteikšana vienā no 18. gs. lietuviešu valodas pieminekļiem – Kiprijona Lukauska *Pamokslai*. Tas ir sprediķu krājuma manuskripts, kas radies pašās 18. gs. beigās un ko raksturo salīdzinoši laba sava laika lietuviešu valoda.

Refleksīvo konstrukciju analīze Lukauska darbā ļauj secināt, ka pronomiņālā refleksivitātes izteikšana 18. gs. būtībā palikusi tāda pati kā 16.–17. gs. lietuviešu tekstos. Skaidri redzams, ka Lukauska sprediķos joprojām dominē nelietuviskā (II) modeļa konstrukcijas. Latīņu valodas ietekme sevišķi spēcīgi jūtama gadījumos, kad refleksivitāte 1. un 2. personā ir izteikta ar nerefleksīviem pronomeniem. To sevišķi labi var redzēt, salīdzinot paša Lukauska dotos latīņu citātus un to tulkojumus lietuviešu valodā; tajos bieži ir burtisks tulkojums. Latīņu citāti un frāzes ir gandrīz katrā sprediķu lappusē, tāpēc ir gluži dabiski, ka latīņu valoda ir ietekmējusi Lukauska lietuviešu valodu un veicinājusi svešas cilmes konstrukciju parādīšanos lietuviešu tekstā. Pat baznīcā bieži lietoto dekaloga formulu pierakstos Lukausks paralēli lieto gan lietuvisku, gan nelietuvisku refleksivitātes izteikšanas veidu. Dažādu modeļu konstrukciju lietojums citādi identiskos ceremoniālu formulu piemēros rāda, ka dažkārt Lukausks vēl akli seko avota tekstam, kaut arī citos gadījumos pārsvaru ņem viņa lietuviešu valodas izjūta.

No lietuviskā (I) modeļa konstrukcijām visbiežāk tiek lietots refleksīvā pronomēna ģenitīvs *savo*, šīs formas parādās gandrīz pusē no visiem gadījumiem 1. un 2. personas refleksīvajās konstrukcijās. Konstrukcijas ar neposēsīvo ģenitīvu *savęs* un datīvu *sau* lietotas daudz retāk. Konstrukcijas ar citām refleksīvā pronomēna locījumu formām parādās tikai atsevišķos gadījumos.

Abu modeļu vienskaitļa formu konstrukciju, jo īpaši 2. personas, pārbagātība avotā ir saistāma ar sprediķa žanra specifiku un orālā teksta retoriskajām īpatnībām. Ar to varētu pamatot arī dominējošo postpozitīvo pronomēnu lietojumu abos refleksivitātes izteikšanas modeļos. Arī latīņu valodas ietekme varētu būt veicinājusi šādu izteiksmi.

SUMMARY

The Expression of Reflexivity in Kiprijonas Lukauskas' *Pamokslai*

Bronius MASKULIŪNAS

The article discusses the expression of reflexivity in one of the Lithuanian documents of the 18th c. – in Kiprijonas Lukauskas' *Pamokslai*. This is a manuscript collection of sermons ascribed to the very end of the 18th c. and characterized by relatively good Lithuanian of that time.

The analysis of reflexive constructions of Lukauskas' *Pamokslai* and respective conclusions allow one to state that the pronominal expression of reflexivity in this 18th c. text remains essentially the same as that recorded in the Lithuanian texts of the 16th and 17th c. It is obvious that the constructions of the second, non-Lithuanian, model still predominate in Lukauskas' sermons. Here the influence of Latin, where reflexivity in the 1-st and 2-nd person is expressed by non-reflexive pronouns, is felt very strongly. This is particularly seen in comparing the Latin quotations provided by the author and their translations into Lithuanian; often it is simply a word-for-word translation. There are Latin quotations and phrases almost on every page of *Pamokslai*, that is why it is natural that the Latin language had influenced Lukauskas' Lithuanian and caused the appearance of foreign constructions in the Lithuanian text. Even while writing the formulas of the Decalogue frequently repeated in church, Lukauskas uses Lithuanian and non-Lithuanian expressions of reflexivity interchangeably. The use of constructions of a different model in identical examples of ceremonial formulas shows that in some cases Lukauskas still almost blindly follows the source text; nevertheless, in other cases the feeling of the Lithuanian language wins.

Among the constructions of model I, combinations with possessive genitive forms of the reflexive pronoun *savo* are used; such constructions make up almost half of all 1st and 2nd person reflexive constructions of model I. Constructions with the non-possessive genitive forms *savęs* and the dative *sau* are used half as often. Combinations with other case forms of the reflexive pronoun account for a very insignificant part.

The abundance of constructions of singular forms, especially 2nd person, of both models is to be associated with the specificity of the genre of the sermon and rhetoric peculiarities of the oral text. This can also account for the predominating post-positional usage of the pronouns discussed in the constructions of both reflexivity expression models. The influence of the Latin language could have also stimulated such usage.

SOME COMMENTS ON THE NOMINATIVE SINGULAR OF LITHUANIAN *N* AND *R* STEM NOUNS*

William R. Schmalstieg
Pennsylvania State University

With regard to the Lithuanian *n* and *r* stem nouns Zinkevičius (1980: 242) has written “Patys kamiengaliai *n* ir *r*, sudarantys ilgojo dvibalsio antrąjį dėmenį, absoliutiniame žodžio gale anksti buvo numesti. Baltų prokalbėje greičiausiai nebebuvo. Taigi mūsų dabartinės galūnės *-uō*, *-ē*kilo iš ide. **-ōn* arba **-ōr*, **-ēr*, kur *n*, *r* buvo kamiengaliai. Plg. *šūō*, *akmuō*, *sesuō*, *duktē*, (sen. raštų) *mótē*, ir skr. *śvā* ‘šuo’, *āsmā* ‘akmuo’, *svasā* ‘sesuo’, *duhitā* ‘duktė’, *mātā* ‘motina’, bet su išlaikytu kamiengaliu gr. κύων ‘šuo’, ἄκμων ‘akmuō’, θυγάτηρ ‘duktė’, μήτηρ ‘motina’, lot. *soror* ‘sesuo’, *māter* ‘motina.’” My translation: “The stem-final *n* and *r*, which form the second element of the long diphthong in absolute word-final position were lost at an early date. Most likely they no longer existed in Proto-Baltic. Thus our contemporary endings *-uō*, *-ē* developed from Indo-European **-ōn* or **-ōr*, **-ēr*, where *n*, *r* were stem-final. Cf. Lith. *šūō* ‘dog’, *akmuō* ‘stone’, *sesuō* ‘sister’, *duktē* ‘daughter’, (early writings) *mótē* ‘wife’, and Skt. *śvā* ‘dog’, *āsmā* ‘stone’, *svasā* ‘sister’, *duhitā* ‘daughter’, *mātā* ‘mother’, but with the retained stem-final Gk. κύων (*kúōn*) ‘dog’, ἄκμων (*ákmōn*) ‘stone’, θυγάτηρ (*thugátēr*) ‘daughter’, μήτηρ (*mētēr*) ‘mother’, Latin *soror* ‘sister’, *māter* ‘mother.’” The view expressed by Zinkevičius is widely shared, going back at least to Brugmann and Delbrück (1897: 346).

I adhere to the ‘uniformitarian’ supposition that language changes in the prehistoric past were in all probability quite similar to those observed in the attested history of languages. The passage of a short vowel plus a nasal consonant to a nasal vowel and then with loss of nasality to a long vowel is a very common phenomenon in the history of the languages of the world. Note the following examples from Lithuanian. Zinkevičius (1980: 70-71) writes that in the history of Lithuanian the so-called ‘mixed’ diphthongs *an*, *en*, *in*, *un* passed to the nasal vowels and then to the simple long vowels *q*,

* I should like to thank herewith Ms. Catherine Blanchoud of Fitolieu, France, and my colleague, Prof. Evgenij Filimonov of the University of St. Petersburg for their comments on an earlier version of this paper. I have it from Prof. Filimonov that his teacher (and my now sadly deceased friend) Jurij Vladimirovič Otkupščikov told his students something like the following: если бы младограмматики реконструировали предка птицы, льва и рыбы, они бы наделили такое “п्राживотное” крыльями, когтями и плавниками ‘if the Neogrammarians had reconstructed a protoanimal for the bird, the lion and the fish, they would have assumed that such a protoanimal would have simultaneously wings, claws and fins’. Apparently Otkupščikov never published this statement, but I think this is a great parallel and very much to the point here.

ę, į, ū, in position before sibilant consonants, cf. e.g., *žąsis* ‘goose’, *spręsti* ‘to decide’, *drįsti* ‘to dare’, *skųsti* ‘to make a complaint’. The preposition *į* <*in ‘in, into’, however, was introduced into positions where historically it did not belong, e.g., before a stop consonant as in *į dvārą* ‘into the estate’. The Lith. prefix *san-* (as in *sán-tykis* ‘relationship’) consisting of a short vowel plus *n* alternates with the form with a long vowel, (as in *sq-narỹs* ‘joint, articulation’). In Latvian the Common Baltic tautosyllabic sequence *an > *on > *ō > uo (cf. Lith. *rankà* ‘hand, arm’ with Latv. *rūoka* ‘id.’), *en > *ē > ie (cf. Lith. *penkì* ‘five’ with Latv. *pieci* ‘id.’), *in > ī (cf. Lith. *krintù* ‘I fall’ with Latv. *kritu* ‘id.’), *un > ū (cf. Lith. *juntù* ‘I feel’ with Latv. *jūtu* ‘id.’), see Endzelīns (1948: 39). From the Slavic sequence *sŭn- one encounters сн-ити (*sŭn-iti*) ‘to descend’ (viz. short vowel ѣ [ǔ] plus н [n] in position before a following vowel) vs. сж-пржгъ (*sq-prǫǵŭ*) ‘spouse’ (viz. ж- [ɣ-] in position before a following consonant). The nasal vowel ж (ɣ) patterns with the long vowels in Proto-Slavic and is eventually denasalized to y [u] in Russian с-пруг [su-prug] ‘id.’.

In Latin we encounter a phenomenon somewhat similar to the Lithuanian situation described above. Baldi (2002: 258) writes: “Short vowels are lengthened before *-ns*, *-nx*, *-nf*, and *-nct*, seen in *cōnsul* ‘consul’, (cf. *con-*), *īnfrā* ‘below’ (cf. *in*), *iūnxī* ‘I have joined’, and *iūunctus* ‘joined’ (cf. *iungō*). This lengthening is most likely part of the same general process of lengthening before an etymological nasal followed by *s*, with the nasal disappearing and the vowel undergoing compensatory lengthening, since it is known that nasals in certain positions were weakly sounded and subject to elimination: cf. *cōsul* for *cōnsul* ‘consul’, *cēsor* for *cēnsor* ‘censor’, and accusative plurals like *virōs* ‘men’ < *virons, *cīvīs* < *cīvīns ‘citizens’, and so forth. It is also consistent with the non-application of iambic shortening in “superheavy” syllables as seen in participial *amāns* ‘loving’, etc.”.

I have proposed that within the historical development of Indo-European in word-final position a short oral vowel plus a nasal consonant *-N* (= *-n* or *-m*) or a short vowel plus a final **-r* developed a sandhi variant in pre-consonantal position which was essentially just a denasalization of the preceding vowel or loss of final **-r* accompanied by compensatory lengthening, i.e., word-final **-oN*, **-eN*, or **-or*, **-er*, etc. would remain as such if the following word began with a vowel, but would be represented by **-ō*, **-ē* respectively if the following word began with a consonant. From the contamination of the pre-vocalic forms ending in **-oN* (**-eN*) and the pre-consonantal forms ending in **-ō* and (**-ē*) there could arise a form **-ōN* (**-ēN*). Thus an original **-oN* (**-eN*) could come to contrast with **-ō* (**-ē*) and/or **-ōN* (**-ēN*). Likewise from the contamination of the pre-vocalic forms ending in **-or* (**-er*) and the pre-consonantal forms ending in **-ō* (**-ē*) there could arise a form **-ōr* (**-ēr*).

Therefore I assume that the nominative singular forms Lith. *šuo* ‘dog’ etc. and Skt. *śvā* ‘id.’, etc. reflect an etymological **k'uō* < **k'uon* (in etymological preconsonantal sandhi position), viz., a more ancient state of affairs than Gk. *κύων* (*kúōn*) ‘dog’, etc., in which the final nasal consonant following a long vowel is an innovation. On the other hand, in my view, the Gk. vocative singular forms *κύον* (*kúon*), *ἄκμον* (*ákmon*) ‘stone’, *θύγατερ* (*thúgater*) ‘daughter’, *μήτηρ* (*mēter*) ‘mother’, represent the oldest form of the stem prior to the split when the automatic word final pre-consonantal variant of these forms, viz. **κύω* (*kúō*), **ἄκμω* (*ákμō*), **θυγάτη* (*thugátē*), **μήτη* (*mētē*) became possible. The attested nom. sg. Gk. *κύων* (*kúōn*), *ἄκμων* (*ákmonōn*), *θυγάτηρ* (*thugátēr*), *μήτηρ* (*mētēr*) are the result of a contamination of the forms represented by the original prevocalic sandhi variants, viz. voc. sg. *κύον* (*kúon*), *ἄκμον* (*ákmon*) = Skt. *ásman*, *θύγατερ* (*thúgater*) = Skt. *dūhitar* = Lith. dialect *dūkter* (Zinkevičius 1966: 259), *μήτηρ* (*mēter*) = Skt. *mātar*, and the original etymological preconsonantal sandhi variants **κύω* (*kúō*), **ἄκμω* (*ákμō*), **θυγάτη* (*thugátē*), **μήτη* (*mētē*). The preceding asterisked forms would more or less correspond to the Lithuanian nominative singular forms *šuō*, *akmuō*, *duktē*, (archaic) *mótē* and Skt. *śvā*, *ásmā*, *duhitā* and *mātā*.

The notion that **-oN* could pass to **-ō* is not new in Indo-European linguistics. I would recall that Johannes Schmidt had suggested more than a century ago (1900: 406) that the first person nom. sg. *ἐγὼ* (*egō*) ‘I’ derives from **ἐγόν* (*egón*). Schwyzer (1959: 604), explaining Schmidt’s research, writes **ἐγὼν φέρω* (*egōn phérō*) > *ἐγὼ φέρω* (*egō phérō*) ‘I carry’. Schmidt wrote (1900: 406): “Jedesfalls glaube ich die herleitung von *ἐγὼ* (*egō*) aus **ἐγόν* (*egón*) so stark gestützt zu haben, wie dies für einen so alten vorgang überhaupt möglich ist.” I am well aware that today it is popular to reconstruct this word with several laryngeals. Thus, for example, Beekes (1995: 207) reconstructs **h₂egHom* and in fact in my youth I was a strong adherent of the ‘laryngeal theory’ myself, having published several articles assuming the existence of laryngeals to explain some Balto-Slavic phenomena. Now, however, I would rather stick to Occam’s razor: *entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem* ‘entities must not be multiplied beyond necessity’ also known as the *lex parsimoniae* ‘law of parsimony’, and I see no necessity of creating more hypothetical entities (*dei ex machinis*). I would rather follow Schmidt’s old theory given above. I should note here, however, that more recently Baldi (1999: 302) has written that in the Lat. nom. sg. *homō* ‘man’ the “nominative in *-ō* derives from **-on*.” I concur with Baldi’s derivation.

An example of the creation of the word-final sequence *-ων* is furnished by Homeric *ἐγών* (*egón*) ‘I’, a nominative singular form of the first person pronoun which occurs in the Iliad (and Odyssey) only before vowels. I give here a few examples (with English translations by A.T. Murray and my own

expanding of the word ἐγὼν) 1. Iliad I, line 76 τοιγὰρ ἐ γ ὼ ν ἐρέω... ‘Therefore will I speak...’; 2. Iliad II, line 377 καὶ γὰρ ἐ γ ὼ ν Ἀχιλλεύς τε μαχεσσάμεθ’ εἵνεκα κόουρης ἀντιβίοις ἐπέεσσιν... ‘For verily I and Achilles fought about a girl with violent words...’; 3. Iliad II, line 391 ὄν δέ κ’ ἐ γ ὼ ν ἀπάνευθε μάχης ἐθέλοντα νοήσω μιμνάξιν παρὰ νηυσὶ κορωνίσιν, οὐ οἱ ἔπειτα ἄρκιον ἐσσεῖται φυγῆν κύνας ἢ δ’ οἰωνούς ‘But whomsoever I shall see minded to tarry apart from the fight beside the beaked ships, for him shall there be no hope thereafter to escape the dogs and birds’; 4. Iliad IV, line 266ff. Ἀτρεΐδῃ μάλα μὲν τοι ἐ γ ὼ ν ἐρήϊρος ἐταῖρος ἔσσομαι... ‘Son of Atreus, of a surety will I be to thee a trusty comrade...’; 5. Iliad V, line 478ff. καὶ γὰρ ἐ γ ὼ ν ἐπίκουρος ἐὼν... ‘For I, that am but an ally...’ The attested phonological process is essentially the same as that which I propose for the creation of the noun nominative singular –ων. viz. the addition of –ν to a final –ω which, in turn, derived from *-oN (cf. Skt. *ahám* ‘I’). In the case of Gk. ἐγὼν, however, an original distribution of the final –ν is still observed, viz. position before a word beginning with a vowel. I would assume an original *ἐγὼν (*egōn*) plus vowel, which was, on the basis of the pre-consonantal variant ἐγῶ (*egō*), generalized as ἐγὼν (*egōn*) in pre-vocalic position. One notes that the distribution of the final –ν (-n), viz. its presence in pre-vocalic position as opposed to its absence in pre-consonantal position matches exactly the distribution posited above for Indo-European.

Such a distribution of /n/ vs. /o/ is also encountered in the English indefinite article, viz. *a book* vs. *an apple*. Notice also the different pronunciations of the French indefinite article *un* ‘a, an’ depending on whether the initial phoneme of the following word is a vowel or a consonant. Cf. the pronunciation of *un* in the preconsonantal sequence *un livre* ‘a book’ where *un* represents a single nasalized vowel [œ̃] or [ɛ̃] with the pronunciation of *un* in the sequence *un ami* ‘a friend’ in which *un* represents [ən], i.e., an oral vowel plus a nasal consonant with a following word beginning with a vowel.

An example of the vacillation between the nominative singular of the Greek form with and without the final –ν is furnished by the original nom. sg. Γοργώ (*Gorgō*) and the new analogical form Γοργών (*Gorgōn*) ‘the Gorgon, i.e., the Grim one’, gen. sg. Γοργόνος (*Gorgónos*) (Schwyzer 1959: 479). Cf. also μορμώ (*mormō*) ‘bugbear, spectre’ and ἀηδώ (*aēdō*) ‘nightingale’ beside μορμόν (*mormōn*) and ἀηδών (*aēdōn*) respectively (Hirt 1912: 368). Exact parallels to the above Greek examples are furnished by Lithuanian dialect nom. sg. *ruduōn* ‘autumn’ (LKŽ XI 879), *vanduōn* ‘water’ (LKŽ XVIII 101) and *šuōn* ‘dog’ (LKŽ XV 375) where the stem consonant –n(-) is added to the nom. sg. *ruduō*, *vanduō*, *šuō* respectively. Although both the Greek nom. sg. ending –ών (-ōn) and Lithuanian nom. sg. ending –uōn would seem to presuppose Indo-European final *-ōn, I consider it much more likely that the

final *-n* was added independently during the course of the separate histories of Greek and Lithuanian.¹ Thus, although *ceteris paribus*, Gk. κύων (*kūōn*) corresponds exactly to Lithuanian dialect *šūōn* I do not suppose on the basis of the apparent equation of the Greek and Lithuanian forms an Indo-European **k'ūōn*. I might note also that the reintroduction of the final *-n* is also noted in the example (nom. sg.) *didis szun* 'didelis šuo, big dog' which Vitkauskas (1966: 204) quotes from L. Ivinskis (a 19th century Lithuanian intellectual, translator and publisher).

The contrast between the etymological short vowel plus sonant and long vowel plus the following reintroduced sonant was used to create a contrast between the animate (= masculine and feminine) nominative singular of Greek *-n* stem adjectives, e.g., εὐδαίμων (*eudaimōn*) 'happy' vs. neut. nom. sg. εὐδαίμων (*eūdaimon*). The difference then between the etymological **-oN* and the innovative **-ōN* served then for morphological purposes in the Greek **-n* stem adjectives.²

¹ The possibility that from the formal point of view phonologically corresponding forms in related languages may **not** reflect a common original form, but rather a parallel development is observed elsewhere. An example of similar independent development is supplied by the Lithuanian dialect **-ā* stem definite fem. gen. sg. *marg-ōjos* 'variegated' for standard Lith. *marg-ōsios* (Zinkevičius 1966: 282). The Lith. dialect fem. gen. sg. (*marg*)-*ō-jos* corresponds phonologically and morphologically exactly to the Sanskrit fem. gen. (-abl.) sg. (*priy*)-*ā-yāḥ* 'dear'. Likewise the Lith. dialect fem. dat. sg. (*marg*)-*ōjai* also corresponds phonologically and morphologically exactly to the Sanskrit fem. dat. sg. (*priy*)-*āyai*. Concerning this Lithuanian dialect form Zinkevičius (1966: 282) writes that from the paradigms given one sees an evident tendency to align the other cases to the more commonly used nominative singular, thereby replacing the initial element of the forms of the other cases with the vowel *o* which along with the *j* tends to form a special suffix *oj*. It seems unlikely to me that the exact phonological and morphological correspondence observed in the Lithuanian dialect and Sanskrit **-ā* stem genitive and dative singular forms stretches back to Indo-European times. (See also Otkupščikov 2001.)

² In general Greek stem-stressed *v*-stem nouns show the same alternation, cf., e.g., nom. sg. δαίμων (*daimōn*) 'divinity', Ἀπόλλων (*Apóllōn*) 'Apollo', γέρον (*gérōn*) 'old man' different from the phonologically more original voc. sg. δαίμων (*daimon*), Ἄπολλον (*Ápollon*), γέρον (*géron*). In end-stressed nouns such as ποιμήν (*poimén*) 'shepherd' and ἡγεμών (*hegemōn*) 'leader' the nominative and vocative were identical, the final syllable reflecting *-ēn* (< i.e., from a contamination of **-eN* and **-ē*) or *-ōn* (< i.e., from a contamination of **-oN* and **-ō*). The use of originally more or less automatic variants to produce grammatical differences is a common phenomenon in the history of languages. I draw your attention to the fact that English *my* and *mine* now have different functions, although originally the distribution was quite automatic with the word *my* resulting from the preconsonantal sandhi variant and *mine* resulting from the prevocalic sandhi variant (Strang 1970: 198). The older distribution is sometimes encountered in archaic turns of phrase, cf., e.g., from *The Battle Hymn of the Republic*: 'Mine eyes have seen the glory of the coming of the Lord'.

My conclusion is that the Lithuanian consonant stem nominative singular forms such as *šuo* ‘dog’, *akmuo* ‘stone’, *sesuo* ‘sister’, *duktė* ‘daughter’, (early writings) *motė* ‘wife’ and the Sanskrit phonological counterparts *śvā*, *ásmā*, *svásā*, *duhitā* and *mātā* with their lack of final **-n* or **-r* reflect the direct phonological result of the Indo-European forms better than ancient Greek which has innovated by adding the stem consonant **-n* or **-r* to the long final vowel in the nominative singular in the cognates *κύων* (*kúōn*), *ἄκμων* (*ákmon*), *θυγάτηρ* (*thugátēr*), *μήτηρ* (*mētēr*).

References

- Baldi, Philip. 2002. *The Foundations of Latin*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Beekes, Robert S.P. 1995. *Comparative Indo-European Linguistics, An Introduction*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
- Brugmann, Karl and Berthold Delbrück. 1897. *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen. Vol. I. Einleitung und Lautlehre*. 2d ed. Strassburg: Karl J. Trübner.
- Endzelīns, Jānis. 1948. *Baltu valodu skaņas un formas*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
- Hirt, Hermann. 1912. *Handbuch der griechischen Laut- und Formenlehre*. 2nd ed., Heidelberg: Carl Winter.
- LKŽ I–XX = *Lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius, 1941–2002.
- Murray, Augustus T. (translator). 1924. *Homer, the Iliad*. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press and William Heinemann Ltd.
- Otkupščikov, Jurij. 2001. Латинская флексия *-osio* в gen. sing. *e/o* основ. *Opera philologica minora*. Санкт-Петербург: Наука, 279–283.
- Schmidt, Johannes. 1900. Die kretischen pluralnominative auf *-ev* und verwandtes. *KZ* 36, 400–416.
- Schwyzler, Eduard. 1959. *Griechische Grammatik. Vol. 1. Allgemeiner Teil. Lautlehre. Wortbildung. Flexion*. Munich: C.H. Beck.
- Strang, Barbara. 1970. *A history of English*. London: Methuen and Co.
- Vitkauskas, Vytautas. 1966. Kelios pastabos dėl formų *šų*, *sesų*. *Baltistica*, 2, 203–207.
- Zinkevičius, Zigmās. 1966. *Lietuvių dialektologija*. Vilnius: Mintis.
- Zinkevičius, Zigmās. 1980. *Lietuvių kalbos istorinė gramatika. I*. Vilnius: Mokslas.

William R. Schmalstieg
The Pennsylvania State University
University Park, Pa. 16802
emily@leanonemily.com

Appendix

The declension of the noun 'dog' in Greek, Lithuanian and Sanskrit

Singular			
	Greek	Lithuanian	Sanskrit
N	κύων (kúōn)	šuõ, šuõn, šuõà	ś(u)vā́
G	κυνός (kunós)	šunès, šuñs, šuniès, šunio	śúnah
D	κυνί (kuní)	šuniui, šunie, šun	śúne
A	κύνα (kúna)	šunĭ	śvānam
V	κύον (kúon)	šuniẽ	
Plural			
N	κύνες (kúnes)	šunes, šunys, šunés	śvā́nas
G	κυνῶν (kunōn)	šunĭ	śúnām
D	κυσί (kusi)	šunims	śvābhyas
A	κύνας (kúnas)	šunìs	śúnah

KOPSAVILKUMS

Dažas piezīmes par lietuviešu valodas *n-* un *r-*celma lietvārdu vienskaitļa nominatīvu

William R. SCHMALSTIEG

Rakstā uzmanība pievērsta *n-* un *r-*celma lietvārdu vsk. nom. galotnēm lietuviešu valodā – *uō*, *-ē*, piem., *šuō* ‘suns’, *akmuō* ‘akmens’, *sesuō* ‘māsa’, *duktē* ‘meita’, (sen. rakstu) *mótē* ‘sieva.’ Tradicionāli pieņemts, ka salīdzinājumā ar grieķu atbilstošajām formām *κύων* ‘suns’, *ἄκμων* ‘akmens’, *θυγάτηρ* ‘meita’, *μήτηρ* ‘māte’ lietuviešu valodā aiz garā patskaņa resp. divskaņa zudis celma gala sonants. Ņemot vērā plaši zināmo fenomenu par patskaņa vai divskaņa un sonanta savienojuma nestabilitāti, rakstā izvirzīta cita hipotēze – jau ide. pirmvalodā eksistējuši pozicionāli nosacīti galotnes varianti: **-oN*, **-eN* (kur *-N* = *-n* vai *-m*) un **-or*, **-er*, pozīcijā pirms patskaņa, kā arī **-ō*, **-ē* pozīcijā pirms līdzskaņa. Tādējādi liet. *šuō*, *akmuō*, *sesuō*, *duktē*, *mótē* tāpat kā sanskr. *śvā* ‘suns’, *āsmā* ‘akmens’, *svasā* ‘māsa’, *duhitā* ‘meita’, *mātā* ‘māte’ var atspoguļot seniskāku valodas stāvokli nekā gr. *κύων*, *ἄκμων*, *θυγάτηρ*, *μήτηρ*, kuros garā patskaņa un skaneņa savienojums var būt sekundāri radies no divu pozicionālo galotnes variantu kontaminācijas.

VIETOS ANTRINIAI PREDIKATYVAI

Loreta VAIČIULYTĖ-SEMĖNIENĖ
Lietuvių kalbos institutas

0. Įvadinės pastabos

Lietuvių gramatikos tradicijoje tokio tipo sakiniuose, kaip (1) – (5), vartojami pusjuodžiu šriftu paryškinti vietininku pasakomi daiktavardžiai¹, paprastai laikomi vietos (buvimo ar esamojo vidaus) aplinkybėmis, kurios apibrėžiamos kaip su tariniu (predikatu) siejama sakinio dalis (plg. Ulvydas, red. 1976: 479–489; Ambrazas, red. 2006: 489; Jablonskis 1911/1957: 446–448; 1928/1957: 638–641; Balkevičius 1963: 198–199; Labutis 1994 II: 59–62; 1998: 278–283; Šukys 1998: 275)². Be viso to, akademinėje *Lietuvių kalbos gramatikoje* atskirai kalbama apie daiktavardžių junginius su vietininku, kurie yra „neproduktyvūs³. Jie rodo pažymimuosius erdvės santykius⁴“. Konstatuojama, kad „konkrečios (rečiau abstrakčios) reikšmės *daiktavardžių junginiai su vietininku susidaro tam tikromis sintaksinėmis aplinkybėmis, paprastai tada, kai jų priklausomasis dėmuo neturi tiesioginio ryšio su sakinio veiksmožodžiu* (kursyvas autorės. – L. V.-S.), pvz., *atėjo su pintine rankoje* (junginys *atėjo rankoje* negalimas)“. Teigiama, kad „kartais daiktavardžio ryšys su vietininku yra *palaikomas postpozicine kontaktine pastarojo padėtimi* (kursyvas autorės. – L. V.-S.), plg. *prisiminė ožkelę* [paliktą] *miške* ir *prisiminė* [būdamą] *miške ožkelę*“ (Ulvydas, red. 1976: 209). Junginio lygmeniu aptariami tokie sakiniai, kaip (6) – (8) ir toliau pripažįstama, kad, pavyzdžiui, sakinyje (9) nėra aiškios ribos tarp aplinkybės ir pažyminio (plg. Ulvydas, red. 1976: 482–483). Kalbamuoju atveju laikomasi nuostatos, kad „jei išretintieji [t. y. pajudinti]

¹ Straipsnyje nagrinėjami tik sakiniai, kur tradiciškai vadinamosios vietos (buvimo) aplinkybės yra pasakomos daiktavardžio vietininku, ir atsiribojama nuo vietos raiškos įnagininku ar prielinksninėmis konstrukcijomis.

² Plg.: „Vietininkui yra būdingiausia vietos aplinkybės, *reiškiančios buvimą* (kursyvas autorės. – L. V.-S.), funkcija“ (Ulvydas, red. 1976: 487).

³ Vitas Labutis *Lietuvių kalbos sintaksėje* mini veiksmožodinių daiktavardžių junginius su vietininku, turinčius aplinkybinę (vietos) reikšmę, pvz., *tarnyba dvare* (1994 I: 42; 1998: 72), ir teigia, kad daiktavardiniai vietos junginiai turi ir atributinį atspalvį (1994 I: 52; 1998: 87). *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* apie vietininką daiktavardiniame junginyje užsimenama nagrinėjant dėmenų tvarką žodžių junginyje, kur dėstoma mintis, kad „kiti linksniai ir prielinksninės konstrukcijos taip pat dažniausiai eina po pažymimojo žodžio: *Įairiai žmonės kalbėjo apie įvykį dvare*“ (Ambrazas, red. 2006: 656).

⁴ Plg.: „Aplinkybė yra antrininkė sakinio dalis, kuri siejasi su *kita sakinio dalimi* (kursyvas autorės. – L. V.-S.) ir reiškia veiksmo, būsenos ar ypatybės sąlygas“ (Ulvydas, red. 1976: 479).

žodžiai intonaciškai labiau siejami su daiktavardžiu – eina pažyminiu, jei su veiksmožodžiu – aplinkybe“ (t. p.: 483).

- (1) **Many** *Žaliūgų kraujas srovena*. (Ulvydas, red. 1976: 487)
- (2) **Monikos** *akyse sutviskėjo ašaros*. (Balkevičius 1963: 199)
- (3) *Ir žaltys bekojis dingsta* **sutemoj**. (Ulvydas, red. 1976: 487)
- (4) *Burės mirgėjo* **saulėj** šilkais. (Ulvydas, red. 1976: 487)
- (5) **Miške** *nuaidėjo šūviai*. (Ambrasas, red. 2006: 489)
- (6) *Perki katę* **maiše**. (Ulvydas, red. 1976: 209)
- (7) *O jų* **trobelę** *Varniškės* **kaimė** *klebonas įsakė nugriaut ir parvežt malkoms*. (Ulvydas, red. 1976: 209)
- (8) *Jis gerai atsiminė tą* **sceną kieme**, *kai ponas pirmą sykį pamatė Katrytę ir stačiai ryte rijo ją akimis*. (Ulvydas, red. 1976: 209)
- (9) *Paupiai* **dauboje**, *sausai nusekė, taip pat žaliavo*. (Ulvydas, red. 1976: 483)

Čia pat norėtusi atkreipti dėmesį ir į Vito Labučio (1994 II: 61; plg. 1998: 281–282) mintį: „vietos aplinkybė rodo tariniu pasakyto požymio lokalizavimą erdvėje; dažnai kartu parodomi ir veiksniumi ar papildiniu įvardijamo daikto erdviniai santykiai (kursyvas autorės. – L. V.-S.). [...] Už jos [t. y. vietos aplinkybės] gilumoje gali slypėti atskiras egzistavimo, buvimo predikatas.“

Aiškėja, kad lietuvių gramatikos darbuose tradiciškai kalbama apie vietininku žymimus buvimo nurodymus, kurie priklauso sakinio (konkrečiau kalbant, tarinio) arba junginio lygmeniui (dar plg. toliau).

Toliau, remiantis dabartinės lietuvių kalbos medžiaga ir tipologiniais tyrimais, pagrindinis dėmesys bus skiriamas (6) – (9) sakiniuose vartojamiems daiktavardžio vietininkams. Straipsnyje keliamas klausimas ir ieškoma atsakymo, ar kalbamieji daiktavardžio vietininkai (ne)gali būti interpretuojami kaip antriniai predikatyvai – antrinę (papildomą) predikaciją reiškiantys žodžiai, turintys semantinę ryšį su vienu iš pagrindinės predikacijos argumentų. Pagrindo taip manyti duoda Nikolauso Himmelmanno ir Evos Schultze-Berndt antrinių predikatyvų hierarchija, sudaryta remiantis tipologiniais duomenimis (Himmelmann, Schultze-Berndt 2005; Schultze-Berndt, Himmelmann 2004: 119–120). Lygindami įvairių kalbų antrinius predikatyvus pagal morfosintaksinį – derinimo – kriterijų autoriai nustatė preliminarią implikacinę hierarchiją: BŪSENA (ang. *Condition/State*) > KIEKIS (ang. *Quantity*) > DRAUGĖ (ang. *Concomitance*) > LYGINIMAS (ang. *Comparison*) > BŪDAS (ang. *Manner*) > VIETA (ang. *Location*) > LAIKAS (ang. *Time*). Teigiama, jei dešiniau hierarchijoje padėtį užimanti reikšmė kalboje gali būti žymima derinamuoju linksniu, vadinasi, juo gali būti reiškiami ir kairiau nuo jo padėtį hierarchijoje užimantys nariai. Anot autorių, tarp tipiškų antrinių predikatyvų, kuriais reiškiami fizinė ar emocinė būseną, daikto atliekamas

vaidmuo arba gyvenimo tarpsnis⁵, ir tipišku aplinkybių, kuriomis reiškiamą vietą ar laiką, esama reikšmių, kurios atskirose kalbose gali būti žymimos arba derinamoju žodžiu, arba kaip aplinkybės arba tiek antriniamis predikatyvams, tiek aplinkybėms būdingomis žodžių formomis (Schultze-Berndt, Himmelmann 2004: 8). Pavyzdžiui, australų Warlpiri kalboje antriniai vietos predikatyvai yra žymimi tipiškai – derinamoju žodžiu (Schultze-Berndt, Himmelmann 2004: 115–117). Be to, jau rašyta, kad lietuvių kalboje aplinkybėms būdingomis žodžių formomis (gali būti) yra žymimos tipiškiausios antrinių predikatyvų reikšmės (plg. Vaičiulytė Semėnienė 2007, 2012). Tačiau visų pirma trumpai keletas žodžių apie pažyminio ir aplinkybės sampratą.

1. (Nederinamojo / tarininio) pažyminio ir aplinkybės apibrėžtis ir tarpusavio skirtis

Nepretenduojant į išsamią literatūros apžvalgą pasakytina, kad akademinėje *Gramatikoje* minėti sakinių (6) – (8) vietininkai daiktavardinio junginio lygmeniu apibrėžiami kaip nederinamasis pažyminsys⁶, kurį „paprastai sudaro daiktavardžių arba juos pavaduojančių žodžių kilmininkas, rečiau kiti linksniai (įnagininkas, vietininkas, naudininkas, galininkas)“ (Ulvydas, red. 1976: 417; plg. Labutis 1998: 325–328). Konstatuojama, kad „pažyminsys, kurį sudaro vietininkas, *paprastai eina po pažymimojo žodžio* (kursyvas autorės. – L. V.-S.). Jis apibūdina daiktą vietos atžvilgiu. Vietininko pažyminio reikšmė dažnai yra artima vietos aplinkybių reikšmei“ (Ulvydas, red. 1976: 422). Toks *pažyminsys nesiejamas su sakiniu tariniu ir su juo santykinai tik per tą žodį, prie kurio yra jungiamas* (kursyvas autorės. – L. V.-S.) (Ulvydas, red. 1976: 395). Plg. dar:

(10) *Įsimanė čia į tą lauką pasodnėje kas rytas ateiti stirna želmenų minkštesnių pagrauzinėti.* (Ulvydas, red. 1976: 422–423)

(11) *Žiūrėk pro tą langelį sienoje.* (Ulvydas, red. 1976: 422–423)

Panašiai kaip Jono Balkevičiaus *Dabartinės lietuvių kalbos sintaksėje* (1963: 169–172), *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* (Ambrasas, red. 2006: 492) nederinamajam pažyminiui priskiriami daiktavardžių ar juos pavaduojančių žodžių kilmininkas, įnagininkas su priklausomais žodžiais ir prielinksninės konstrukcijos (plg. dar Jablonskis 1922/1957: 408; 1911/1957: 470). Vadinasi, kalbamasis vietininkas turėtų būti suprantamas kaip aplinkybė.

⁵ Plg. „We refer to depictives expressing a physical state or condition, or a role, function or life stage, as typical depictives“ (Schultze-Berndt, Himmelmann 2004: 8).

⁶ „Pažyminiu vadinama antrininkė sakinio dalis, kuri jungiama prie daiktavardžio ir reiškia daikto požymį“ (Ulvydas, red. 1976: 394) „be tiesioginio ryšio su kalbėjimo aktu“ (Labutis 1998: 320). Plg. Balkevičius (1963: 155); Ambrasas, red. (2006: 491).

O pastaroji, kaip jau užsiminta, yra antrininkė sakinio dalis, „kuri žymi *tariniu* (kursyvas autorės. – L. V.-S.) išreikšto veiksmo ar būvio vietą, kryptį, laiką, trukmę, pasireiškimo būdą“ (Balkevičius 1963: 196–197, plg. dar Labutis 1998: 194, 206⁷; Valeckienė 1998: 20; Ulvydas red. 1976: 454, 479; Jablonskis 1911/1957: 475). Remiantis Axelio Holvoeto ir bendraautorių darbais, tai būtų antrinę (papildomą) predikaciją reiškiantys ir su *pagrindiniu predikatu* (ar visu sakiniu) *susiję modifikatoriai* (kursyvas autorės. – L. V.-S.) (plg. Holvoet, Čižik-Prokaševa 2005: 65–66; Holvoet, Pajėdienė 2005: 93–97, 105, 115 ir ten teikiamą literatūrą).

Taigi matyti, kad pagrindinis skirtumas tarp kalbamojo vietininku pasakomo nederinamojo pažyminio ir aplinkybių yra lygmuo, kuriame jie skiriami: pirmieji skiriami žemesnėje sakinio skaidos pakopoje, t. y. junginio lygmeniu, antrieji – sakinio lygmeniu. Sintaksiškai tiek pirmieji, tiek antrieji yra modifikatoriai⁸.

Iš to, kas trumpai sakyta, kyla klausimų: (i) ar, pavyzdžiui, remiantis Balkevičiaus ir *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* teikiamomis (nederinamojo pažyminio ir aplinkybės) apibrėžtimis, sakiniuose (6) – (8), (10) – (11) vartojamą vietininką galima laikyti aplinkybe ir (ii) kaip galėtų būti apibrėžiamas vietininkas, pavyzdžiui, sakinyje (9), kai jis, matyt, (gali būti) siejamas su tariniu ir / arba su veiksniu. Žiūrint iš gramatikos tradicijos pozicijų, intuityviai galima būtų manyti, kad pastarojo klausimo atsakymas – kaip tarininis (predikatyvinis) pažyminys, kuris suprantamas, pavyzdžiui, kaip sakinio dalis, toje pačioje sakinio skaidos pakopoje turinti dvilypius prijungiamuosius ryšius: su tariniu ir kartu su veiksniu ar papildiniu (Ambrasas, red. 2006: 490). Deja, atsakymas neteisingas: tarininiais (predikatyviniais) pažyminiais tradiciškai laikomi linksniu su veiksniu arba papildiniu derinami žodžiai, daiktavardžio įnagininkas su būtinu priklausomu žodžiu ir prielinksninės konstrukcijos (Ambrasas, red. 2006: 490). Akademinėje *Gramatikoje* (Ulvydas, red. 1976: 437–454) Adelė Valeckienė, be minėtų atvejų, skiria kilmininku ir vietininku žymimą predikatyvinį pažyminį, pvz., *Monika nubudo karštyje* (dar žr. Valeckienė 1967). Toks predikatyvinis pažyminys yra susijęs dvigubais sintaksiniais ryšiais su tariniu einančiu savarankiškos leksinės reikšmės veiksmožodžiu ir su veiksnio vardininku arba papildiniu linksniais; jis parodo pastaraisiais linksniais *reiškiamo daikto būseną veiksmožodžio veiksmo vykimo metu* (kursyvas autorės. – L. V.S.) (Valeckienė 1967: 97; Ulvydas, red. 1976: 437).

⁷ Plg. Aplinkybės – tariniu pasakomo dalyko aplinkos, fono, sąlygų realizacija; aplinkybių sintaksinė funkcija – reikšti sakinyje tariniu pasakomo požymio foną, aplinką, sąlygas (Labutis 1998: 194, 206).

⁸ Plačiau apie modifikavimo ryšio sampratą, kuria remiamasi straipsnyje, žr.: Holvoet, Judžentis (2003: 11–35). Ten pat plg. tradicinę sintaksinių ryšių sampratą. Dar žr. Holvoet (2003: 67–69; 2009: 72–86).

Vadinasi, remiantis lietuvių gramatikos tradicija, (9) sakinyje *dauboje* taip pat negalėtų būti interpretuojamas ir kaip tarininis (predikatyvinis) pažymynys.

2. Predikatyvas ir jo bei aplinkybės tarpusavio skirtis

Axelis Holvoetas (2009: 98–99), be minėtų antrinę (t. y. papildomą) predikaciją reiškiančių ir modifikatoriaus statusą sakinyje turinčių *aplinkybių*, skiria *antrinius laisvuosius predikatyvus*. Jie, skirtingai nei su pačiu predikatu (ar visa predikacija, arba su visu sakiniu) susijusios aplinkybės, yra semantiškai susiję su vienu iš pagrindinio predikato argumentų – paprastai su subjektu (veiksniu) arba objektu (papildiniu) (pvz., *Jonas namo grįžo linksmas*). Holvoetas, atsižvelgdamas į antrinių predikatyvų morfologinę raišką, greta tipišku derinamaisiais žodžiais žymimų *antrinių laisvųjų predikatyvų* skiria prieveiksmais arba prielinksninėmis konstrukcijomis pasakomas *orientuotas aplinkybes*, t. y. turinčias semantinę ryšį su vienu iš pagrindinės predikacijos argumentų (plg. *oriented adverbs* (Geuder 2002: 10–11⁹); *oriented adverbials* (Himmelman, Schultze–Berndt 2005: 7)). Kiek anksčiau pasirodžiusiuose Holvoeto ir jo su bendraautorais darbuose (plg. Holvoet 2003: 72–73; Holvoet, Tamulionienė 2005: 121–127; Holvoet, Mikulskas B) kalbėta apie antrinius predikatyvus ir aplinkybes. Dėstyta mintis, jog „geresnis atrodo sprendimas, kai kategorijų ribos nubrėžiamos remiantis formaliu morfosintaksiniu kriterijumi: derinamoji kalbos dalis (būdvardis, dalyvis, daiktavardis) — antrinis predikatyvas, visi kiti atvejai — aplinkybės. [...] Skirdami antrinius predikatyvus nuo aplinkybių, iš esmės skiriame dvi morfosintaksinio žymėjimo strategijas, kurios tarpusavyje skiriasi ir žymėtumo laipsniu: modifikatoriaus orientacija į vieną iš predikacijos argumentų reiškia ne tik atitinkamos leksinės kategorijos (pavyzdžiui, būdvardžio) pasirinkimu, bet ir morfosintaksiniu jo derinimu su to argumento daiktavardžiu, o modifikatoriaus orientacija į patį predikatą tepasireiškia leksinės kategorijos, (pavyzdžiui, prieveiksma) pasirinkimu. *Kai nei pagal vieną formalų kriterijų modifikatorius nerodo savo orientacijos, labiau yra pagrįstas jo priskyrimas derinimo neturinčiai aplinkybių kategorijai* (kursyvas autorės. – L. V.-S.)“ (Holvoet, Mikulskas B: 3). Taigi „belieka pripažinti, kad aplinkybių ir (antrinių) laisvųjų predikatyvų skirtumas yra ne sintaksinis, o kategorinis ir morfosintaksinis: (antriniais) laisvaisiais predikatyvais prasminga vadinti tik nuo veiksmožodžio priklausomus predikatyvinius vardažodžius, kuriems priskiriami linksniai ir kurie iš principo gali būti valdomi jungties būti

⁹ „It is conceivable that certain adverbs might share individual-related meaning components of their x-predicating cognates – maybe because they are derived from them. It is adverbs with this property that I call **oriented adverbs**. This is to say, this particular notion of „orientation“ is always to be understood as orientation to an individual“ (Geuder 2002: 10–11).

(kursyvas autorės. – L. V.-S.)“ (Holvoet, Tamulionienė 2005: 123). Iš to, kas pasakyta, aiškėja, kad tokio tipo sakiniuose, kaip (9), vartojamas *dauba* vietininkas būtų interpretuojamas kaip (predikato) aplinkybė, panašiai kaip ir vietininku pasakoma (būtinoji) aplinkybė (lokatyviniam¹⁰) jungties sakinyje, pvz., *Katė buvo maiše*¹¹. Pastaroji aplinkybė būtų skiriama nuo jungties sakiniuose vartojamo derinamojo žodžio – pirminio (jungties) predikatyvo, pvz., *Jonas yra linksmas*¹².

Taigi predikatyvai gali būti pirminiai ir antriniai. Pirmieji jų yra pagrindinę sakinio predikaciją reiškiantys jungties predikatyvai, antriniais predikatyvais, be pagrindinės predikacijos, reiškiami dar papildoma (antrinė) predikacija. Pirminiai (jungties) predikatyvai yra būtinieji, antriniai gali būti būtinieji (*Jonas jaučiasi sveikas*) ir laisvieji (*Jonas namo grįžta linksmas*)¹³. Nuošalyje paliekant antrinius būtinuosius predikatyvus, svarbu, kad tipišku laisvuju antriniu predikatyvu (ang. *secondary predicate*, vok. *sekundäre Prädikate*) – *depiktyvu* – predikuojamas įvykis (prototipiškai būseną) iš principo sutampa su pagrindiniu predikatu reiškiamo veiksmo laiku (ang. *temporal overlap*, vok. *zeitliche Überlappung / Koextension*) (plg. Himmelmann, Schultze-Berndt 2005: 4, Schultze-Berndt, Himmelmann 2004: 3; Hentschel 2005: 4). Kaip jau minėta, toks antrinis laisvasis predikatyvas siejamas su pagrindiniu predikatu modifikavimo ryšiu ir – tipiškais atvejais – derinamas su vienu iš pagrindinio predikacijos argumentų einančiu žodžiu – paprastai – subjektu (veiksniu) arba objektu (papildiniu) (ang. *participant-oriented*, vok. *Partizipantenbezug*). Depiktyvas įeina į pagrindiniu predikatu nusakomo veiksmo modalumo ir neigimo (ang. *negation scopus*) aprėptį ir laiko, modalumo ir neigimo atžvilgiu priklauso pagrindiniam predikatui, t. y. yra veiksmožadinės frazės (vok. *VP-interne*) dalis (pvz., *Jonas namo NEgrįžta linksmas*, t. y. *Jonas grįžta liūdnas* arba *Jonas apskritai negrįžta*).

¹⁰ Apie lokatyvinių sakinių sampratą plačiau žr. Holvoet (2005: 139–160) ir ten cituojamą literatūrą.

¹¹ Plg. dar *predikatinio pseudomodifikatoriaus* sąvoką (Holvoet 2009: 86).

¹² Apie tai plačiau dar žr. Holvoet (2003: 67–68).

Balkevičius (1963: 105) konstrukcijas *buvo linksmas* apibrėžia kaip *sudėtinį vardažodinį tarinį*, Ambrasas (2006: 486) – kaip *sudėtinį vardažodinio tipo*, o Labutis (1998: 237–238) ir Ulvydas et al. (1976: 352) – kaip *sudurtinį tarinį*.

¹³ Apie tai, kad antriniais predikatyvais laikytini ne tik modifikavimo ryšiu su predikatu susiję laisvieji nurodymai, bet ir predikato valdomi, t. y. reikalaujami, papildymai (ang. *complementative*), žr., pvz., Nichols (1978); Holvoet, Tamulionienė (2005). Skirtingos nuomonės žr. Fehrmann (1994: 91–93).

Daugiau apie laisvųjų ir būtinųjų predikatyvų apibrėžimus, šių gramatinių funkcijų skyrimo probleminius atvejus žr. Holvoet (2003); Holvoet, Tamulionienė (2005); Holvoet, Mikulskas A; Holvoet, Mikulskas B.

Plg. *tarininio pažyminio* sampratą *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* (Ambrasas 2006: 603–604, 627), kur neskiriama tarp antrinių *būtinųjų* ir *laisvųjų* predikatyvų.

Be depiktyvų, tipologinėje literatūroje kalbama ir apie rezultatyvus ir aplinkybinius predikatyvus¹⁴. Rezultatyvai taip pat yra veiksmažodinės frazės dalis, tačiau, skirtingai nei depiktyvo (siaurąja prasme) atveju, jais predikuojamas įvykis (būseną) yra pagrindiniu predikatu nusakomo veiksmo išdava (arba rezultatas). Kitaip sakant, laiko atžvilgiu rezultatyvais nusakoma daikto būseną nesutampa su pagrindiniu predikatu reiškiamo veiksmo intervalu; rezultatyvu pasakoma būseną būdinga daiktui pasibaigus pagrindiniu predikatu nusakomam veiksmui, pvz., *Kiemas privažiuoęs pilnas vežimų* (cituojama, pagal Valeckienė 1967: 105) (plačiau žr. Himmelmann, Schultze-Berndt 2005 ir ten cituojamą literatūrą).

Atsižvelgdamas į Johannos Nichols (1981: 18–19) (bei kitų autorių darbuose) skiriamus cirkumstancialus¹⁵, Gerdas Hentschelis (2006) išplėtojo ir patikslino aplinkybinių predikatyvų (cirkumstancialų) tipus, jų skyrimo kriterijus bei tarpusavio sąsajas. Aplinkybiniai predikatyvai, panašiai kaip depiktyvai, nėra rezultatyvai, bet, skirtingai nei depiktyvai, neįeina į pagrindiniu predikatu reiškiamo veiksmo neigimo aprėptį (t. y. neigiamas pagrindinis predikatas, bet ne pats predikatyvas) (plg. Nichols 1981: 42); jie yra sakinio, o ne veiksmažodinės frazės, dalis (vok. *VP-externe*).¹⁶ Pavyzdžiui, sakinyje **Būdamas mažas** *Neganė gyvulių* neigiamas tik tarinys, be aplinkybinio (laiko) predikatyvo (t. y. *Jis neganė gyvulių, kai buvo mažas*). Aplinkybiniai predikatyvai, be laiko su pagrindiniu predikatu sutapties, papildomai reiškia, pagal Nichols (1981: 11, 18, 349), laiką, nuolaidą, sąlygą ir priežastį (dar plg. Flaate 2007: 90; Hentschel 2006) (dar plg. toliau).

Kaip jau sakyta, modifikatoriais sakinyje einančios aplinkybės, skirtingai nei antriniai laisvieji predikatyvai, yra susijusios su pačiu pagrindiniu

¹⁴ Esama ir kitokio požiūrio, kur depiktyvai plačiau prasme priešinami rezultatyvams.

Plačiau apie antrinių predikatyvų sampratą lietuvių kalbotyroje ir sąsajas su tradiciniais gramatikos darbais žr., pvz., Čižik – Prokaševa (2010).

¹⁵ Johanna Nichols (1981, 18–19), aptardama rusų kalbos laisvuosius antrinius predikatyvus (ang. *free predicate nominals*), juos skiria į aplinkybinius ir neaplinkybinius (ang. *circumstantial vs. non-circumstantial*), kurių pirmieji apibrėžiami kaip „an actant not governed by the verb. Also adverbial; in relational grammar oblique or non-term“ (Nichols 1981, 367) ir semantiškai toliau skirstomi į laiko, nuolaidos ir sąlygos; o antrieji (Nichols 1981, 19) – artimai susiję su būdo aplinkybėmis – žymi kiekį, kokybę, formą ir pan.

¹⁶ Plg. Holvoet, Pajėdienė (2005: 97–99, 115), kur predikato ir sakinio aplinkybės (modifikatoriai) tarpusavyje skiriamos pagal tai, ar jos (ne)gali modifikuoti kalbos vienetų, neturinčius savarankiško sakinio požymių. Predikato aplinkybės „gali modifikuoti kalbos vienetų, kurie neturi savarankiško sakinio požymių (pvz., predikato aplinkybė *meniškai* gali modifikuoti laiko ir nuosakos požymių neturinčią struktūrą *deklamuoti Maironio eilėraščius*), o sakinio aplinkybės gali modifikuoti tik tokius kalbos vienetų, kurie turi savarankiško sakinio požymius (pvz., *galbūt* gali modifikuoti *deklamavo Maironio eilėraščius*, bet ne *deklamuoti Maironio eilėraščius*)“ (Holvoet, Pajėdienė 2005: 115). Dar šiuo klausimu žr. Holvoet (2009: 77–86).

predikatu (ang. *event-oriented*, vok. *Ereignisbezug*) arba su visu sakiniu. Tipiškos aplinkybės specifikuoja predikatu reiškiamą veiksma (plg. *Onutė gražiai dainuoja*); nominalizacijos atveju tokie predikato modifikatoriai, skirtingai nei tipiškai antriniai predikatyvai, gali būti keičiami būdvardžiu (plg. *gražus (Onutės) dainavimas*). Aplinkybėms nuo antrinių predikatyvų skirti taikomas vadinamasis *do so* („daryti“) testas, pvz., *Onutė dainuoja, ir tai daro gražiai* (dar žr. toliau).

Toliau šiame straipsnyje sintaksiškai nuo tarinio priklausomi ir semantiškai su vienu iš pagrindinės predikacijos argumentų susiję (t. y. orientuoti¹⁷) žodžiai ir / arba konstrukcijos vadinami *antriniais predikatyvais* (plg. Čižik-Prokaševa 2010: 1; Vaičiulytė Semėnienė 2012), o *aplinkybėmis* – semantiškai su predikatu susiję ir sintaksiškai nuo jo priklausomi žodžiai ir / arba konstrukcijos.

Grįžkime prie sakinių (6) – (11), kur, skirtingai nei sakiniuose (1) – (5), esą vartojamas vietininkas nėra susijęs su sakinio tariniu (predikatu), arba atvirkščiai: yra susijęs su daiktavardžiu, sakinyje einančiu subjektu (veiksniu) arba objektu (papildiniu). Gal kalbamasis vietininkas gali būti siejamas ir su tariniu, t. y. interpretuojamas kaip antrinis predikatyvas?

Teigiant, kad pirminiu (jungties) predikatyvu gali eiti linksniuojamųjų žodžių ((ne)derinamosios) formos, prielinksninės konstrukcijos ar prieveiksminiai (plg. Labutis 1998: 239–241; Balkevičius 1963: 116–118), manoma, kad panašiai (gali būti) yra žymimas ir antrinis predikatyvas (plg. Vaičiulytė-Semėnienė 2012). Žinoma, svarbu tai, ar antrinis predikatyvas gali būti vartojamas kaip jungties predikatyvas, t. y. antriniam predikatyvam būdinga latentinė jungtis (pvz., *Jonas namo grįžta linksmas*, t. y. *Jonas grįžta namo ir (jis) yra linksmas*).

Vietininkui, be abejo, būdingiausia vietos aplinkybės funkcija (plg. sakinius (1) – (5)). Latentinį lokatyvinį *būti* sakinį, kuriuo teigiamas daikto buvimas tam tikroje vietoje galima išvelgti, pavyzdžiui, sakinyje (12). Remiantis anksčiau minėtu *Gramatikos* požiūriu, esą sakinyje (12) vietininku pasakomas vietos nurodymas yra susijęs su galininko objektu, o ne su tariniu, t. y. jis nėra vietos aplinkybė, sakinį galima būtų perfrazuoti taip: *perki katę, kuri (ji) yra maiše* arba *kai perki katę, ji yra maiše*. Ar pirkimas neturi nieko bendro su maišu? Toks vadinamasis atributinis vietos nurodymas daiktavardiniame žodžių junginyje skiriasi, pavyzdžiui, nuo (13) sakinyje vartojamo vietininko, kuris, regis, susijęs tiek su predikatu (tariniu) (*kur / kaip virti?*), tiek su vienu iš jo argumentų – galininko objektu (*valgis yra greitpuodyje*). Ar juos būtų galima interpretuoti panašiai?

¹⁷ *Orientacijos* – kaip antrinio predikatyvo semantinio ryšio su vienu iš pagrindinės predikacijos argumentų – terminas vartojamas remiantis Holvoetu (2009: 99).

(12) (=6) *Perki katę maiše.*

(13) *Visuomet naudokimės sandariai uždengiamais puodais. Virdami valgi greitpuodyje, elektros energijos sunaudosime triskart, o virdami paprastame, bet gerai uždengtame puode, – pusantro karto mažiau, nei naudodamiesi neuždengtu indu. DLKT*

Siekiant atsakyti į šiuos klausimus visų pirma norėtusi trumpai aptarti aplinkybių skirstymą funkcinio požiūriu.

3. (Vietos) aplinkybių klasifikacija

Simonas Dikas *Funkcinėje gramatikoje* skiria keturis modifikatorių (arba, Diko terminais, *satelity* (ang. *satellites*)), susijusių su predikatu (t. y. aplinkybių), lygmenis. Pastarieji į branduolinę (angl. *nuclear*) sakinio predikaciją neįeinantys modifikatoriai sudaro apvaskalo (ang. *core*) arba išplėstinę (ang. *extended*) predikaciją (t. y. nepriklauso predikatui ir jo argumentams). Pirmojo lygmens modifikatoriai yra susiję su pačiu predikatu (vok. *VP-interne Adjunkte*) (prototipiškai būdo, priemonės, kokybės ir pan.); jie modifikuoja pagrindiniu predikatu reiškiamą įvykį, arba, Diko (1989: 192–193; 1997: 225–226) terminais kalbant, branduolinės predikacijos (ang. *nuclear predication*) dalykų padėtį (angl. *states of affairs* (SoA)), pvz., *Onutė lengvai šoka*. Tokie modifikatoriai, panašiai kaip prototipiški antriniai predikatyvai – depiktyvai, įeina į predikato neigimo aprėptį. Antrojo lygmens modifikatoriai skiriami sakinio lygmeniu (vok. *VP-externe Adjunkte*); jais reiškiamą dalykų padėtis vietos, laiko, rezultato, tikslo, priežasties ir pan. atžvilgiu (Dik 1989: 206–209; 1997: 243–244), pvz., *Vakar vakare Jonas susitiko Katedros aikštėje su Onute*. Tokios sakinio lygmens aplinkybės, panašiai kaip aplinkybiniai predikatyvai, yra už predikato neigimo aprėpties ribų¹⁸. Trečiojo lygmens modifikatoriai yra propoziciniai arba, pagal Diką (1989: 252–253; 1997: 297–298) *attitudinal satellites*, kuriais reiškiamas kalbėtojo dalykų padėties vertinimas. Kitaip sakant, tai yra modalinės sakinio aplinkybės, pvz., *Laimei, aš tave sutikau*. Ketvirtojo lygmens modifikatoriai yra ilokuciniai (ang. *illocutionary satellites*) (Dik 1989: 258–259; 1997: 304–306) arba šnekos akto (plg. Holvoet, Pajėdienė 2005: 95); jais modifikuojama ar specifikuojama šnekos akto ilokucinė vertė, t. y. reikšiamas kalbėtojo komentaras šnekos akto atžvilgiu, pvz., *Atvirai kalbant, jis yra nemandagus*. Nagrinėjamu straipsnyje klausimu aktualūs yra Diko skiriami pirmo ir antro lygmens modifikatoriai, arba vadinamosios predikato ir įvykio aplinkybės pagal Holvoetą ir Pajėdienę (2005: 93–95).

¹⁸ Apie siūlomą aplinkybių skirstymą lietuvių kalboje plačiau žr. Holvoet, Pajėdienė (2005), ten pat plg. ir kituose lietuvių gramatikos darbuose pristatomą nuomonių apžvalgą. Dar plg. išnašą 16.

Be jau minėto *daryti* testo, pirmo ir antro lygmens modifikatoriams tarpusavyje skirti siūloma naudotis, pavyzdžiui, vadinamuoju vok. *Es ist der Fall, daß...*, angl. *It is the case that...*, lenk. *To było...* testu (plg. Renz 2006: 11–12 ir ten cituojamą literatūrą). Pavyzdžiui, vok. *Sie legten sich früh schlafen*; plg. *Es war früh der Fall, daß sie sich schlafen legten*; lenk. *Wcześniej położyli się spać*; plg. *Położyli się spać. To było wcześniej*. Bet: *Twarz powoli nabierała barwy stroju*; plg. **To było powoli, że twarz nabierała barwy stroju*. Plg.:

(14) (=4) *Burės mirgėjo saulėj šilkais.*

(14a) *Burės mirgėjo šilkais. Ir tai vyko saulėje.*

Skirtingai nei sakinyje (14), tokia parafrazė negalima sakinyje (15). Toks vietininkas Diko veikiausiai būtų skiriamas prie pirmo lygmens – būdo – modifikatorių (t. y. veikiau keliamas klausimas: *kaip gamina fazaną, o ne kur*), panašiai kaip sakiniuose (16) – (17)¹⁹ (plg. sakinį (13)).

(15) *Ilgainiui išmoko labai skaniai gaminti įvairius, kad ir neįmantrius, patiekalus. Čirškina jerubes. Perkūno oželius. Puikiai parengia [= gamina] fazaną natūraliame padaže* (plg. *prancūziškai*). *Į stalą jį nešame, trenkiant garsiajam maršui iš Verdžio Aidos. Užtat aš savo žmonai pirmadieniais leidžiu žiūrėti prancūziškus filmus apie meilę.* DLKT

(15a) **Jis puikiai gamina fazaną. Ir tai daro natūraliame padaže.*

(16) *Vakarienės metu delegatų ir TOK narių garbei buvo patiekta žuvies vyno padaže, ančiuvių padažo ir mėsos kukulaičių „a la Pompadour“.* *Be to, dar buvo patiekta grybų, viščiukų, salotų ir galiausiai įvairiausių ledų, vaisių.* DLKT

(17) *Vėliau šventė persimetė į pieveles šalia kultūros namų. Vienoje pusėje jaunimas traukė virvę, lenktyniavo maišuose, pokštavo. Kitapus, mokyklos stadione, pakrūmiai tūpė kompanijos, seniai ar ne taip seniai matęsi bičiuliai.* DLKT

Apibendrinant tai, kas sakyta, matyti, kad funkciniu požiūriu galima būtų kalbėti apie tris vietininku žymimų modifikatorių tipus, kurie skiriasi savo orientacijos atžvilgiu: vieni susiję su predikatu (VP-*interne*) (žr. (ii)) ir /

¹⁹ Plg.: „Veiksmažodžių junginiai su vietininku retais atvejais žymi būdo santykius. [...] Būdo santykius žymi konkrečių daiktavardžių vietininkų junginiai su judėjimo veiksmažodžiais, pvz., *važiuoja vežime, atnešė puodelyje [vandens]*. Šie vietininkai turi vietos reikšmės atspalvį ir yra artimi priemonės įnagininkui, plg.: *važiuoja vežime* ir *važiuoja vežimu, atnešė puodelyje [vandens]* ir *atnešė puodeliu [vandens]*“ (Ulvydas, red. 1976: 75). Kiek skirtingą nuomonę žr. Šukys (1998: 289).

arba visa sakinio predikacija (VP-*externe*) (žr. (i)), kiti – su vienu iš pagrindinio predikato argumentų (žr. (iii)) (plg. Zeller 2010: 224):

- (i) sakinio lygmeniu skiriami antro lygmens vietos nurodymai (kaip, pvz., sakinyje (14)); kurie susiję su visa sakinio predikacija, išreikšta predikatu, jo argumentais ir pirmo lygmens aplinkybėmis;
- (ii) predikato lygmeniu skiriami pirmo lygmens vietos nurodymai (kaip, pvz., sakiniuose (15) – (17)); susiję su pačiu predikatu ir jo argumentais.
- (iii) vietos nurodymai – antriniai predikatyvai (kaip, pvz., sakinyje (12)); susiję su predikatu ir su vienu iš pagrindinės predikacijos argumentų.

4. Daiktavardžio vietininkas – antrinis predikatyvas

Kaip jau kalbėta, skiriant aplinkybes nuo predikatyvų naudojamosi nominalizacijos, *daryti*, jungties testais, neigimo apimtimi. Palyginkime sakinius:

(18) *Išskrido Inga iš gimtinės prieš pusantrų metų. Po penkių mėnesių internete sutiko Jack, dar po trijų pirmą kartą pamatė jį minėtame **restorane**, ateinantį pavasarij – vestuvės. Iš visų į jas kviečiamų žmonių vien Ingos mama jas ignoruoja.* DLKT

(18a) Inga pamatė jį. Jis buvo restorane. Tai atsitiko restorane. Matymas restorane. NEpamatė jo minėtame restorane.

(19) *Ir man buvo gaila ne savo kasos, ne savęs, ne motinos, buvo gaila Mataro, seno senų skudurų supirkėjo. Kiek niekam nebetinkamo gyvenimo rado prieglobstį jo aptriušusioj odinėj **terboj**, jo išklerusiame **vežime!**.. Kiek žmonių visokių jis matė!.. Kiek gyvenimų vėjais jo akyse nuėjo!..* DLKT

(19a) Gyvenimas rado prieglobstį. Jis buvo terboje / vežime. *Jis darė tai terboje / tai atsitiko terboje / vežime. Radimas terboje / vežime. NERado prieglobščio terboje.

(20) *Jonas rodo tyrimo rezultatus **ekrane**.*

(20a) Jonas rodo tyrimo rezultatus. Rezultatai yra ekrane. Jonas daro tai ekrane / Tai vyksta ekrane. Rodymas ekrane.

(21) *Jonas (ekrane) rodo rezultatus **lentelėje**.*

(21a) Jonas rodo rezultatus. Rezultatai yra lentelėje. Jonas daro tai ekrane / Tai vyksta ekrane. ??Jonas daro tai lentelėje. Rodymas ekrane / ??lentelėje. NERodo ekrane rezultatų lentelėje.

(22) *Jonas piešia saulę **lentoje**.*

(22a) Jonas piešia saulę. *Saulė yra lentoje. Jonas daro tai lentoje / Tai vyksta lentoje. Piešimas lentoje.

(23) *Jonas (lentoje) piešia saulę **lange**.*

(23a) Jonas piešia saulę. Saulė yra lange. Jonas daro tai lentoje. *Jonas daro tai lange / *Tai vyksta lange. Piešimas lentoje / *lange.

Kaip matyti iš pastarųjų pavyzdžių, minėti testai neduoda vienareikšmiško atsakymo, ar kalbiamieji vietininkai yra susiję su tariniu, ar (ir) su vienu iš jo argumentų. Pavyzdžiui, remiantis nominalizacijos testu, šiuos vietininkus, išskyrus sakinius (21), (23), galima būtų be vargo skirti prie aplinkybių, o tokie sakiniai, kaip (19), leistų kalbėti apie nevienareikšmius (angl. *ambig*) vartojimo atvejus. Kita vertus, kaip matyti iš sakinių (21), (23), interpretavimo galimybės riboja (ir) kontekstas. Kad ir kaip bebūtų, mažų mažiausiai intuityviai jaučiamas skirtumas tarp jų.

Janas Patrickas Zelleris (2010: 238–243) mano, kad, be minėtų klasikinių testų²⁰, kalbamųjų vietininkų kaip predikatyvų interpretacija gali būti grindžiama, pavyzdžiui, naudojantis dalelyčių *dar*, *jau* apimties, sujungimo ar kitais testais. Teigiama, kad, skirtingai nei sakinyje (24), sakiniuose (25) ir (26) vietininku pasakomi vietos modifikatoriai elgiasi panašiai kaip tipiškai antriniai predikatyvai – depiktyvai, plg.:

- (24) **Мария подписала контракт ещё на отдельной странице.*
 (25) *Павел разрезал мясо ещё в кастрюле.*
 (26) *Здесь подают мясо холодным и (ещё) на грязных подносах*²¹.

Zellerio nuomone, sakinyje (25) dalelytė *dar* (*ещё*) priklauso antrinės predikacijos apimčiai, t. y. mėsa buvo dar puode, kai Povilas ją supjaustė. Kitaip sakant, tai, kad tik vietos modifikatorius priklauso dalelytės apimčiai, yra rimtas argumentas pripažinti antrinę vietos predikaciją (Zeller 2010: 241). Sakinio (24) negramatiškumas autoriaus grindžiamas vietininko priklausymu minėtam (ii) lygmens aplinkybių tipui. Plg.:

- (27) *Jonas (lentoje) nupiešė saulę mėlyną ir dar lange.*

²⁰ Plg.: „Die klassischen diagnostischen Tests liefern also nur bedingt Ergebnisse. [...] Dies mag an den Testverfahren selbst liegen: Kopula-, do-so- und Nominalisierungstest beziehen ihren diagnostischen Charakter, indem sie die unterschiedlichen Bezugselemente herausstellen. Die Gefahr, die sich hierbei ergibt, ist, dass die syntaktischen Verhältnisse in den Paraphrasen von den dem Weltwissen nach in der außersprachlichen Welt gegebenen Verhältnissen „überdeckt“ werden (dass also beispielweise ein Kopulasatz akzeptabel scheint, weil in der außersprachlichen Welt eine Beziehung zwischen den jeweiligen Entitäten gegeben ist, und nicht, weil der Ausgangssatz eine kopulare Beziehung enthält)“ (Zeller 2010: 237 – 238).

²¹ Plg. „Koordination möglich (oder eher möglich) ist, wenn Zustandsdepiktiv und lokales Depiktiv auf einer pragmatischer Ebene gleichwertig sind, also etwa beide etwas Schockierendes oder Überraschendes ausdrücken. Auch das Koordinationsverhalten spricht also für die syntaktische Äquivalenz von lokalen und kanonischen Zustandsdepiktiva.“ (Zeller 2010: 242–243).

Grįžtant prie lietuvių kalbos medžiagos svarbu mintis, kad neutralios žodžių tvarkos atvejais tipiški antriniai laisvieji predikatyvai (tradiciskai – tarininiai pažyminiai) eina sakinio pabaigoje. Konkrečiau kalbant ir remiantis *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, po predikato (tarinio), kai siejamas su subjektu (veiksniu), ir po (ne)tiesioginio objekto, kai siejamas su pastaruoju (Ambrasas 2006: 646, 652–653). Aplinkybės nežymėtais atvejais eina prieš tiesioginį objektą (*Vaikai rinko miške uogas*) (plg. sakinius (28) – (30)). Aplinkybės, savo reikšme siejamos su visu sakiniu, neutralios tvarkos atvejais paprastai eina sakinio pradžioje (plg. sakinius (1), (2), (5), (31) – (34))²². Labiau pabrėžiamos, didesnį reikšmės krūvį turinčios aplinkybės nukeliamos po tiesioginio papildinio arba atkeliamos prieš tarinį (plg. *Vaikai rinko uogas miške; Miške vaikai rinko uogas*) (plg. sakinius (35) – (38)) Ambrasas 2006: 646, 652–653). Taigi aiškėja, kad kalbamoji – sakinio pabaigos – pozicija yra būdinga aplinkybei, laisvajam predikatyvui ir / arba, kaip jau minėta, daiktavardinio junginio vietininku pasakomam pažyminiui.

(28) *Baigus piešti, darbai neaptariami. Lapai džūsta ant stalų, po to iškabinami. Kitą kartą eksperimentuojant, auklėtojas, vaikams matant, piešia savo lape įvairius daiktus ir gyvūnus. Vaikai mato, kaip jų akivaizdoje randasi mylimo gyvulėlio bruožai: ožiuko, ančiuko, dramblio.* DLKT

(29) *Ir sugalvok tu man tokias pareigas! – O pats išsiknarki dieną, užtat kitiems neduodi sudėti bluosto nė naktimis! – Prasvoilinau kambaryje kilimą! – Kilimą? – senukas, paskersavęs į barjerą, už kurio tebesikuitė administratorė, užjautė: – Nekas, broleli, ko gero, nuo tavęs smarkiai nuplėš.* DLKT

(30) *Varnas susikrovė sau jūros saloje lizdą.* (Jablonskis 1957: 247)

(31) *Ant kalno karklai siūbavo, pakalnėj vanduo liūliavo.* (Jablonskis 1957: 641)

(32) *Dėžutėje vaikas laikė geležėles.* (Šukys 1998: 276)

(33) *Ne bolševikas... – Puiku! – Milašius smagiai kvatoja. Pro miegus girdėjo Vinculį tyliai veriant duris, po to kieme barškinant kibirus. Kambaryje kvepia pušinės lentos, saldų nerimą žadina pirkios ramybė. Priėjęs prie lango pažvelgia į apačioj, už alyvų krūmo, tekantį upelį.* DLKT

(34) *Vega užsikniaubė ant stalo. Smilkiniuose kalė plaktukai, galvos skausmas ne tik nesumažėjo, bet darėsi visai nepakenčiamas. Kambaryje niekas nesujudėjo, buvo visiškai tylu. Ji pakėlė galvą ir pažvelgė į dukterį, kuri sėdėjo sustingusi lyg statula, įsmeigusi nieko neregintį žvilgsnį.* DLKT

²² „Kai aplinkybė eina sakinio pradžioje ir nuo tarinio atskirta kitų sakinio dalių, tada jos sintaksinis ryšys su tariniu esti silpnas. Paprastai tokią poziciją turi vietos ir laiko aplinkybės. *Bažnyčioje tik viena kita moterėlė sukinėjasi aplink klausyklą*“ (Ulvydas, red. 1976: 481).

- (35) *Ak, kaip strėnas įskaudo!* – pasiskundė Leokadija, atsitiesdama nuo darbo. **Rankoje** laikė purviną šlapią skudurą. – Vakar savo **kambaryje** radau laišką. Ar tamsta jį atnešei? – paklausė Dovilė. – Aš, – tyliai burbtelėjo Leokadija ir pasilenkusi vėl ėmė šiuruoti grindis. DLKT (plg. sakinius (28), (29))
- (36) *Atmintin įstringa visos smulkmenos, tik bėda, niekas iš mūsų nėra matęs dramblio, todėl ir mamutus sunku įsivaizduoti. Mokytojas ima kreidą ir **lentoje** piešia milžinišką gyvūną su ilga žarna, labai panašia į besisukiojančios prie mūsų barakų „vodoozškės“ šlangą.* DLKT

Žiūrint į sakiniuose (37) – (40) vartojamus daiktavardžio vietininkus, regis, darosi akivaizdu, kad yra dvi alternatyvos: skirtingai nei, pavyzdžiui, *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje*, pripažinti nederinamuosius vietininko pažyminius daiktavardiniame junginyje arba, atsižvelgiant į vietininkų orientaciją ir remiantis anksčiau minėtais diagnostiniais testais interpretuoti juos kaip antrinius predikatyvus. Laikantis pastarojo požiūrio, matyti dar vienas dalykas: sakinyje esama polinkio nederinamuosius (t. y. netipiškai žymimus) antrinius predikatyvus vartoti greta to argumento, su kuriuo jis semantiškai susijęs (dar šiuo klausimu plg. Vaičiulytė Semėnienė 2012). Tai teigiant visų pirma turima omenyje į subjektą (veiksnį) orientuoti antriniai predikatyvai (plg. sakinius (41) – (44)). Kitais žodžiais kalbant ir remiantis vardažodžių *prieinamumo* (ang. *accessibility*) sintaksinėms taisyklėms sąvoka, teigtina, jei antriniai vietos predikatyvai gali būti (yra) orientuoti į tiesioginį objektą, vadinasi, jie (turi) gali būti orientuoti ir į subjektą (veiksnį). Be abejo, kaip matyti, pavyzdžiui, ir sakinyje (42), tenka pripažinti ir nevienareikšmius (ang. *vague, vage*) interpretavimo atvejus, kurie leidžia kalbėti apie persiklojančius (ang. *overlapping*) modifikatorių – antrinių predikatyvų ir aplinkybių – atvejus.

- (37) *Radau aš jį vėl **kalvėje**.* (Šukys 1998: 275)
- (38) *Berniukas dabar eis miegoti, aš parodysiu kur. Jo šviesybė norėtų pamatyti jus bibliotekoje, panele Laira. Mergaitė rado lordą Asrielį **kambaryje**, kurio didžiuliai langai atsivėrė į užšalusią jūrą žemai apačioje. Židinyje su plačia lentyna liepsnojo anglis.* DLKT
- (39) *L. Rastauskas turėjo kitą sutarties egzempliorių. Apie tai K. Šmidtas nepagalvojo. Paprašytas L. Rastausko palydėti cigaretės durpių **maišuose** iki Panevėžio, K. Šmidtas sutiko. Tik netoli nulydėjo – policija sulaukė.* DLKT
- (40) *Reikia nustatyti cukraus kiekį **kraujyje**.* (Šukys 1998: 277)
- (41) *Laboratoriniui smulkintuov supjaustytą 25–35 mm gabalais žolę kimšome ir slėgėme rankomis. Prikimšę maišą, sandariai užrišdavome. Nevytinta žolė **maišuose** rankomis suslegiama iki 600 kg/m³, o pavytinta (55–65 proc. drėgnumo) – iki 400–450 kg/m³ tankio.* DLKT
- (42) *Ges užges žiburiai viso kaimo **languos**.* (Šukys 1998: 277)

(43) *Nustebau, pamačiusi garus, kylančius nuo maisto į aukštai ant lubų esančias gegnes, ant kurių virš mūsų galvų kaboją elektros lemputės. Spindesys kambaryje buvo įspūdingas, anksčiau nebuvau mačiusi nieko panašaus. Netrukus tarnai įnešė mūsų vakarienę: kepto sūdyto jūros ešerio, agurkų, sriubos.* DLKT

(44) *Tu vis manam **regėjime** skausmingas.* (Šukys 1998: 283)

5. Išvados

Apibendrinant tai, kas sakyta, matyti:

(i) Pagrindinio predikato modifikatorius skirstant pagal semantinę orientaciją galima kalbėti apie antrinius predikatyvus ir aplinkybes. Antriniai predikatyvai orientuoti į vieną iš pagrindinės predikacijos argumentų, t. y. turi semantinę sąsają su referentu. Aplinkybės susijusios su tariniu arba su visu sakiniu.

(ii) Antriniai predikatyvai gali būti žymimi ne tik derinamuoju, bet ir nederinamuoju žodžiu. Nederinamąjį antrinį predikatyvą linkstama vartoti greta argumento, su kuriuo jis semantiškai susijęs.

Šaltiniai

DLKT – Kauno Vytauto Didžiojo universiteto kompiuterinės lingvistikos centro dabartinės lietuvių kalbos tekstynas: <http://donelaitis.vdu.lt>.

Literatūra

- Ambrasas, Vytautas (red.) 2006. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. 4 patais. leid. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Balkevičius, Jonas. 1963. *Dabartinės lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- Čižik-Prokaševa, Veslava. 2010. Laisvieji antriniai predikatyvai. *Lietuvių kalba* 4. 1–19. <http://www.lietuviukalba.lt/index.php?id=160>
- Dik, Simon C. 1989. *The Theory of Functional Grammar* 1. Berlin etc.: Mouton de Gruyter.
- Dik, Simon C. 1997. *The Theory of Functional Grammar* 1. Berlin etc.: Mouton de Gruyter.
- Fehrmann, Dorothee. 1994. Sekundärprädikativische Strukturen im Polnischen. *Wiener Slawistischer Almanach* Bnd. 33. 83–117.

- Geuder, Wilhelm. 2002. *Oriented Adverbs. Issues in the Lexical Semantics of Event Adverbs*. In: <http://deposit.ddb.de/cgi-bin/dokserv?idn=964908301>
<http://w210.ub.uni.tuebingen.de/dbt/volltexte/2002/546/index.html>
http://w210.ub.uni.tuebingen.de/dbt/volltexte/2002/546/pdf/geuder-oriadver_bs.pdf
- Hentschel, Gerd. 2006. Zur Klassifikation sekundärer Prädikate am Beispiel von *als*-Phrasen des Deutschen und *jako*-Phrasen des Polnischen. *Slavistische Linguistik*. 143–175.
- Himmelman, Nikolaus P., Schultze-Berndt, Eva. 2005. Issues in the syntax and semantics of participant-oriented adjuncts: an introduction. Nikolaus P Himmelman, Schultze-Berndt, Eva (eds.), *Secondary predication: the typology of depictives*. Oxford University Press. 1–67.
- Holvoet, Axel. 2003. Laisvieji predikatyvai ir jų sintaksiniai ryšiai. Axel Holvoet, Judžentis, Artūras (red.), *Sintaksinių ryšių tyrimai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas (= Lietuvių kalbos gramatikos darbai 1). 67–78.
- Holvoet, Axel. 2009. *Bendrosios sintaksės pagrindai*. Vilnius: Vilniaus universitetas, Asociacija „Academia Salensis“.
- Holvoet, Axel, Artūras Judžentis. 2003. Sintaksinių ryšių tipai. Axel Holvoet, Artūras Judžentis (red.), *Sintaksinių ryšių tyrimai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. (= Lietuvių kalbos gramatikos darbai 1). 11–35.
- Holvoet, Axel, Aurelija Tamulionienė. 2005. Antriniai predikatyvai. Axel Holvoet, Rolandas Mikulskas (red.), *Gramatinių funkcijų tyrimai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas (= Lietuvių kalbos gramatikos darbai 3). 115–172.
- Holvoet, Axel, Jūratė Pajėdienė. 2005. Aplinkybės ir jų tipai. Axel Holvoet, Rolandas Mikulskas (red.), *Gramatinių funkcijų tyrimai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas (= Lietuvių kalbos gramatikos darbai 3). 93–116.
- Holvoet, Axel, Rolandas Mikulskas. A. Būtinieji predikatyvai. In: http://www.lki.lt/LKI_LT/images/Padaliniai/Gramatikos_skyrius/Butinieji_predikatyvai.pdf
- Holvoet, Axel, Rolandas Mikulskas. B. Laisvieji antriniai predikatyvai. In: http://www.lki.lt/LKI_LT/images/Padaliniai/Gramatikos_skyrius/Laisvieji_antriniai_predikatyvai.pdf
- Holvoet, Axel, Veslava Čižik-Prokaševa. 2005. Papildiniai ir aplinkybės. Axel Holvoet, Rolandas Mikulskas (red.), *Gramatinių funkcijų tyrimai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas (= Lietuvių kalbos gramatikos darbai 3). 65–92.
- Holvoet, Axel. 2005. Intransyvtvinių sakinių tipai: egzistenciniai, lokatyviniai ir posesyviniai sakiniai. Axel Holvoet, Rolandas Mikulskas (red.), *Gramatinių funkcijų tyrimai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas (= Lietuvių kalbos gramatikos darbai 3). 139–160.
- Jablonskis, Jonas. 1922/1957. Lietuvių kalbos gramatika. Jonas Palionis (sud.), *Jonas Jablonskis. Rinktiniai raštai I*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla. 181–433.

- Jablonskis, Jonas. 1928/1957. Linksniai ir prielinksniai. Jonas Palionis (sud.), *Jonas Jablonskis. Rinktiniai raštai I*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla. 551–672.
- Jablonskis, Jonas. 1911/1957. Lietuvių kalbos sintaksė. Jonas Palionis (sud.), *Jonas Jablonskis. Rinktiniai raštai I*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla. 437–548.
- Labutis, Vitas. 1994. I. *Lietuvių kalbos sintaksė 1*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Labutis, Vitas. 1994. II. *Lietuvių kalbos sintaksė 2*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Labutis, Vitas. 1998. *Lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Nichols, Johanna. 1978. Secondary predicates. *Berkeley Linguistic Society* 4. 114–127.
- Nichols, Johanna. 1981. *Predicate nominals. A partial surface grammar of Russian*. Berkeley etc.: University of California Press. (= University of California Publications – Linguistics 97)
- Renz, Martin. 2006. *Partizipantbezogene Adverbien im Polnischen*. Oldenburg, Magisterarbeit.
- Schultze-Berndt, Eva, Nikolaus P. Himmelmann. 2004. Depictive secondary predicates in cross-linguistic perspective. *Linguistic Typology* 8(1). 59–131.
- Šukys, Jonas. 1998. *Lietuvių kalbos linksniai ir prielinksniai: vartosena ir normos*. Kaunas: Šviesa.
- Ulvydas, Kazys (red.) 1976. *Lietuvių kalbos gramatika 3, Sintaksė*. Vilnius: Mokslas.
- Vaičiulytė-Semėnienė, Loreta. 2007. Depiktyvų semantiniai tipai ir jų morfosintaksinis žymėjimas. *Baltu Filologija* 16 (1/2). 105–123.
- Vaičiulytė-Semėnienė, Loreta. 2012. Prieveiksmio antriniai predikatyvai. *Baltistica* XLVII (1). 51–72.
- Valeckienė, Adelė. 1967. Predikatyvinis pažymynis kaip atskira sakinio dalis. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 9. 97–116.
- Valeckienė, Adelė. 1998. *Lietuvių kalbos funkcinė gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Zeller, Jan Patrick. 2010. Drei syntaktische Funktionen lokaler Adjunkte? Lokale Depiktiva und lokale Adverbiale im Russischen und Deutschen. *Wiener Slawistischer Almanach* 65. 217–252.

Loreta Vaičiulytė-Semėnienė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio 5, LT-10308, Vilnius, Lietuva
loreta@lki.lt

KOPSAVILKUMS

Sekundārie vietas predikatīvi

Loreta VAIČIULYTĒ-SEMĒNIENĒ

Ņemot vērā valodu tipoloģijas studijas, kā arī lietuviešu un citu zemju valodnieku darbus, rakstā aplūkoti lietvārda modificētāji, kas lietoti lokatīvā. Analīze rāda, ka šie modificētājiem, kas parasti klasificēti kā vietas apstākļi, t.i. – kā uz notikumu orientēti modificētāji, var piemist arī orientāciju uz dalību, t.i. – tie var būt sekundāri predikatīvi (*Perki katę maiše*). Sekundārais predikatīvs ir vārds, kas ir sintaktiski atkarīgs no galvenā verba un semantiski saistīts ar argumentu. Rakstā parādīts, ka lietuviešu valodā uz dalību vērtais lietvārds lokatīvā parasti atrodas tuvu ar to semantiski saistītajam argumentam.

SUMMARY

Secondary Predicatives of Place

Loreta VAIČIULYTĒ-SEMĒNIENĒ

Taking account of typological language studies and on the basis of the Lithuanian and foreign linguistics, the article discusses the noun modifiers, which are marked in the locative. The analysis has demonstrated that these modifiers, which have usually been analyzed as local adverbials, i.e. as event-oriented modifiers, seem to be not necessarily and exclusively event-oriented but instead may exhibit participant-orientation, i.e. can occur as secondary predicatives (*Perki katę maiše*). A secondary predicative is a word syntactically depended on the main verb (in cases of complementation it is also semantically depended) and semantically related to its argument. It has been shown that in the Lithuanian language participant-oriented nouns in the locative occur typically near their semantically related argument.

IZDOŠANAS PRINCIPI

1. Izdevuma tematika

Baltu filoloģija (BF) publicē pētnieciskus darbus visās baltu valodniecības jomās. Tiek pieņemti arī raksti par citu tematiku, kas var interesēt baltistus. Gaidīti tiek arī pārskata raksti, kas aplūko pētniecības stāvokli noteiktās baltistikas nozarēs, recenzijas, apskati.

2. Vērtēšana

Visus rakstus, kas iesniegti publicēšanai, izvērtē anonīmi, un tiem jābūt sagatavotiem tā, lai autora identitāte nav atklāta ne tekstā, ne bibliogrāfiskajās norādēs. Manuskriptu lasa vismaz divi vērtētāji, kas iesaka to pieņemt vai noraidīt, savu lēmumu pamatojot.

3. Valoda

BF publicē rakstus latviešu, lietuviešu, angļu un vācu valodā. Autoriem, kuriem raksta valoda nav dzimtā, jā rūpējas, lai viņu manuskripti valodas ziņā būtu sakārtoti jau pirms to iesniegšanas. Pētnieciskajiem rakstiem jāpievieno kopsavilkums angļu valodā (līdz 250 vārdiem), kas atspoguļo satura būtību.

4. Manuskripta forma

Autori ir aicināti iesūtīt redakcijai manuskriptu elektroniski *Word* un *Pdf* formātā, izmantojot *Palemonas* šriftu. Titullapā jānorāda raksta nosaukums, autora pilns vārds un akadēmiskā piederība. Manuskripti ir jāraksta ar divu intervālu lielu atstarpi. Pēc iespējas jāvairās no norādēm parindēs. Tabulas, diagrammas un kartes iesūtāmas atsevišķos failos, tās numurējot un nosaucot. Pielikumi pievienojami manuskripta beigās. Atsaucēm uz pielikumiem jābūt tekstā, norādot to vēlamu izvietojumu. Valodu piemēri rakstāmi kursīviem burtiem, nepieciešamais tulkojums vai skaidrojums – vienpēdiņās (starp apvērstiem komatiem).

5. Atsauces

Atsaucēs tekstā minams autora/redaktora uzvārds, izdošanas gads un vajadzīgās lappuses numurs, piemēram, (Rudzīte 1964: 15). Ja ir atsauces uz vairāk nekā vienu tā paša autora publikāciju vienā gadā, aiz gada skaitļa jāpievieno burti *a*, *b* utt. Iekavās jābūt vai nu pilnai atsaucēi, vai, ņemot vērā kontekstu, tikai gadam un lappusei. Literatūras sarakstā norādāmi tie darbi, uz kuriem autors ir atsaucies tekstā. Literatūras saraksts kārtojams alfabētā pēc autoru/redaktoru uzvārdiem, norādot pilnu bibliogrāfisko informāciju. Piemēri:

Monogrāfija vai rakstu krājums:

- Rudzīte, Marta. 1964. *Latviešu dialektoloģija*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
- Stang, Christian S. 1966. *Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen*. Oslo, etc.: Universitetsforlaget.
- Bergmane, Anna, Aina Blinkena. 1986. *Latviešu rakstības attīstība. Latviešu literārās valodas vēstures pētījumi*. Rīga: Zinātne.
- Ambrazas, Vytautas (ed.). 1997. *Lithuanian Grammar*. Vilnius: Baltos lankos.
- Blinkena, Aina (red.). 1997. *Savai valodai. Latvijas Zinātņu Akadēmijas Goda loceklim Rūdolfam Grabim veltīts piemiņas krājums*. Rīga: Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis.

Sējums sērijā:

- Schmalstieg, William R. 2000. *The Historical Morphology of the Baltic Verb*. Washington: Institute for the Study of Man. (Journal of Indo-European Studies. Monograph No. 37)

Raksti žurnālos un rakstu krājumos:

- Lagzdīņa, Sarmīte. 1998. Adverbien, Präpositionen oder Halbpräpositionen? *Linguistica Baltica* 7, 151–166.
- Rudzīte, Marta. 1997. Izloksne vietvārdos. Aina Blinkena (red.). *Savai valodai. Latvijas Zinātņu Akadēmijas Goda loceklim Rūdolfam Grabim veltīts piemiņas krājums*. Rīga: Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis, 247–259.

PUBLICATION POLICY

1. Subject matter

Baltu filoloģija (BF) publishes research studies in all areas of Baltic linguistics. Papers on non-Baltic subjects of interest to Balticists may also be considered. Review articles (longer analytical essays or broad surveys of research in specific areas), book reviews and informative notes are also welcome.

2. Evaluation

All articles submitted for publication are reviewed anonymously and should be presented in such a way that the author's identity is not revealed either in the body of the manuscript nor in bibliographic references. Manuscripts are read by at least two evaluators, who recommend acceptance or rejection, giving specific reasons for their decision.

3. Language

BF publishes contributions in Latvian, Lithuanian, English and German. Authors whose language of contribution is non-native are encouraged to have their manuscript reviewed for language before submission. Each manuscript should be accompanied by an English abstract (max. 250 words), summarizing the conceptual content of the article.

4. Manuscript format

Contributors are requested to send the manuscript in *Word* and *PDF* versions using *Palemonas* font. The title page must contain the title and the author's name and affiliation. Manuscript texts should be double-spaced. Footnotes should be avoided unless absolutely necessary. Tables, diagrams and charts should appear in separate files at the end of the manuscript, numbered consecutively and titled. Reference must be made in the text and approximate position indicated. Language examples in the body of the text should be italicized and when necessary followed by the gloss, which is to be enclosed between single inverted commas.

5. References

References are cited in the text by giving the name of the author/editor, year of publication, and the page reference, e.g. (Rudzīte 1964: 15). If more than one article by the same author from the same year is quoted, *a*, *b*, etc. should follow the year. The context determines whether all of the above information, or all minus the author's name, should be in parentheses. The reference section should include all works referred to in the text and these

works only. They are to be listed in alphabetical order by author/editor, with complete bibliographical details. Examples:

Monograph or edited collection:

Rudzīte, Marta. 1964. *Latviešu dialektoloģija*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.

Stang, Christian S. 1966. *Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen*. Oslo, etc.: Universitetsforlaget.

Bergmane, Anna, Aina Blinkena. 1986. *Latviešu rakstības attīstība. Latviešu literārās valodas vēstures pētījumi*. Rīga: Zinātne.

Ambrazas, Vytautas (ed.). 1997. *Lithuanian Grammar*. Vilnius: Baltos lankos.

Blinkena, Aina (red.). 1997. *Savai valodai. Latvijas Zinātņu Akadēmijas Goda loceklim Rūdolfam Grabim veltīts piemiņas krājums*. Rīga: Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis.

Volume in a series:

Schmalstieg, William R. 2000. *The Historical Morphology of the Baltic Verb*. Washington: Institute for the Study of Man. (Journal of Indo-European Studies. Monograph No. 37)

Articles in journals and collections:

Lagzdīņa, Sarmīte. 1998. Adverbien, Präpositionen oder Halbpräpositionen? *Linguistica Baltica* 7, 151–166.

Rudzīte, Marta. 1997. Izloksne vietvārdos. Aina Blinkena (red.). *Savai valodai. Latvijas Zinātņu Akadēmijas Goda loceklim Rūdolfam Grabim veltīts piemiņas krājums*. Rīga: Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis, 247–259.

BALTU FILOLOĢIJA
XXI (1) 2012
Baltu valodniecības žurnāls
Redaktors Pēteris Vānags

LU Akadēmiskais apgāds
Baznīcas iela 5, Rīga, LV-1010
Tālr. 67034535

Iespiests SIA «Latgales druka»